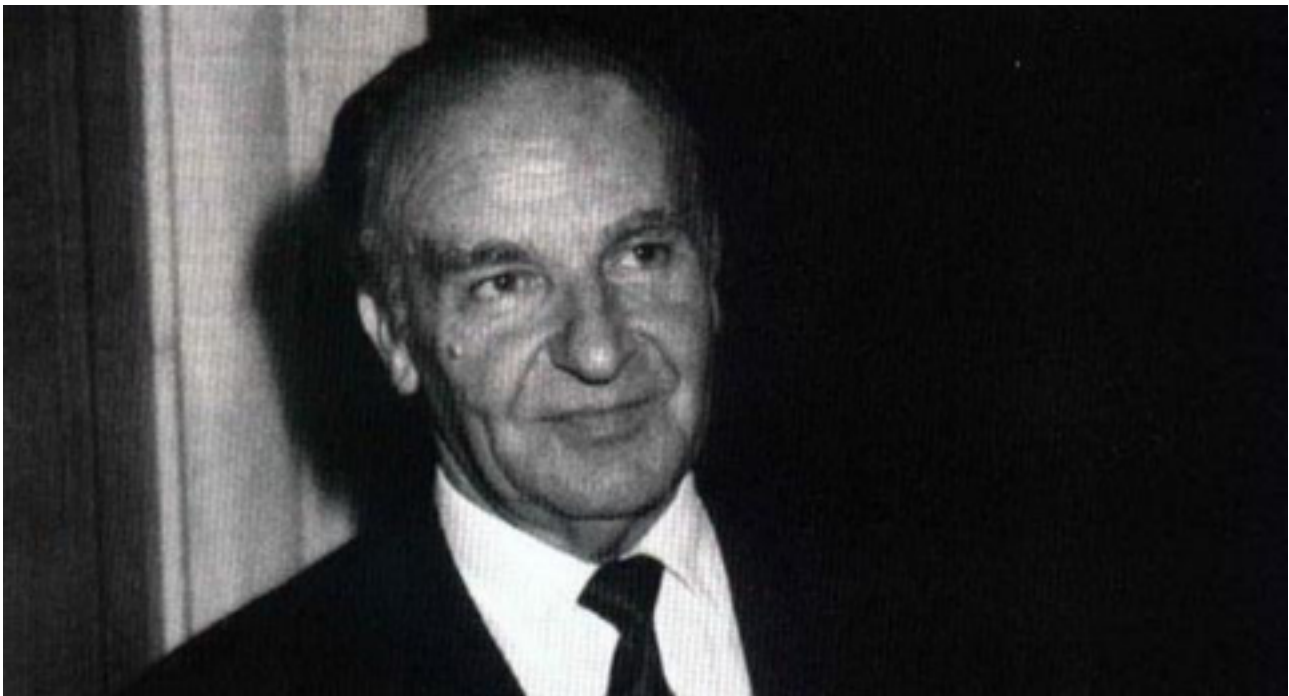

"Balkan bluz"

Muslimanski intelektualci u stranci (1)

Pišu: Medina Delalić & Suzana Šaćić

Veličina slova:

Prvopotpisani na stranačkoj "Deklaraciji": Alija Izetbegović

Photo: Stock

Da je pameti, kao što je nije knjiga knjiga "Balkan bluz", Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki "Slobodne Bosne" bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom "lošijem" ali i "većem" entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku "Balkan bluz" (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Smrt Jugoslavije je u svom TV obliku počela kada se pred zgradom Skupštine u Beogradu 27. marta 1989. okupila milionska masa demonstranata.

TV Beograd je obezbijedila direktan prijenos događanja naroda. Masa je urlala tražeći hapšenje albanskih lidera. Srpski lider u sponu, Slobodan Milošević je na skandiranje "Uhapsite Vlasija!" odgovorio: "Ne čujem dobro. Ne čujem vas, ali mi

ćemo uhapsiti sve koji su odgovorni, uključujući i one koji su se poslužili radnicima... Sada idite kućama.” Fuad Muhić, profesor sarajevskog Pravnog fakulteta i član CK SK BiH, bio je svjestan da najava hapšenja lidera kosovskih komunista Azema Vlasija znači smrt saveznih institucija. Brzo je reagirao, izjavljujući za medije “kako nijedan republički rukovodilac nema pravo obećavati hapšenja”, a bližim prijateljima je objasnio “da za Bošnjake jedini izlaz treba potražiti u samobitnosti BiH.”

Na Muhića su ubojito reagirali prosrpski orijentirani kadrovi u sarajevskim novinama i TV. Njegov prijatelj Zejnil Vukas svjedoči: “Istupio je iz CK SKBiH. Napadali su ga sa svih strana. Jedne večeri su ga vrlo kasno pozvali u bolnicu jer mu je otac umro. Nakon dugotrajnog uzdržavanja od alkohola, ponovo se te noći vratio svom starom poroku.” U to vrijeme bosanskomuslimanski intelektualci u Sarajevu, okupljeni u jednu vrstu intelektualne zajednice, raspravljaju brojna pitanja vezana za sudbinu BiH.

Neki pripadnici ovog kruga su na čisto vjerskim pozicijama, drugi pripadaju establišmentu postojećeg komunističkog društva. Muslimanski intelektualci suđeni u procesu 1983. iz zatvora izlaze 1988. Vraćaju im se pasoši i tom prilikom se sa njima obavlja jedna vrsta informativnog razgovora. “Rekli su”, kaže tadašnji radnik republičke državne bezbjednosti Munir Alibabić, koji je vodio razgovore, “da se neće baviti politikom. Husein Živalj je rekao kako ide u Ameriku gdje mu se već nalazi porodica, Edhem Bičakčić je rekao da ide na rad u Libiju da popravi finansijsku situaciju, Izetbegović je rekao da ga politika ne interesuje i da ga samo interesuje zdravlje i unuci.” Uprkos unificiranim odgovorima, jedan od kažnjenika ipak priznaje kako je u zatvoru dogovarano formiranje stranke. Prema njegovom iskazu, planirano je, ukoliko vlasti to dozvole, da se formira muslimanska stranka i zbog toga su do detalja analizirani rad i iskustva Jugoslovenske muslimanske organizacije. U tom smislu je većina nacionalnih pitanja bila prodiskutirana, ali je jedino ostalo neriješeno pitanje odnosa naziva Bošnjak i Musliman. Ovo pitanje je među zatvorenim “muslimanskim intelektualcima” ostavljeno za buduća vremena. Rusmir Mahmutćehajić nastavlja druženje sa Izetbegovićem nakon njegovog izlaska iz zatvora. “Čitao sam ‘Islamsku deklaraciju’ prije nego što je Izetbegović uhapšen, ali sam čitav iskaz u Državnoj sigurnosti temeljio na tome da sam ‘Deklaraciju’ imao u svojim rukama, ali da je nisam čitao. Na mene je vršen strašan pritisak. Nekada se činilo da sam glavni predmet obrade organa Državne sigurnosti ja, nekada se činilo da je to neko drugi”, kaže on. Mahmutćehajić iz Hrvatske, gdje je dekan Elektrotehničkog fakulteta u Osijeku, često dolazi u Sarajevo i susreće se sa Izetbegovićem. Za vrijeme razgovora, uglavnom vođenih tokom dugih šetnji gradom, obojica izražavaju zabrinutost zbog dramatičnih događanja u Jugoslaviji. Mahmutćehajić se sjeća: “Meni je bilo jasno da slijedi opći, krvavi rasplet i da će se bosanski Muslimani naći u središtu te drame, rušenja. U jednoj od dugih šetnji rekao sam Izetbegoviću da se treba pristupiti nekoj vrsti organiziranja bosanskomuslimanskog naroda. Odgovorio je: ‘Ali, to znači da to mora biti legalno!’ Moja procjena je bila da pitanje legalnosti nije bitno, jer je na sceni pitanje opstanka - biti ili ne biti”.

Dr. Maid Hadžiomerađić opisuje kako je sa dr. Muhamedom Hukovićem imao namjeru formirati stranku. Najprije su odlučili dati joj naziv Muslimanska narodna stranka Jugoslavije. Ali, Hadžiomerađić je pozvan da se pridruži muslimanskoj stranci čije je formiranje već u toku. “Dalje raspoloženje koje je lebdilo u vazduhu,

donosilo je stanje gdje više nismo prijatelji, suradnici. Osim među nama, nešto važno se dešava iznad nas i pored nas. Sav sadržaj rada se ne odvija ovdje nego negdje drugo, možda i na dva mjesta”, piše Hadžiomeragić te dodaje, “postojala je, što se ono kaže, kuhinja osim nas. Krajnji zaključak sam donio da Izetbegović vrlo mnogo, osim sa nama, surađuje i sa, kako sam nazvao, zagrebačkom grupom gdje, vjerovatno, glavnu riječ vodi Salim Šabić, te sa grupom kažnjenika - on, naime, sebe i ostale koji su osuđeni 1983. tako naziva. Kasnije se pokazalo da je mimo nas imao mnogo suradnika..., a nama o tome nije ništa govorio.”

Početak 1989. u Zagrebu se formira „Islamski institut“ uz Matični odbor organiziran na naučnim osnovama. U Matični odbor, na čije čelo dolazi Rusmir Mahmutćehajić, ulaze: Alija Izetbegović, Alija Isaković, Munib Maglajlić, Mustafa Cerić, dr. Osman Muftić... U jesen iste godine, u divanhani Zagrebačke džamije održava se sastanak kome prisustvuje oko 30 ljudi, gdje se dogovara formiranje bošnjačke stranke. Mahmutćehajić predlaže da nacrt stranačke „Deklaracije“ napravi Izetbegović, objašnjavajući u šaljivom tonu kako je Izetbegović u zatvoru imao dovoljno vremena promisliti sve bošnjačke teme. Kada je „Deklaracija“ završena, Izetbegović se potpisuje na prvo mjesto, a drugo upražnjeno mjesto ostavlja za potpis Rusmira Mahmutćehajića. Međutim, Mahmutćehajić je već revoltiran saznanjem da Izetbegović mimo njegovog znanja pregovara sa Adilom Zulfikarpašićem. Odbija dalju suradnju i odlazi u Francusku. Drugo, upražnjeno mjesto na stranačkoj „Deklaraciji“, ostalo je nepotpisano. Svjesni novih strujanja u susjednim republikama, bosanski komunisti su liberalizirali odnos prema političkim neistomišljenicima. Tako dugogodišnji emigrant Adil Zulfikarpašić, preko Enesa Čengića, dobija poruku od šefa bosanskih komunističkih Nijaza Durakovića kako ne postoje nikakve formalne smetnje za njegov dolazak u BiH. Zulfikarpašić je iz Jugoslavije emigrirao neposredno nakon Drugog svjetskog rata, mada je bio pripadnik partizanskog pokreta i visoko pozicioniran u prvoj poslijeratnoj Vladi BiH.

Nesuđeni prvi predsjednik SDA: Adil Zulfikarpašić

Photo: Stock

Adil Zulfikarpašić u svojoj knjizi piše: “Izetbegović je mene nekoliko puta posjećivao u Cirihi. Tu je 24. februara pala odluka da se osnuje stranka. Tražio sam da se

stranka zove bošnjačka i on je na to pristao, otišao je u Bosnu i kada se vratio, rekao je da to sarajevski intelektualci muslimani neće. Onda je on predložio ime Jugoslovenska muslimanska stranka, nešto slično kao ona sa Spahom.” Zulfikarpašić u knjizi prilaže fotografiju za koju tvrdi da je nastala u februaru 1989. u njegovoj kući u Cirihu, kada je, kaže on, donijeta odluka o formiranju stranke. Uz Zulfikarpašića, na fotografiji su ovjekovječeni: Hasan Čengić, Omer Behmen, Salim Šabić i Teufik Velagić.

Nesporazum Zulfikarpašića i Izetbegovića u vezi sa imenom Bošnjak uticao je na zahlađenje njihovih odnosa. “Bakir Izetbegović je doputovao u Cirih, gdje je radio u Bošnjačkom institutu, prilikom posjete me zamolio da pređem preko nesporazuma o imenu stranke što sam ga imao sa njegovim ocem”, ispričao je Zulfikarpašić. U avionu na liniji Cirih - Zagreb, Adil Zulfikarpašić, koji prvi put poslije 44 godine dolazi u zemlju, spokojno je spavao. Na Zagrebačkom aerodromu ga je dočekala ekipa hrvatske TV. Iz političkih struktura Hrvatske, TV je dobila vijest o njegovom dolasku. Preuzeli su ga zatim Hasan Čengić i Salim Šabić i odvezli u Zagrebačku džamiju. Zulfikarpašić nije mogao dobiti pasoš bez odobrenja savezne službe bezbjednosti. Tek nakon te saglasnosti Božo Bagarić, jedan od pomoćnika za SDB BiH, i Nedžad Ugljen, koji su radili po pitanju emigracije, odlaze u Švicarsku i daju Zulfikarpašiću pasoš. Neposredno prije Zulfikarpašićevog dolaska, jedan dio njegovog dosjea nestaje iz MUP-a BiH. Računajući na njegovo bogatstvo, mnogi su u prodaji dosjea Zulfikarpašiću vidjeli šansu za brzu zaradu. Priča kaže da ga je otkupio jednom, zatim drugi put, ali kada se pojavio i treći „ekskluzivni vlasnik dosjea“, Zulfikarpašić je, navodno, rekao da ga više nema namjeru otkupljivati i neka rade s njim šta hoće. U policijskim krugovima nisu očekivali da će Zulfikarpašić biti srdačno dočekan u Sarajevu. Kada je bivši emigrant stigao na džumu u Gazi Husrev-begovu džamiju, mislio je kako se nešto događa kada je vidio da okupljeni ljudi nekoga čekaju. Objasnjeno mu je da čekaju njega. Pozvan je u Islamsku zajednicu. Vrata ministarstava su se sama otvarala, a pozivi za druženja su stizali sa svih strana. Njegovi javni istupi svrstavali su ga u red modernih političara, zapadnog tipa. Prema sjećanju Muhameda Čengića, Zulfikarpašić stiže u BiH nakon saopćenja za javnost o formiranju stranke: “Poslije dosta rasprava oko naziva stranke kada je Adil tražio da se stranka zove bošnjačka, dogovorili smo da se nakon registriranja u ime stranke unese - bošnjačka. O tome je potpisan i jedan papir.”

Prvo sjedište SDA nalazilo se u Tešanjskoj 4, u prostorijama predstavništva firme „Lesnina“ koje je vodio Muhamed Čengić. Čengić je direktoru „Lesnine“ najavio da se želi baviti politikom, i tražio je da ga oslobodi od posla godinu dana. Postigli su džentlmenski sporazum: ukoliko Čengić uspije u politici, odužiti će se firmi, a ukoliko ne uspije, morat će raditi dvostruko radno vrijeme kako bi nadoknadio propušteno. Čengić se sjeća: “Kada je rečeno da se stranke mogu organizirati, odlučili smo skupiti 40 potpisa neophodnih za registriranje stranke. Razmišljali smo kojih bi to 40 ljudi moglo biti. Neki se nisu htjeli uključiti, jer su se plašili, drugi jer nisu znali ko su i kakvi ljudi koji formiraju stranku. Dva-tri dana smo smišljali ime stranke. Konačno smo prihvatili ideju Safeta Isovića da je nazovemo Stranka demokratske akcije.” Poslovi dvojice Čengića - Muhameda, kao političkog, i Hasana, kao organizacionog sekretara stranke - često su se poklapali. Hasan je svakodnevno kontaktirao sa općinskim odborima stranke i “uvezivao” po BiH ono što se u prvim mjesecima stvaranja stranke organiziralo. Fuad Muhić je dugo

dobijao signale o potrebi da se intelektualno uključi u formiranje SDA i na njih je potvrdno odgovarao.

Najjednostavniji put za omasovljavanje stranke vodio je preko Islamske vjerske zajednice. U BiH je bilo 106 općina, svaka općina je imala po nekoliko džematskih odbora. Onaj ko je kontrolirao IVZ, mogao je računati da kontrolira duhovni život Muslimana. Onaj ko je kontrolirao duhovni život, imao je monopol na Muslimane. Borba za prevlast u IVZ počinje sa „Pokretom imama“ koji se dešava mjesec dana nakon Izetbegovićevog izlaska iz zatvora. Vrhovni poglavi svih vjerskih institucija u vrijeme komunizma morali su imati suglasnot organa državne bezbjednosti da bi uopće mogli biti imenovani na funkcije. Kako ni u inostranstvo, gdje su mnogi od njih studirali, nisu mogli putovati bez suglasnosti saveznih institucija, mnogi su se, više iz praktičnih nego ideoloških razloga i eventualne koristi, obavezivali da će nakon povratka podnositi izvještaje o svom radu i „kontaktima“.

Ahmed ef. Smailović imao je visoku funkciju u Starješinstvu IVZ (kasniji Mešihat), bio je redovni profesor na Islamskom teološkom fakultetu, sa, priča se, velikim ugledom u arapskom svijetu. Još kao student, na arapski jezik preveo je knjigu „Derviš i smrt“. Njegov pristup muslimanskom pitanju mogli bismo nazvati prosvjetiteljskim - kroz IVZ je trebalo obrazovati narod i podizati njegovu svijest. Smailovićeva teza se ponavlja i u osamdesetim godinama, kada na scenu stupaju tzv. muslimanski nacionalisti. Ova grupa nema simpatije prema IVZ, gaji animozitet prema imamima. „Govorili su da samo seljačka djeca idu u medresu, a oni su sebe tretirali kao bosansku aristokratiju. Govorili su da su hodže muslimani po profesiji“, objašnjava jedan sugovornik, „a mladomuslimanski stav je bio nazovi intelektualni, oni neće svoju vjeru da pretvaraju u profesiju“. Efendiji Smailoviću je zabranjeno da govori u džamijama, a kada je odlukom tadašnjeg reisa Mujića izbačen iz Starješinstva, romantičari vele da mu je srce prepuklo.

Smailovićeva smrt u IVZ izaziva buru. „Imame je uznemirila činjenica da je Smailović smijenjen po nalogu komunista, a uz svesrdnu pomoć struktura IZ. Imami su počeli glasno protestirati protiv birokratizacije IZ, a onda i protiv familijarnosti, finansijskih malverzacija“, objašnjava Mustafa Bećirović, pripadnik pobune koja će kasnije postati poznata kao „Pokret imama“. „Dobio sam nepotpisani proglas u kojem se pozivam na skup čiji je cilj promjena stanja u IVZ, smjena vodećih ljudi i slično. Takvi proglasi su dijeljeni, stizali su poštom, lijepljeni su po zidovima“, sjeća se ovaj sudionik dešavanja imama.

Formalni povod protesta je birokratizacija u IZ, familijarnost i finansijske malverzacije. Centralni skup počinje 1. novembra 1988. u velikom amfiteatru Islamskog teološkog fakulteta, gdje vri. Govore Salih ef. Čolaković, uz njega su Halil ef. Mehtić, Seid ef. Smajkić (koji kasnije napušta ovu struju) i skoro svi imami kojih je tada u BiH zvanično 1.200. Tokom ove antibirokratske revolucije priča se o novcu: jedni druge optužuju za uzimanje kredita. Proziva se reis Mujić „kao partizanski komesar kome je Tanasković dao diplomu“ i traži se smjena Ferhata Šete, tadašnjeg predsjednika Mešihata. „Pokret imama“ se vremenom paralelno institucionalizira i raspada. Odvajaju se neki njegovi zagovornici kao što je profesor Mustafa Sušić. Nisu zadovoljni čak ni oni koji su ga inicirali: „Čini mi se da je u pitanju bila samo borba za vlast“, kaže Mustafa Bećirović, sudionik tadašnjih dešavanja. Konačno, i oni koji misle da je događanje instruirano: „Te godine su na ulicama jedino Miloševići sljedbenici, Krajišnici nezadovoljni aferom

“Agrokomerc” i imami. Takav niz događaja u jednoj godini se ne može nazvati koincidencijom”, kaže Enes Durmišević.

Vodio osnivačku skupštinu: Muhamed Čengić

Photo: slobodnadalmacija.hr

Na glasanju o izboru predsjednika Mešihata od 30 glasova, 12 dobija Senahid ef. Bristrić i 18 Salih ef. Čolaković. “I tek nakon deset mjeseci ga je posjetio Izetbegović”, veli Čolakovićev suradnik, “što je pokazivalo neslaganje cijele SDA strukture sa njegovim izborom”. Još jedan stranački kandidat, Omer Behmen, iste godine gubi u utrci za predsjednika Sabora IZ. Tokom agitiranja za izbor predsjednika Mešihata uredništvo „Preporoda“ koje vodi Džemaludin Latić biva na strani efendije Bristrića. “Čolaković je nakon izbora za predsjednika smijenio redakciju i onda su oni izdali vanredni broj gdje su ga napali”, kaže posljednji jugoslovenski reis Jakub Selimoski. Prema jednom tumačenju, suština neslaganja je što je Čolakovićeva struja bila protiv petljanja nastajuće SDA u unutarnje stvari IZ. Tako je sekretar Mešihata Adnan Silajdžić odbijao da mutevelija Gazi Husrev begovog vakufa bude stranački organizirani Omer Behmen. Silajdžić je pretučen, a Behmen je postao mentor vakufa. Priča se da je Silajdžić na konstataciju da će tužiti napadače - kada je saznao da su iz obezbjeđenja SDA - dobio odgovor: “Možeš, ali onda ti niko neće garantirati da ćeš ostati živ.” U međuvremenu je „Preporod“ Silajdžića anatemizirao kao ličnost koja je tokom suđenja muslimanskim intelektualcima bila svjedok optužbe.

U jednom razgovoru koji su vodili Izetbegović i novoizabrani predsjednik Mešihata Salih ef. Čolaković, Čolaković je jasno dao do znanja da, što se njega tiče, miješanja politike u pitanja IZ neće biti. “Alija, ja tebe kao čovjeka mogu uvažavati, ali klanjati se mogu jedino Bogu”, glasila je rečenica kojom je Čolaković ispisao svoju smrtnu presudu. Konačni obračun će uslijediti nešto kasnije.

Od inicijative za osnivanje do osnivačkog kongresa stranke protekla su samo dva mjeseca. Na osnivačkoj skupštini stranke “Muslimana jugoslavenskog kulturno-povijesnog kruga” Izetbegović se prisutnim obraća sa “Bismillahir-rahmanir-rahim”, konstatirajući kako je došlo vrijeme za rušenje sistema koji je pravljen mimo Boga i ljudi, “čak i protiv njih”. Pored Izetbegovića u funkciji predsjednika, izabrana su tri potpredsjednika: Adil Zulfikarpašić, Salim Šabić i Mirsad Čeman. U predsjedništvo

stranke ulaze: Džemaludin Latić, Omer Behmen, Sulejman Ugljanin, Mirsad Veladžić i Kenan Mazlami. Predsjedništvo je birano da bi se zadovoljila regionalna pripadnost od Krajine (Veladžić) do Sandžaka (Ugljanin). Mahmutćehajić je među "muslimanskim intelektualcima" tretiran kao jedan od najobrazovanijih i najinteligentnijih pripadnika tog kruga. Prema predispozicijama, trebao je, ali se nije pojavio na osnivačkom kongresu stranke, održanom 26. maja 1990. u svečanoj sali hotela „Holiday Inn“. Doktor Maid Hadžiomerađić u svom dnevniku tog dana opisuje atmosferu sa skupa: "Rijetko ko je ušao u hotel i dvoranu bez Fatihe, učili su je i pred hotelom i u sali, a mnogi su prethodno i istihare klanjali. To je za Muslimane bilo pravo svetište i ostaće taj hotel u tom sjećanju... Eto, to je bila osnivačka skupština SDA. Osnivačka, prva, radosna, nevjerovatna, stotinama godina iščekivana i željena, a sumnjalo se i pribojavalo da nije i zadnja. To je skupština narodna, jednog cjelovitog naroda, nepodijeljenog, jedinstvenog, do sada zapostavljenog, skromnog, tihog, neiskazanog, željnog i žaljenog. To je bilo veliko za Muslimane. Posebni značaj je davao osjećaj da je i vjerska, makar se to i ne reklo."

Slično se osjećao i Muhamed Čengiđić, koji je vodio osnivačku skupštinu: "Bio sam veoma uzbuđen. Napravio sam, recimo, grešku najavljujući Dražena Budišu, jer sam rekao kako je on došao ispred HDZ-a. Reagirao je veoma nervozno." Dr. Fuad Muhić je govorio iz pozicije čovjeka koji je upravo istupio iz CK SKBiH. U svom istupu je obrazlagao ustavno pravo Muslimana na nacionalno organiziranje. Dalibor Brozović, koji je došao ispred HDZ-a, govornicu je iskoristio da izjavi kako će se "granica Hrvatske braniti na Drini". Elaborirao je tezu svih velikohrvatskih nacionalista kako je "Bosna meki trbuh Hrvatske." Oduševljeno pozdravljen od prisutnih, više zbog činjenice što je davao legitimitet skupu nego zbog onoga što je rekao, Brozović u tom momentu nije mogao računati da će imati podršku Izetbegovića.

Kada je prilikom hapšenja 1983. jedanaest pripadnika službe bezbjednosti upalo u Izetbegovićev stan, zaplijenili su mnogo knjiga, pisama i fotografija koje su trebale dokazati učešće u zavjeri protiv SFRJ. Slobodan Škipina, jedan od bezbjednjaka koji su upali u stan (kasnije kadar SDS-a), po svemu sudeći, bio je autor sitne podvale koja je trebala imati krupne posljedice. Među Izetbegovićeve spise je podmetnuo i pamflet „Ustaške republike“, odnosno Hrvatske, koja se brani na Drini. Izetbegović je odmah ustvrdio da se radi o namještaljci. U prvoj verziji policijskog izvještaja o zaplijenjenom materijalu naveden je i ovaj pamflet. Budući da se nikakvom logikom nije mogao uvezati u ostale pronađene materijale, pamflet u optužnici nije ni spomenut, a potom je misteriozno nestao i iz arhive DB-a. Neki od muslimanskih intelektualaca suđeni 1983., suđeni su 1946. i 1949. godine kao pripadnici pokreta "Mladi muslimani". Osnivačka skupština organizacije "Mladi muslimani" održana je u martu 1941. u prostorijama muslimanskog društva "Trezvenost" u Sarajevu. Skupštini je prisustvovao i predstavnik vlasti, kako je tada bilo uobičajeno. Pripadnici organizacije su prema statutu bili obavezni da šire obrazovanje, živjeli su asketski, učili "ali da se količinom spoznatih činjenica i ovladavanjem stranim jezicima što bolje sprema za rukovodnu elitu", bilježi Derviš Sušić.

Očekivali su da će pobjeda sila Osovine kao krajnji rezultat svog pozitivnog odnosa prema panislamizmu imati formiranje svjetske islamske države. Kraj rata

rukovodstvo MM je dočekalo pocijepano, ali je ostala složna jezgra ilegalne rukovodne grupe koja je samu sebe nazivala grupa "A".

Krajem 1948. održan je plenum i izabrano "VV" - vrhovno vodstvo organizacije. Najodaniji polažu zakletvu. Alija Izetbegović u knjizi „Mladi muslimani“ kaže: „Još prije formalnog osnivanja našeg udruženja, mi smo se sastali u kući Tarika Muftića i donijeli program pokreta MM. Taj program je bio vrlo kratak, u njemu je bilo svega pet tačaka... Jedna od tih tačaka, dobro se sjećam, bila je da hodže ne mogu biti nosioci preporoda... A sjećam se da je jedna tačka govorila o jedinstvu muslimana čitavog svijeta, mislim da je to bila tačka četiri. Tačka pet glasila je: Praktično ostvarenje islama, ispod teksta stajala je za nas jedna tajanstvena formula: nema komentara. Mi smo to uvijek iščitavali kao stvaranje jedne velike muslimanske države. Za nas je ta tačka značila upravo to. Dok su sve druge tačke uz sav princip imale i obrazloženje, duže ili kraće, ovdje je stajalo samo to: Praktično ostvarenje islama i - nema komentara”.

Izetbegovićeva držanje tokom suđenja 1983., racionalno govorenje kada mu je davana riječ u sudnici, izazvalo je divljenje njegovih pristalica, ali i protivnika. Na suđenju je u jednom momentu policajac pogledom uhvatio zgužvani papirić koji je Džemaludin Latić dobacivao Meliki Salihbegović. Papirić je umjesto do cilja, pao na pod ispred njegovih nogu. Sadržaj poruke je bio optimističan, a glasilo je "Do konačne pobjede!" Vrsta pobjede je svakako bila činjenica da je sedam godina kasnije, na osnivačkom kongresu SDA, Izetbegović istupio kao predsjednik stranke. Stojeći iza govornice, u obraćanju prisutnim između ostalog je rekao da svoje izlaganje sa zadovoljstvom počinje vraćajući sjećanje na minulu 1989. godinu u kojoj je na ogromnim prostorima i za milione ljudi svanula sloboda. „U čitavom milenijumu koji se upravo završava ima samo nekoliko datuma koji se mogu uporediti sa ovom slavnom godinom. To su možda pad Carigrada, otkriće Amerike i Francuska revolucija“, nastavio je Izetbegović. „Sa historijske scene neumitno silazi svijet diktature i jednoumlja, ekonomskih i socijalnih projekata izvan ljudske mjere i htijenja, gulaga, golih otoka i montiranih procesa. Džinovski pokušaj da se raj na zemlji stvori bez Boga i čovjeka, pa i protiv Boga i čovjeka, završio se potpunim neuspjehom.“

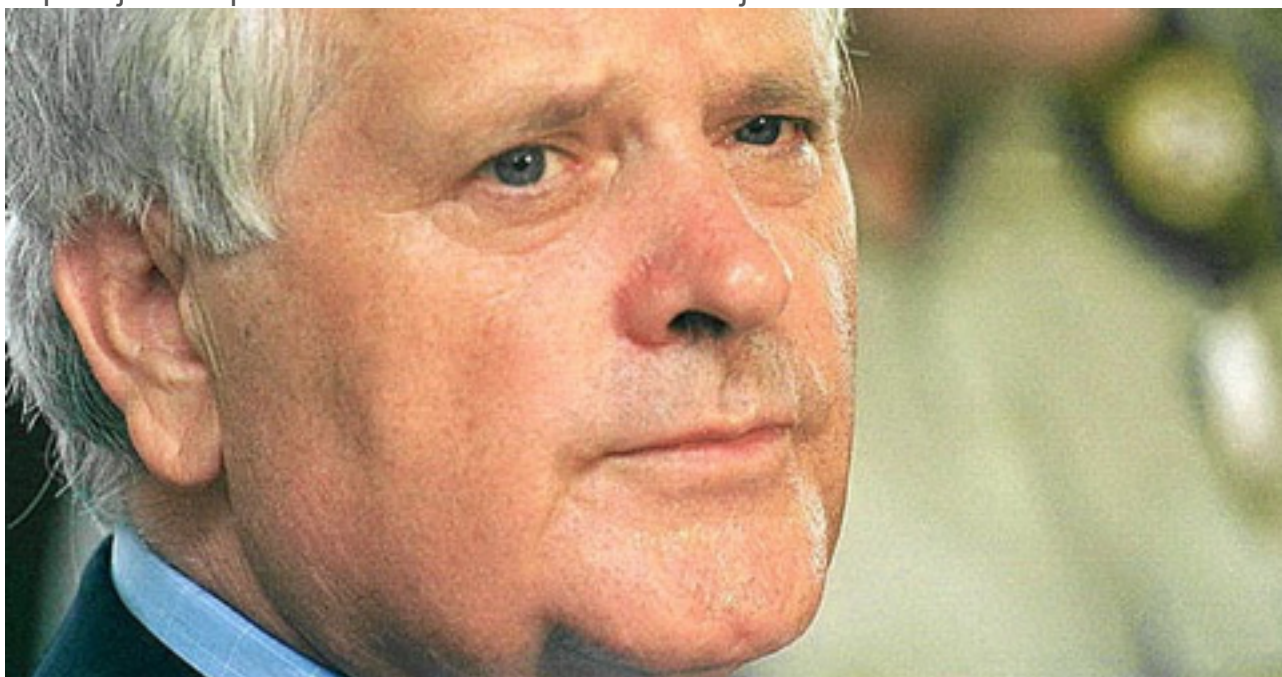
Rekao je da prizor u Jugoslaviji pruža skoro manihejsku sliku: sloboda je pobijedila u dvije sjeverne republike, a bori se sa velikim teškoćama i otporima u ostalom dijelu zemlje. Na momente ishod se čini potpuno neizvjestan. Nabrojao je glavne grupe problema koji pritiskuju Bosnu, ali kao najteži je izdvojio samo jedan: „Nad zemljom se nadvila opasnost koja prijeti njenom opstanku kao samostalne države, kao republike.“ Odjeci sa ovog skupa još se nisu stišali, kada se krenulo u osvajanje Krajine.

Ključ za vrata Krajine je bio Fikret Abdić. Muhamed Čengić kaže da je bilo nekoliko pokušaja da se Abdić uključi u stranku. "Prvi pokušaj je bio preko Mirsada Veladžića koji je radio u 'Agrokomercu', a drugi preko Sulejmana Kurspahića. Tek na skupu u Velikoj Kladuši Abdić je zvanično rekao da ulazi u stranku. Objasnio je da je njegov jedini motiv očuvanje 'Agrokomerca'", kaže Čengić.

Čengić nije znao da je Adil Zulfikarpašić istovremeno ovlastio i advokata Faruka Balijagića, kao jednog od bivših branitelja Fikreta Abdića, da pokuša ubijediti krajiškog Babu da uđe u SDA. Abdić najprije pristaje doći na sastanak u Visoko, gdje iz Sarajeva stižu Izetbegović i Zulfikarpašić. Prisutni se sjećaju kako su policajci u civilu također stigli u vrijeme predviđeno za sastanak sa Abdićem.

Zulfikarpašić je na policijsko prisustvo samo nonšalantno odmahnuo rukom: "Ne treba se uzbuđivati, neka rade svoj posao." Međutim, Abdić na ovaj sastanak nije došao. Odlučio je trgovati.

Pustio je da ga profesor Nenad Kecmanović i režiser Emir Kusturica pokušaju ubijediti da se priključi reformistima Ante Markovića, a zatim se sam javio i rekao kako pristaje ući u SDA. Svoj ulazak u stranku je objelodanio na velikom predizbornom skupu u Velikoj Kladuši. „Dan ranije, Fikret me pozvao iz Rijeke i rekao da obavezno dođem na predizborni skup u Velikoj Kladuši jer on ulazi u SDA. Tom prilikom mi je rekao da su kod njega dolazili Nenad Kecmanović i Emir Kusturica, i ubjeđivali ga da uđe u Savez reformskih snaga, ali je on, eto, naglo odlučio da se priključi SDA“, kaže Balijagić. Skup u Velikoj Kladuši, na kojem se okupilo skoro 400.000 ljudi, predstavljao je najveće okupljanje Bošnjaka na jednom mjestu. Nakon Gazimestana bilo je to najveće okupljanje jednog naroda. Uz binu je napravljena improvizirana bosanska kuća sa dvije sobe.

Želja svakog jata: Fikret Babo Abdić

Photo: 24ur.com

„U toj maloj sobi Alija je pitao Fikreta šta želi za protuuslugu zbog toga što njegov ulazak u stranku donosi sigurnu pobjedu SDA, jer je u to vrijeme Abdić bio daleko najkarizmatičnija bošnjačka ličnost u Jugoslaviji. Fikret je rekao da mu ne treba ništa i da u SDA ulazi jer to narod Cazinske krajine od njega traži“, kaže Balijagić. Oduševljeno pozdravljen od okupljene mase, Abdić je ostavljao dojam najpopularnijeg političara unutar SDA. I on je bio zbunjen masovnošću skupa i euforijom kojom je dočekan. Kada je došao red da govori, rekao je kako svečano objavljuje svoj ulazak u Socijalističku, potom se brzo ispravio i dodao: „Ulazak u Stranku demokratske akcije“. Bio je euforičan. Nazvao je u Beograd Hakiju Pozderca i rekao mu da je pristupio SDA. Pitao je da li i on želi ući u stranku. Oduševljeno je objašnjavao koliko se naroda okupilo u Kladuši, i držeći telefonsku slušalicu visoko podignutu pitao: „Čuješ li, čuješ li?“ Kroz slušalicu je strujao zvuk nalik talasanju mora. Prema sjećanju Razije Pozderac, njen muž je na Abdićeve riječi reagirao iznenađujuće oštro: „Fikrete, zavadićeš narod u Krajini. Zašto nisi osnovao građansku stranku?“ „Čuješ li?“, ponavljao je Abdić. „Mi nemamo više šta

razgovarati”, odgovorio je Pozderac spuštajući slušalicu. Prekinuo je vezu, ali i svaki dalji kontakt sa dojučerašnjim prijateljem.

Mustafa Čandić koji je bio dugogodišnji oficir KOS-a, sa posljednjim radnim mjestom u Kontraobavještajnoj grupi (KOG) RV i PVO se sjeća: „Vozio sam se u autu i slušao na radiju vijesti. Jedan dio je bio stranačka hronika. Dan prije zvao me major Čedo Knežević, kolega koga sam znao dok smo zajedno radili u KOS-u i oduševljeno rekao: ‘Dobili smo ga!’ Pitam: ‘Koga smo dobili?’ Kaže: ‘Abdića. Babo je legao na rudu’. Dva puta je ponovio kako je Babo legao na rudu.“ Čandić svom kolegi nije vjerovao. „Znam da je KOS nekoliko mjeseci pleo mrežu oko Fikreta u sklopu operativne akcije ‘Proboj 1’, ali mu nisu mogli prići blizu. Kada sam u stranačkoj hronici na vijestima čuo kako je na velikom skupu u Velikoj Kladuši Abdić ušao u SDA, onda sam se ukočio. Zaustavio sam auto i izašao da pripalim cigaretu. Ništa mi više nije bilo jasno.“

Zulfikarpašić je u Veliku Kladušu došao pravo iz Zagreba. „Bio je strašno nervozan zbog dvije stvari. Jedna je bila što nije imao gdje mokriti, jer se ispred kuće već nalazilo mnogo ljudi, a druga se ticala samog skupa“, sjeća se Balijagić.

Zulfikarpašić je, nakon što je održao govor, nervozno ušao u improviziranu „bosansku sobu“. Iza kulisa najvećeg bošnjačkog skupa se nazirao rascjep stranke, nevidljiv običnim smrtnicima. Iznervirano je uzviknuo: „Zaboga, Alija, šta ovo radite?“ Aludirao je na mnoštvo zelenih zastava sa polumjesecom, muškarce sa sabljama i turbanima na glavama, povike „Živio Sadam Husein!“, ukratko, na ikonografiju skupa.

Zulfikarpašić je govorio direktno Izetbegoviću: „Alija, ja ne želim da učestvujem u pokolju Muslimana. Šta će ti Homeinijeve slike? Šta će ti ljudi u čakširama sa zapojasanim jataganima? Slike ovog veličanstvenog skupa Muslimana bit će prenesene za pola sata u vlade svih evropskih zemalja. Na svim slikama će u prvi plan biti stavljeni ovi bradati ljudi sa turbanima na glavi, sa jataganima za pojasom, samo da se uplaši Evropa i Srbi dobiju opravdanje za pokolj koji nam pripremaju.“ Izetbegović je cijelo vrijeme šutio, na iznenađenje prisutnih. U tim momentima je izgledao kao neko ko se povlači, zatvara i tone u svoj unutrašnji svijet.

Zulfikarpašić je nastavio: „Sada dolazim iz Zagreba. Josip Manolić mi je rekao da su se oni domogli dosjea Udbe i da Salim Šabić radi za Udbu. Predložio mi je da Šabića upregnemo kao dvostrukog igrača, jer već ima njegov dosje.“ Izetbegović je i dalje uporno šutio. Prema svjedočenjima prisutnih, izgledao je kao starac, umoran od svega. Zulfikarpašić je uporno i agresivno nastavio: „Odmah se na ovom skupu ogradi od ovih ljudi i reci da smo mi demokratska stranka od koje niko ne treba da se plaši. Ukoliko to ne uradiš, ja izlazim iz SDA.“ Izetbegović je nakon izlaska za govornicu pokušao popraviti stvar. Pitao je obraćajući se masi: „Jesmo li mi vjerska stranka?“, nadajući se da će negativan odgovor demantovati Zulfikarpašićeve primjedbe. Masa je uzviknula: „Jesmooo...“. Nije dobro čuo, pa je ponovio pitanje: „Jesmo li mi vjerska stranka?“ Dobio je isti odgovor iz stotine hiljada grla: „Jesmooo...“

Vidio je da tako neće ništa popraviti u Zulfikarpašićevoj percepciji, pa je razgovjetno, na slogove izgovorio: „Mi nismo vjerska stranka!“ Konačno je stigao očekivani odgovor: „Nismooo!“ Bošnjaci su bili spremni biti sve za onog za koga su procijenili da može da ih povede. Salim Šabić je iz rodne Gračanice u Zagreb stigao nakon završenog krojačkog zanata. Ubrzo počinje raditi kao samostalni obrtnik i stiče visoke kvalifikacije u udruženjima samostalnih obrtnika. Nekoliko

godina je bio i predsjednik Udruženja obrtnika Zagreb, te zastupnik u Vijeću udruženog rada Sabora Hrvatske. Kada je Zulfikarpašić objelodanio sumnje vezane za Šabića, Šabić podnosi tužbu protiv njega. Zulfikarpašić angažuje svog tadašnjeg advokata Faruka Balijagića da u centrali KOS-a u Beogradu otkupi Šabićev dosje. Dosje je, prema Balijagićevim riječima, otkupljen za 40.000 švicarskih franaka od oficira KOS-a Mileta Babića. U međuvremenu, Šabić povlači tužbu protiv Zulfikarpašića.

Muhamed Čengić, na pitanje kako su Izetbegović i on reagirali na Zulfikarpašićeve optužbe da Salim Šabić radi za KOS, odgovara da su dugo razgovarali o tome.

„Naš stav je bio da to ne treba shvatiti dramatično. Komunistička država je imala razvijene obavještajne službe i mnoge je ljude prisiljavala da surađuju na ovaj ili onaj način. Adil je rekao kako mu je Josip Manolić pokazao dosje Salima Šabića. Mislim da je Adil, koji je bio jedini među nama sa iskustvima u politici, htio pokazati kako sa političarima koji su već uzeli vlast u Hrvatskoj može razgovarati na ravnoj nozi. S druge strane, Šabić je mnogo uradio tokom izgradnje Zagrebačke džamije. Imao je mnogo problema u Hrvatskoj. Recimo, kada je džamija izgrađena, podmetnut je požar i počinioci nikada nisu pronađeni. Bio je predsjednik Sabora IZ Jugoslavije. To se nije moglo zaboraviti.” Rascjep u stranci je pokušao izgladiti novopridošli član. U motelu „Lovac“ kod Srebrenika, Abdić je pokušao pomiriti zavađenog Izetbegovića i Zulfikarpašića. Međutim, Zulfikarpašić je imao drugačije planove. Na sastanak je došao veoma raspoložen. Objašnjavao je da ima samo jedan cilj - spasiti Bošnjake od predstojećeg pokolja. „Doslovno je rekao Abdiću: ‘Spreman sam za Agrokomerc, u roku od dva sata, na banku koju ti kažeš u Zagrebu, isplatiti dvjesto miliona dolara, samo da ideš sa mnom da spasimo muslimanski narod, a da ostaviš Aliju’. Abdić je pitao: ‘Odakle ti tolike pare?’ Zulfikarpašić je odgovorio kako je postao jedan od najbogatijih ljudi u svijetu, ali da detalje kako je stekao novac neće obrazlagati. Abdić je ipak odlučio ostati sa Alijom”, sjeća se advokat Balijagić.

Rusmir Mahmutćehajić, koji je prestao participirati u stranačkom organiziranju, u ljeto 1990. sreće Izetbegovića u Sarajevu. Šetaju od Slatkog ćošeta do Markala. „Vidi, Rusmire, ovo. Podigao se narod. Sve je na nogama”, kaže Izetbegović. Budući da je riječ o razgovoru dvojice prijatelja koji su se politički razišli, Mahmutćehajić, nemajući vremena za obrazlaganje, replicira: „Slušaj, Izetbegoviću, krcate narod na brod da ga odvedete u katastrofu goru nego u Drugom svjetskom ratu. Znaš li ti u čijim je rukama kormilo tog broda?” „Brod je u mojim rukama”, odgovara Izetbegović. U septembru 1990. Muhamed Filipović i Adil Zulfikarpašić definitivno se odvajaju od SDA i formiraju Muslimansku bošnjačku organizaciju. Njihovo objašnjenje je kako je SDA isuviše vjerska stranka. Na paralelnim konferencijama za štampu Izetbegović govori kako raskola nema, a Zulfikarpašić i Filipović kako je razlaz definitivn. Ponovo počinje potraga za Mahmutćehajićem. U rasplet jugoslovenske krize Bošnjaci ulaze u rasulu. Neki su ga okarakterizirali kao „rasulo muslimanskog emocionalizma.“

Kako je nastao SDS: Svi u državu (2)

Pišu: **Medina Delalić & Suzana Šaćić**

Veličina slova:

Vrijeme okupljanja: Ljiljana Zelen Karadžić, Radovan Karadžić, Jovan Rašković i Nikola Koljević

Photo: Stock

Da je pameti, kao što je nije knjiga knjiga “Balkan bluz”, Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki “Slobodne Bosne” bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom “lošijem” ali i “većem” entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku “Balkan bluz” (Okosnicu za njen nastanak čine autorski

tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Srpska nacionalna strategija artikulirana osamdesetih godina zasnivala se na ideji koja se može prevesti kao nasilje iz dobrih namjera, a da bi svi Srbi mogli živjeti u jednoj državi. Kao glavni ideolog ove strategije, čija će puna realizacija uslijediti početkom devedesetih, Dobrica Ćosić će među srpskim intelektualnim krugovima biti nazvan Patrijarh. Ovaj nekadašnji član Komunističke partije Jugoslavije, za najtragičniju je srpsku obmanu smatrao ideološku vjeru Srba u bratstvo i jedinstvo jugoslovenskih naroda.

Kao zamjenu komunizmu koji se obrušava, nudi obnovljenu prošlost kroz nacionalnu državu idealizovanu svijetom mitova i fikcija. Nacionalni program je zahtijevao lidera koji će ga ostvariti. Prvi susret Dobrice Ćosića sa Slobodanom Miloševićem, liderom srbijanskih komunista, dešava se početkom 1990. Milošević je već trijumfovao na Kosovu, potom i u CK Srbije i postao Vođa. Smišljenom susretu koji je trebao izgledati kao slučajan na prijemu izraelske delegacije je posredovala Klara Mandić, Jevrejka iz beogradske porodice i dugogodišnja Ćosićeva prijateljica. U krug oko Patrijarha Klaru je uveo bivši suprug, akademik Ljubomir Tadić. Klara je upamtila riječi kojima se Milošević to veče oprostio od Ćosića, nagovijestile su želju za ponovnim susretom.

“Nadam se da ćemo se vidjeti”, rekao je Milošević na rastanku. “U komšiluku smo, dijeli nas samo ograda”, dvosmisleno je odgovorio Ćosić. “Ali, ta ograda nije tako visoka, nadam se”, nasmijao se Milošević. Od tada se njih dvojica često sastaju i uvijek u Miloševićevom predsjedničkom kabinetu. Ćosić s pravom u Miloševiću nije vidio komunistu, doživljavao ga je kao nacionalistu. Milošević, opet, nije imao povjerenja u Ćosića, ali mu je bio potreban zbog ugleda koji je uživao u intelektualnim i crkvenim krugovima koji su Miloševiću bili nedostupni. Na kongresu održanom u januaru 1990. raspada se Savez komunista Jugoslavije. Postala je izvjesna pobjeda nacionalista na izborima u Sloveniji i Hrvatskoj, a time i mogućnost samostalnosti ovih republika. Milošević sa svojim saradnicima sve češće razgovara o ratu. Da oružane bitke nisu isključene, prvi put je javno zaprijetio u junu 1989. na proslavi 600 godina Kosovske bitke na Gazimestanu, ali je njegova najava budućnosti tada shvaćena kao metaforička priča o prošlosti. Milošević se među najbližim saradnicima nije služio metaforama, niti istorijskim aluzijama. Bio je konkretan.

U komšiluku smo, dijeli nas samo ograda: Milošević i Patrijarh

U kabinetu Borisava Jovića, srbijskog člana Predsjedništva SFRJ, nakon sjednice 13. februara 1990. vodi se živa rasprava. Sadržaj razgovora Jović bilježi u svoj dnevnik: "Poslije današnje sjednice Predsjedništva na kojoj su učestvovali i predsjednici predsjedništava republika i autonomnih pokrajina, tema Kosovo, sjedimo u mojoj kancelariji Veljko Kadijević, Pera Gračanin, Sloba Milošević, Dragutin Zelenović i ja. Nezvaničan i neobavezan razgovor. Sloba počinje: 'Biće rata, Boga mi'. 'Nećemo dati, Boga mi', uzvraćam ja. 'Dosta smo mi ratovali i ginuli u dva svjetska rata. Sada ćemo rat svakako da izbjegnemo!' 'Neće biti rata onakvog kakav bi oni htjeli', dodaje Veljko, 'ali će biti onakav kakav mora, a to je da im ne dozvolimo da nas tuku'."

Armijski vrh i srpsko rukovodstvo bili su saglasni da je upotreba vojske neminovna. Logika armijskog vrha bila je jednostavna - Slovenci i Hrvati svojim osamostaljivanjem žele razbiti Jugoslaviju, Srbi žele sačuvati zajedničku državu i zato je Armija sa njima. Osnovni problem, ustvari, bio je budući koncept uređenja savezne države, da li će se Jugoslavija razvijati kao centralizovana država ili kao oslabljena federacija što srpskom rukovodstvu nije odgovaralo: time je mogućnost njihove dominacije bila isključena.

Da nije riječ o očuvanju Jugoslavije, nego srpske države, objasnio je nekoliko dana nakon ovog razgovora Dobrica Ćosić u beogradskom listu „Duga“ pozdravljajući slovenačku želju za otcjepljenjem i samostalnošću. "Pri tome, Srbi moraju Jugoslaviji, pa i njima Slovencima", poentira on, "ispostaviti svoje nacionalne interese i račune, koji nisu mali, a koji moraju da se izravnaju. Izlazak iz Jugoslavije mora da se plati." Slovenija nije bila ukalkulisana u beogradske planove, ali "srpske etničke oblasti" u Hrvatskoj i Bosni jesu.

U decembru 1989. Jovan Opačić nakon izdržavanja tromjesečne kazne izlazi iz zatvora u Šibeniku. Osuđen je za "narušavanja reda i mira", na proslavi Kosovskog boja u Kninu prekinuo je program tražeći od okupljenih Srba da zaborave mit o Jugoslaviji i okrenu se srpstvu. U zatvoru Opačić dobija telegram podrške od Dobrice Ćosića, a nakon izlaska na slobodu odlazi kod njega u Beograd. Ćosić u povjerljivom razgovoru zahtijeva od Opačića da pomogne Jovanu Raškoviću, direktoru Neuropsihijatrije u Šibeniku koji u Hrvatskoj radi na političkom

organizovanju Srba. Ubrzo se Rašković i Opačić dogovaraju da kulturni klub „Zora“, koji je prethodno obnovio Opačić, pretvore u političku partiju. Rašković predlaže da se partija nazove Demokratska stranka. Opačić insistira da u naziv stranke stave nacionalnu odrednicu i 17. februara u Kninu promoviraju Srpsku demokratsku stranku. O političkim ciljevima stranke govorio je Rašković: “Srbi ne žele drugu državu u Hrvatskoj, ali traže autonomiju.” Ćosić je srpsku strategiju u Hrvatskoj objasnio konkretnije. “Na hrvatsku secesiju moralo se odgovoriti i srpskom secesijom, na stvaranje hrvatske nacionalne države moralo se odgovoriti stvaranjem srpske države.” U svakoj prilici Ćosić je hrvatskim Srbima držao lekcije kako u vrijeme kada se raspada titoizam i Jugoslavija niko od njih - narodni heroji, generali, ministri u Hrvatskoj - nije stao uz narod da ga povede ka istorijskom osvještenju. “Učinio je to jedan šibenički ljekar, u visokim godinama, invalidnog stanja zdravlja.”

Mislio je na Jovana Raškovića. Rašković se smatrao Ćosićevim duhovnim proizvodom, što je uistinu i bio. Narednih mjeseci njegova doktorska kancelarija je i sjedište stranke. Na mitinzima na kojima je govorio o velovima kojima je prekriveno srpstvo narod je slušao. Nisu razumijevali metafore kojima se Rašković služio, ali su ga slijedili kao ikonu koja je oživjela pred njihovim očima. Ipak, SDS je na majskim izborima 1990. osvojio samo pet mjesta u hrvatskom saboru. Većina Srba u Hrvatskoj nije bila zahvaćena nacionalnom renesansom i mahom su glasali za komuniste Ivica Račana. Srbi masovno pristupaju stranci tek nakon izbora, uplašeni pobjedom HDZ-a i riječima hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana o čistoj hrvatskoj državi. Hrvatski nacionalisti su nudili dovoljno razloga za strah, a srpsko vodstvo je čekalo da se narod dovoljno uplaši. Osnovni generator za raspirivanje potrebnog straha bilo je podsjećanje na genocid nad Srbima u Drugom svjetskom ratu.

Stranka je već imala odbore u Beogradu i Sloveniji kada se pristupilo njenom organizovanju u BiH. U Sarajevu o tome razmišljaju Vladimir Srebrov i krug profesora sa Filozofskog fakulteta gdje Srebrov vodi biblioteku. U početku su kao zavjerenička sekta, ali se spremaju postati dominantan politički pokret. U maju Inicijativni odbor broji sto članova. “Bio sam ubijeđen da u BiH ima malo Srba. Vrijeme kada sam vidio da ima puno velikosrba, bilo je vrijeme kada je SDS već formiran i kada su vidjeli da zbog toga neće biti podvrgnuti sankcijama ili ići u zatvore”, ispričao je Vladimir Srebrov. Sebe je, zahvaljujući svom političkom bekgraundu, vidio kao budućeg lidera stranke. Krajem osamdesetih je javno napadao prisustvo Albanaca u Sarajevu i albanski nacionalizam, te vodio javne rasprave o srpskom jeziku. Milan Nikolić, kako se uistinu zvao, promijenio je ime kada je otišao na magisterij u Rusiju. Iz umjetničkog egzibicionizma, ispričao je, tamo je sebi odsjekao uho.

Prvi korak u političkom organizovanju sarajevske grupe je bila obnova kulturnog društva „Prosvjeta“, na čemu se angažuje nekoliko profesora sa Filozofskog fakulteta. Profesor književnosti Vojislav Maksimović u proljeće objavljuje tekst u kojem traži obnavljanje „Prosvjete“, potom to čine profesor filozofije Aleksa Buha i književnik Vladimir Nastić. Obnoviteljska skupština „Prosvjete“ održana je 28. juna 1990. u sarajevskoj Vijećnici.

Na Skupštini koju je vodio Aleksa Buha za predsjednika „Prosvjete“ izabran je Vojislav Maksimović. Nije se slučajno kod bosanskih, kao i kod krajinskih Srba prvi oblik jačanja etničkog zajedništva pojavio kroz obnavljanje ranije ukinutih kulturno-

prosvjetnih udruženja kakva su bila „Zora“ i „Prosvjeta“. Izražavanje kulturne posebnosti bila je uvertira za insistiranje na političkoj posebnosti koje će uslijediti kasnije. U srpskom intelektualnom krugu u kome se dugo razmišljalo o organizovanju bosanskih Srba, svi su u dubokoj sjeni najozbiljnije figure - Milorada Ekmečića, profesora na katedri za istoriju sarajevskog Filozofskog fakulteta. Mnogi očekuju da će Ekmečić biti predsjednik stranke i njega kao apsolutnog autoriteta niko ne dovodi u pitanje. Uz Ekmečića, najuticajniji je Nikola Koljević, profesor na katedri za opštu književnost i teatrologiju, kojeg stranačke kolege opisuju kao dubokoreligioznog mračnjaka. Inicijativnom odboru stranke pristupa psihijatar i pjesnik Radovan Karadžić, koji je prethodno bio u Ekološkom pokretu „Zeleni“. Anoniman je i među „mislećim Srbima“ obilježen kao saradnik Državne bezbjednosti zadužen da pokriva Udruženje književnika. Njihovo podozrenje izaziva činjenica da Karadžić nikada nije pozivan, a svi drugi jesu, na informativne razgovore nakon prokazanih književnih skupova na kojima je osamdesetih godina govorio pjesnik Matija Bečković. Sumnjivom se činila i Karadžićeva specijalizacija u Americi. Bio je iz četničke porodice, njegov otac Vuko je zbog četništva odležao petogodišnju zatvorsku kaznu. Saglasnost za specijalizacije takve vrste je davao vladin Komitet za odnose sa inostranstvom, tako da je Karadžićevo porijeklo bilo više nego dovoljan razlog da bude odbijen. Znalo se i da je osamdesetih godina suđen za privredni kriminal, mada će kasnije svoj boravak u zatvoru pokušati predstaviti kao borbu za nacionalni interes. Njegovu poziciju među vodećim bosanskim Srbima promijenio je Dobrica Ćosić.

Karadžić je Patrijarha upoznao osamdesetih godina u društvu bosanskih pjesnika koji su živjeli u Beogradu. U proljeće 1990. Ćosić poziva Raškovića i nekoliko srpskih intelektualaca iz Bosne na sastanak u Beograd. Nikola Koljević je na sastanak poveo i Karadžića. Mada su se kolege Rašković i Karadžić do tada površno poznavali, uglavnom su se sretali na stručnim skupovima psihijatara. Ćosić je razmišljao koga izabрати za lidera bosanskih Srba, nije mogao pronaći bosanski pandan Raškoviću. Predsjedničko mjesto je ponudio Ekmečiću i Buhi. „Nijedan od nas nije bio spreman da preuzme tu funkciju“, objašnjava Aleksa Buha. Na sastanku u Beogradu Ćosić predsjedničko mjesto nudi Koljeviću. Koljević odbija i predlaže Karadžića koji je poslušno sjedio do njega. Kadrovska kombinatorika je od početka uključivala dr. Nenada Kecmanovića, rektora Sarajevskog univerziteta. Smatralo se da Kecmanović ima političko iskustvo, uvažen je, analitičan i, što je najvažnije, dovoljno veliki Srbin. Kecmanović je mogao obezbijediti pristalice u rasponu od tvrdih Jugoslovena do mekših Srba, ali i zavarati političke protivnike u spektru od tvrdih Bosanaca do mekih Muslimana.

Nenamjerno odabran: Radovan

Photo: EPA/Anja Niedringhaus

Bošnjaci već imaju formiranu stranku kada Radovan Karadžić poziva predsjednika SDA Aliju Izetbegovića na sastanak. Umjesto Izetbegovića na sastanak odlazi sekretar stranke Muhamed Čengić. Sreću se u kancelariji bolnice u kojoj je Karadžić zaposlen. Karadžić Čengiću govori kako Srbi hoće da formiraju stranku i predlaže koaliciju. Pokazuje već otkucan tekst koji treba potpisati, u kojem se kaže kako se SDA i SDS udružuju da će zajedno ići na predizborne skupove. Čengić odgovara: "Doktore, mi ne znamo profil vaše stranke, ne znamo ko su ljudi koji će voditi stranku?!".

Karadžić objašnjava kako će srpsku stranku voditi "ugledni član ovog društva, profesionalac, najvjerovatnije Nenad Kecmanović". Kecmanović odbija ponudenu funkciju. "Naravno, imponovala mi je inicijativa da dođem na čelo SDS-a za koju sam neformalno saznao i nešto ranije. Međutim, grupi osnivača koji su mi to i formalno saopštili objasnio sam da sam lično skloniji nekoj varijanti građanske partije koja bi imala veći autoritet da ponudi demokratsko rješenje međunacionalnih odnosa u BiH i koja bi obavezno bila orijentisana na širi jugoslovenski prostor", objašnjava Kecmanović zašto nije stao na čelo SDS-a. "Rekao sam im da već postoje razmišljanja i okupljanja na takvoj platformi i da sam u njih uključen, ali da istovremeno podržavam organizovanje i našeg naroda na nacionalnoj osnovi pošto su to već učinili i Muslimani i Hrvati. Izgleda da je moja pluralistička otvorenost za obje opcije stvorila utisak da se dvoumim, pa je moja kandidatura ostala u opticaju čak i na osnivačkoj skupštini SDS-a."

Savezni premijer Ante Marković je nakon raspada jugoslovenskih komunista još uvijek vjerovao da raspad SKJ ne znači i nestanak Jugoslavije. Velikim narodnim mitingom održanim 27. jula 1990. na Kozari pred više od 100 hiljada okupljenih promovisao je Reformsku stranku sa kojom će izaći na izbore. Kecmanović se pridružio nasmijanom jugoslovenskom premijeru. "Ja sam i komuniste napustio zato što su prestali da budu jugoslovenska stranka, kao što sam i u reformiste otišao, i pored politički probitačnijih ponuda, ne toliko zbog reformi Ante Markovića,

nego zbog toga što je to bila u tom momentu jedina jugoslovenska stranka na terenu BiH”, tumači Kecmanović.

SDS je u političku arenu ušao pozivajući na rušenje komunizma. Nakon što analize koje za internu upotrebu pravi Inicijativni odbor pokazuju da je srpsko stanovništvo uglavnom seosko stanovništvo, razmatra se ideja da se formiraju odbori stranke po manjim mjestima i selima. Nakon svega, Karadžićev četnički pedigree činio se prihvatljivijim za nacionalni pokret nego pedigree bivših komunista. Na sastanku Izvršnog odbora „Prosvjete“ Maksimović, Koljević i Ekmečić vrše pritisak na Vladimira Srebrova da prepusti vodeće mjesto Radovanu Karadžiću. Koriste argument da se radi “o velikom Srbinu iz četničke porodice” koji ima podršku Dobrice Ćosića.

S obzirom na planiranost budućih događaja, Srebrov je u stvaranju SDS-a bio dvostruko izmanipuliran jer je na svojim plećima izdržao prvi negativni udar javnosti. Naročito zbog formiranja omladinskog krila SDS-a “Mlada Bosna” koje je, po njegovim riječima, trebalo biti “željezna pesnica stranke”.

Njegov imidž “neću da budem lider, već samo buntovnik svog naroda u BiH” doprinio je da Karadžić izgleda umjereno. Istovremeno, razmišljalo se o organizacionom obliku stranke. Neki su zagovarali podjelu stranke na dva krila - konzervativno i lijevo, odnosno četničko i partizansko krilo. “Ja sam pristao da vodim narodnjačko krilo i to samo do izbora, predlažući da socijaldemokratsko krilo vodi dr. Dragan Kalinić”, ispričao je jednom prilikom Karadžić. Usprotivio se Ćosić objašnjavajući da će frakcije podijeliti stranku. Ustvari, pomirenje četnika i partizana bio je njegov i Miloševićev zadatak.

Kako je nastao SDS: Svi u državu (3)

Veličina slova:

Na prvim skupovima Karadžićevih slika nije bilo: Beograd nekoliko godina poslije

Photo: Stock

Da je pameti, kao što je nije knjiga “Balkan bluz”, Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki “Slobodne Bosne” bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom “lošijem” ali i “većem” entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku “Balkan bluz” (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Neovisno od sarajevskog, formiran je i drugi Inicijativni odbor u Krajini kao eho hrvatskih dešavanja. Njegovo sjedište bilo je u Drvaru. Šumarski inženjer Borivoje Sendić se početkom maja vratio u Banju Luku nakon višegodišnjeg ispitivanja prašuma u Africi. Poticao je iz četničke porodice i prezirao komuniste. Za krajiški

inicijativni odbor koji djeluje u tajnosti Sendić će saznati prilikom slučajnog susreta sa Raškovićem u Beogradu.

Dva mjeseca nakon ovog susreta postao je potpredsjednik SDS-a za bosansku Krajinu. "Idući tako kod Terazijske česme ugledah iz Balkanske u susret mi ide bradati čovječuljak sa ženicom pod rukom. Vidio sam Raškovićeve slike, on je to. Prepriječim mu put onako dugačak, sagnem se i rafalom, da mi ne utekne, ispričam da mi, bosanski Srbi, hoćemo ono što i oni u Kninu.

'Šta ste po struci?'

'Šumar', velim ja.

'To je dobro, vi terenci znate narod. Ne mogu danas ostati sa vama, idem u Francusku 7, dajem intervju.'

'Mogu li ja vama u Knin?'

'Ne treba, hajde u Drvar - tamo ljudi već rade na tome'."

Na sastanku koji se 20. maja održavao u gradskoj biblioteci u Drvaru okupljenima se obratio Slavko Grahovac, predsjednik Inicijativnog odbora. Besjedio je o 1941., koja se Srbima ne smije ponoviti. Prisutni su na rastanku popunili pristupnice kninskom SDS-u. U Banjoj Luci je tek nekolicina željela prići stranci, među prvima novinar Nikola Guzijan i Branko Majstorović čija su dva brata ubijena kao pratioci Draže Mihailovića prilikom njegovog hvatanja. Na Dan borca, 4. jula, dogovoren je miting u Drvaru na kojem će govoriti Rašković. Na pozornici improvizovanoj od buradi i dasaka Rašković je podigao uvis tri prsta. "Nasta bura i vrisak, neko se eto, poslije 40 godina, usudio da sebe, u ime Trojice, označi kao Srbina", sjeća se Sendić. Nakon mitinga održan je sastanak kojem prisustvuju predstavnici oba Inicijativna odbora. Dogovaraju da se stranka nazove Srpska demokratska stranka BiH jer Srbima koji nisu u svojim matičnim državama treba zajednička stranka. Srebrov je to još ranije predložio Raškoviću i ostao je u uvjerenju da je inicijativa za ime stranke bila njegova. Međutim, tada nije znao da je plan kako će izgledati i šta će raditi SDS napravljen mnogo ranije u Beogradu.

Kod imenovanja predsjednika Inicijativnog odbora bilo je nedoumica. "Nismo poznavali dobro jedni druge, neko predloži neke od nas iz Krajine, drugi predložiše prisutnog doktora (Karadžića) iz Sarajeva", opisao je taj sastanak Sendić. Rašković uze riječ. "Krajina u kojoj su Srbi većina, svakako će biti uz stranku. U Sarajevu i istočnoj Bosni Srbi su izmiješani sa Muslimanima i važno je da vođa stranke, bar privremeno, bude iz tog kraja." Predlaže Karadžića, ostali načelno prihvataju.

Srebrov, neupućen u dogovor u Drvaru, izdaje proglas da će se osnivačka skupština SDS-a BiH održati 7. jula. Siguran je da će on biti novi predsjednik. Na razgovor ga poziva Koljević i kaže da će izgubiti glavu ako održi taj skup. Srebrov pristaje da se osnivačka skupština održi po dogovoru iz Drvara 12. jula, na Petrovdan, ali pod uslovom da se tada izvrši pomirenje, a do septembra ostavi otvorenim pitanje predsjednika stranke. "Vladimir Srebrov nikada nije uziman kao ozbiljan kandidat za mjesto prvog čovjeka mada je on nastojao da to bude.

Naprосто, nije bio format za takvo mjesto", kaže Aleksa Buha.

Mjesto gdje se stvarala krvava istorija: Klub književnika, Francuska 7

Photo: Stock

Veče prije osnivačke skupštine u Sarajevo je stigla delegacija iz Krajine. Satima čekaju u prizemlju „Holiday Inna“ začuđeni što ih niko nije dočekao. U međuvremenu, na prvom spratu hotela traje mučna rasprava sarajevskih Srba oko toga koga će sutra predložiti za predsjednika - Karadžića ili Srebrova. Rasprava je neugodna jer Srebrov ne želi odstupiti. Kada je krajiška delegacija saznala o čemu se vodi rasprava, Slavko Grahovac predlaže da oni izaberu predsjednika iz Krajine. Konačno, sutradan, sat vremena prije promocije predviđene za 12 sati, Karadžić prilazi Srebrovu i kaže mu da se povuče jer će on biti predsjednik. “Ko te izabrao za predsjednika?”, pita Srebrov. “Milošević”, odgovara Karadžić, a Jovan Rašković objašnjava da je takav dogovor “učinjen u Beogradu.” Pred više od dvije hiljade Srba okupljenih u Domu mladih na Skenderiji, Rašković promovira svog kolegu psihijatra za predsjednika stranke. U momentu kada cijela sala ustaje na noge da aplauzom pozdravi predsjednika svih bosanskih Srba, Vladimir Srebrov sjedi.

Na predstojećim novembarskim izborima Srebrov će biti kandidat Srpskog pokreta obnove. Uz Raškovića, osnivački skup SDS-a je pozdravio beogradski profesor Slobodan Inić kao i predsjednik SDA Alija Izetbegović. “Čestitam, mi vas odavno čekamo, vi imate mjesto ovdje”, rekao je Izetbegović okupljenima. Pored Raškovića je sjedio akademik Muhamed Filipović kome se Rašković šapatom neprestano obraćao. “Ja blesava čovjeka”, ispričao je kasnije profesor Filipović, “sto puta mi se nadnio nad uho i govorio: ‘Ostarismo, moj Tunjo, ništa od nas’.” Karadžić je djelovao zbunjeno, tako je i govorio. Tražio je ispravljanje nepravde prema Srbima, jednaka kulturna, vjerska i ekonomska prava, između ostalog i “dostojanstveno sahranjivanje svih srpskih žrtava i obilježavanje stratišta na adekvatan i dostojan način”.

Na Skupštini je izabrano rukovodstvo stranke. Velibor Ostojić je imenovan za predsjednika Izvršnog odbora, a Danilo Veselinović i Jovan Tintor za potpredsjednike stranke. SDS-ov slogan “Srbi, vi smijete da budete Srbi” konačno je potvrđen. Odmah je formiran Savjet za međustranačku saradnju, svojevrsan

trust mozgova kojim je predsjedavao Nikola Koljević. Članovi savjeta su, između ostalih, postali akademici Milorad Ekmečić i Slavko Leovac, te književnici Vojislav Maksimović i Miroslav Toholj.

Nakon Karadžićevog preuzimanja stranke, sastanci se održavaju u njegovom stanu u ulici Sutjeska. "Jednostavno, zato što je stan bio kao fudbalsko igralište i u centru grada", pričao je Vladimir Srebrov, jedan od sudionika tih susreta. Ljeto i jesen obilježili su mitinzi na kojima je Karadžića pratio Jovan Rašković. "Na mitinzima je narod nosio slike srpskih velikana Svetog Save, Karađorđa, Vuka Karadžića, Njegoša, Tesle kao da su to njegove savremene vođe. Nosili su i slike Jovana Raškovića i Miloševića. Karadžićevih slika skoro da nije bilo", sjećao se novinar Nikola Guzijan.

Rašković je svoja nadahnuta obraćanja od kojih bi se masa uskomešala završavao podizanjem Radovanove ruke uvis, kao da se radi o bokseru pobjedniku. "Karadžić nije bio uvjerljiv govornik. Narod je privukao Jovo.

Ustaška ikonografija koja se pojavila u Hrvatskoj učinila je njegovu priču o genocidu životnijom. Ubrzo sam i ja počeo škripati zubima. Pokretale su nas emocije, a ne razum", kaže Guzijan.

Karadžić nam je te jeseni kroz dvije važne riječi - strah i bijes - objasnio strategiju svoje stranke. Razgovarali smo u kući Danila Veselinovića, smještenoj preko puta kasarne u Nedžarićima. Veselinović je prvi sprat svog doma širokogrudno ustupio za potrebe SDS-a. Stranka je faktički bila smještena u dvije male sobe-kancelarije u kojima su neprestano zvonili telefoni i stizali faxovi "iz baze", kako je govorio Veselinović dok je šefu predavao tek pristigle papire. Kao usput i kao slučajno obojica su komentirali da je priliv članstva u stranku neočekivano dobar.

"Čekali smo da se svaki Srbin uplaši zato što nema stranku, a ne zato što je ima".

Momenat za njeno osnivanje bio je "kada su Srbi bili bijesni pred koalicijom Muslimana i Hrvata", objašnjavao je Karadžić. Bio je obučen u košulju upadljivo ružičaste boje. Dok pitate, zavaljivao se u stolicu, zabacivao glavu, otklanjajući kosu sa čela. Kada je odgovarao, tijelo je imalo suprotnu putanju. Unosio vam se u lice i gledajući neprekidno u oči, kao da vas psihoanalizira ili hipnotiše, nametao svoj "tok svijesti". Karadžić je znao da je nacionalni program nemoguće ostvariti bez naroda. Srpski narod je, s obzirom na prethodna historijska iskustva, najlakše bilo homogenizirati stvarajući psihozu ugroženosti. Što je stvorena psihoza bila veća, razlike među Srbima su bile manje.

"Srpski nacionalni pokret, odnosno SDS, praktično prekida, zaustavlja sukobe unutar srpskog naroda, bivše podjele na teiste i ateiste, na nacionaliste i kosmopolite. To je, može se reći, bio na izvjestan način i jedan od preduslova za stvaranje srpske države na prostorima Bosne i Hercegovine. Naravno da je to dugoročan proces koji ima svoju unutrašnju logiku", analizirao je početak srpskog organizovanja u BiH Velibor Ostojić, prvi predsjednik IO SDS-a. Program stranke je, po sjećanju Alekse Buhe, imao dva prioriteta. "SDS BiH je u svom programu imao kao prioritet demokratski transformisanu BiH u okviru demokratski transformisane SFRJ. Ako to nije prihvatljivo Muslimanima i Hrvatima, tada poštovanje sva tri naroda na samoopredjeljenje, uključujući i pravo na sopstvenu državu".

Desetak dana nakon formiranja bosanskog SDS-a, u Srbu u Hrvatskoj, pred sto pedeset hiljada Srba proglašen je Srpski sabor i donesena Deklaracija o suverenosti i autonomiji. Ukoliko Jugoslavija ostane federacija, odlučili su, zadovoljiće se kulturnom autonomijom. Ako ne bude Jugoslavije, a bilo je očigledno

da je neće biti, dolazi u obzir samo teritorijalna autonomija, odnosno srpska država. Hronologija dotadašnjih dešavanja ukazivala je da su hrvatski i bosanski SDS funkcionirali po istoj matrici. To je značilo da će odluke Srba iz Hrvatske uskoro dobiti i bosansku varijantu.

Dok su SDS partije rasle, Rašković, čovjek koji ih je promovirao, je padao. Nakon što je u maju te godine odbio prijedlog hrvatskog predsjednika Tuđmana da prihvati mjesto potpredsjednika Vlade, uz obrazloženje da je "hrvatska država ustašoidna i agresivna

Promoter srpstva: Jovan Rašković

Photo: webshots.com

prema Srbima", iz Tuđmanovog kabineta je listu „Danas“ prosljeđen fonogram razgovora u kojem Rašković kaže hrvatskom predsjedniku da su Srbi lud narod i da on nema ničeg zajedničkog sa komunistom Miloševićem. Srbijanski predsjednik mu to ne oprašta, jednostavno zato što mu Rašković više ne treba. "Šef više ne računa na mene", konačno je shvatio Rašković. Milošević je već igrao na drugu kartu, Milana Babića, kojeg je procijenio kao dovoljno ambicioznog da Srbe u Hrvatskoj povede u rat.

Rašković će ubrzo dobiti otkaz u bolnici, a peticiju za njegov progon iz Šibenika, koju je organizirao HDZ, potpisalo je oko 20 hiljada ljudi. "Moja stranka i ja lično smo zapalili fitilj srpstva ne samo u Hrvatskoj. Mi smo palili fitilje i po BiH i ne bi se mogao zamisliti SDS BiH, pa ni gospodin Karadžić, da nije bilo našeg utjecaja", izjavio je Rašković početkom 1992. za televizijsku stanicu „Jutel“. Bio je samo djelomično u pravu jer se ni Rašković, ni SDS, niti Karadžić ne bi mogli zamisliti da nije bilo Čosića i, konačno, Miloševića.

Dok bosanski SDS priprema izbore, SDS Krajine priprema rat. Milan Babić, gradonačelnik Knina i predsjednik Srpskog nacionalnog vijeća, po Miloševićevom nalogu, 12. augusta se sastaje u Beogradu sa Borisavom Jovićem, predsjednikom Predsjedništva SFRJ. Sastanku prisustvuje i savezni ministar za unutrašnje poslove Petar Gračanin. Babić traži garancije da se "hrvatska zastava neće zavijoriti u Kninu". Jović je prethodno sa Miloševićem dogovorio strategiju djelovanja u Krajini. U svom dnevniku Jović bilježi: "Sloba je dao dve ideje: prvo, da se "odsijecanje" Hrvatske izvrši tako što će ličko-banijske i kordunaške opštine, koje

su stvorile zajednicu, ostati sa naše strane, s tim da se tu kasnije narod referendumom izjasni da li hoće da ostane ili izađe. I, drugo, da se članovi Predsjedništva SFRJ iz Slovenije i Hrvatske isključe iz glasanja o odluci, jer oni ne predstavljaju onaj dio Jugoslavije koji tu odluku donosi. Ako Bosanac bude za, onda imamo dvotrećinsku većinu... Bez Slovenije i Hrvatske Jugoslavija će imati oko 17 miliona stanovnika, a to je za evropske prilike dovoljno”.

Babić je 20. augusta zakazao referendum o srpskoj autonomiji. Hrvatska vlast je referendum proglasila nelegalnim i dva dana prije njegovog održavanja pokušala zauzeti policijsku stanicu u Kninu. Dan ranije, novoformirana srpska policija je razdijelila oružje. Rašković, želeći da izbjegne sukob, predlaže Babiću da narod legne pred vozila hrvatske policije. “Nemamo vremena za mirne proteste”, odgovorio je Babić, “došlo je vrijeme da se Srbi sami brane”. Rašković je zanijemio. Babić je proglasio ratno stanje.

U međuvremenu, Rašković, koji je protjeran iz Šibenika, prelazi u Beograd, gdje umire nekoliko dana nakon što je Vojno tužilaštvo u Splitu podiglo optužnicu protiv njega za razbijanje teritorijalne cjelovitosti Hrvatske. Među njegovim prijateljima i danas je prisutno uvjerenje da je otrovan. Područja pod kontrolom SDS-a u kninskom regionu su odvojena od ostalih dijelova Hrvatske i stvorena je granica koju treba braniti. Rat u Hrvatskoj je započeo bez opaljenog metka. Radmilo Bogdanović, srbijanski ministar policije, ispričao je kako je na to reagovao njegov kolega Josip Boljkovac, hrvatski ministar policije. “Ja, Radmilo, neću krv! Da sam htio, mogao sam da lako izvršim Tuđmanovu naredbu i sa hiljadu ljudi zauzmem milicijsku stanicu u Kninu. Ali, tu bi pala krv. A ja sam ratovao u partizanima protiv ustaša i dobro znam šta znači kad počne da se gine i na jednoj i na drugoj strani”. U Hrvatskoj će se ginuti u proljeće naredne godine.

Hrvatsko proljeće

Pišu: **Medina Delalić & Suzana Šaćić**

Veličina slova:

Nekvalificirani građevinski radnik i disident u osnivanju Hrvatske: Šušak i Tuđman

Photo: EPA/ Antonio Bat

Da je pameti, kao što je nije knjiga “Balkan bluz”, Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki “Slobodne Bosne” bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom “lošijem” ali i “većem” entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku “Balkan bluz” (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Hrvatsko nacionalno buđenje iz 1971, poznato pod nazivima „hrvatsko proljeće” i Maspok, neslavno je završilo. Lideri Maspoka, tadašnje vodeće partijske ličnosti, smijenjeni su sa funkcija. Mnogo “proljećara” je završilo u zatvoru. Jedan od njih, Stjepan Mesić, osuđen je za delikt protiv naroda i države. U njegovoj karakteristikici u zatvoru Stara Gradiška zapisano je - „nepopravljiv”. Tada je u zatvoru završio i Franjo Tuđman, ali je on kao disident imao mnogo duži staž od “proljećara”. Nepoznato je šta je zapisano u njegovoj zatvorskoj bilješci, ali je činjenica da je bio nepokolebljiv. Stvaranje samostalne Hrvatske države bila je Tuđmanova opsesija. Iako je njegova porodica podržavala hrvatski nacionalni pokret pod vodstvom HSS-a i Mačeka, on je u Drugom svjetskom ratu završio u partizanima. Bio je pripadnik 10. zagrebačkog korpusa i radio kao obavještajni oficir. Prije završetka rata, u januaru 1945. upućen je u Beograd u Vrhovni štab. Tada se dogodila nerazjašnjena tragedija. Otac Stjepan mu je poginuo, što je kasnije tumačeno kao samoubistvo, nesretan slučaj ili, što je bila preovlađujuća verzija, da mu je oca, kao kritičara nove vlasti, likvidirala OZNA.

Tuđmanov uspon u vojnoj hijerarhiji JNA time nije bio spriječen: radio je u Glavnoj personalnoj upravi Ministarstva obrane, pri Generalštabu JNA i završio je Višu Vojnu akademiju. Tada je objavio „Rat protiv rata“, opsežnu studiju o partizanskom, gerilskom ratovanju kroz historiju. Ta je studija učvrstila njegov ugled kao naučnika. Naraštaji jugoslovenskih generala su preuzimali citate iz studije kao okosnicu za generalske ispite.

Iako je dobio čin general-majora 1960., već sljedeće godine svojom voljom napušta vojnu službu i u Zagrebu osniva "Institut za historiju radničkog pokreta". Na Zagrebačkom je sveučilištu predavač. Tuđmanova djelatnost od osnivanja "Instituta" postaje otvoreno disidentska. Objavljivanjem nepodobnih radova navukao je gnjev mnogih. Iz KP je izbačen 1967., smijenjen je s položaja direktora "Instituta", a zabranjeno mu je i predavanje na fakultetu. Prisilno je penzionisan u 45. godini.

Tuđman je otvorio hrvatske nacionalne teme: nametanje krivice zbog postojanja NDH i jasenovački mit, nekoliko godina prije izbijanja "Hrvatskoga proljeća". Tvrdio je da je cifra od 600.000 ubijenih Srba, Jevreja, Bošnjaka, Cigana i ostalih protivnika režima NDH-a preuveličana. Rekao je da je taj broj uveličan makar deset puta. Uz Blajburg, bile su to teme koje su hrvatski nacionalisti potencirali kao dovoljno neistražene i krivo interpretirane.

U vrijeme kada se "hrvatski proljećari" tek bude, Tuđman još radikalnije izražava svoje stavove, što izaziva osudu od strane komunističkog vodstva. Zatvaraju ga 1972. Zahvaljujući činjenici da je veliki hrvatski pisac Miroslav Krleža intervenisao kod Josipa Broza, izbjegao je višegodišnju robiju. Osuđen je na 2 godine, ali je u zatvoru proveo samo 9 mjeseci.

U znak podrške „Hrvatskom proljeću“ 20 hrvatskih emigranata, članova „Hrvatskog revolucionarnog bratstva“ organizacije koja je djelovala u Evropi, Australiji i SAD odlučuju da ilegalno uđe u Jugoslaviju. Kako jedan od članova bratstva – Blaž Kraljević – ne uspijeva dobiti odobrenje australijskih vlasti za napuštanje teritorije, preostalih 19 članova se decembru 1971. sastaju u Salzburgu, gdje je provedena desetodnevna obuka, podijeljena oprema, odore i naoružanje. Grupa je 20. juna 1972. ilegalno, pješice, prešla jugoslavensku granicu na području Dravograda. U toku narednih mjesec dana njeni su se članovi na području BiH i Hrvatske sukobljavali s tadašnjom JNA, milicijom i pripadnicima Teritorijalne obrane. Protiv njih je tadašnji jugoslavenski režim na noge digao čak 30.000 ljudi. U akcijama je poginulo 15 članova grupe, a četvorica su uhapšena na području Bugojna zbog čega su prozvani „Bugojanska grupa“.

Nakon suđenja u Sarajevu, koje je počelo 21. decembra 1972. presuda je glasila: „Prvooptuženi Horvat Đuro osuđuje se na kaznu smrti, drugooptuženi Keškić Vejsil na kaznu smrti, trećeoptyženi Vlasnović Mirko na kaznu smrti i četvrtoptyženi Pavlović Ludvig na kaznu smrti.“ Jedino nad Pavlovićem nije izvršena smrtna kazna, jer je bio maloljetan u vrijeme izricanja presude.

Komunisti prema protivnicima režima nisu imali milosti. Poslije Titove smrti 1981. Tuđman je ponovo osuđen na tri godine zatvora i na zabranu bilo kakvog javnog djelovanja u razdoblju od pet godina. U zatvoru je imao bolji tretman zbog partizanske prošlosti što je prema tadašnjim standardima podrazumijevalo uredniju ćeliju, dobijanje tople vode za umivanje i paste za brijanje. Zbog lošeg zdravstvenog stanja je izdržao samo dio kazne.

Dugo vremena, kao i drugi jugoslovenski disidenti, on nije mogao dobiti pasoš. Konačno, pasoš dobija 1987. uz pomoć, u to vrijeme, moćnog hrvatskog političara Mike Špiljaka. Tuđman je preko Špiljakovog bratića sa kojim je išao u školu tražio da ga Špiljak primi, a potom da mu pomogne oko tri stvari. "Prvo, da mu se u Hrvatskoj objavljuju knjige što ih je napisao. Drugo, da se zauzmem oko toga da dobije pasoš. I, treće, da mu pomognem da se posmrtni ostaci njegovih roditelja premjeste iz mjesnog groblja u Velikom Trgovišću na zagrebački Mirogoj. Sve sam

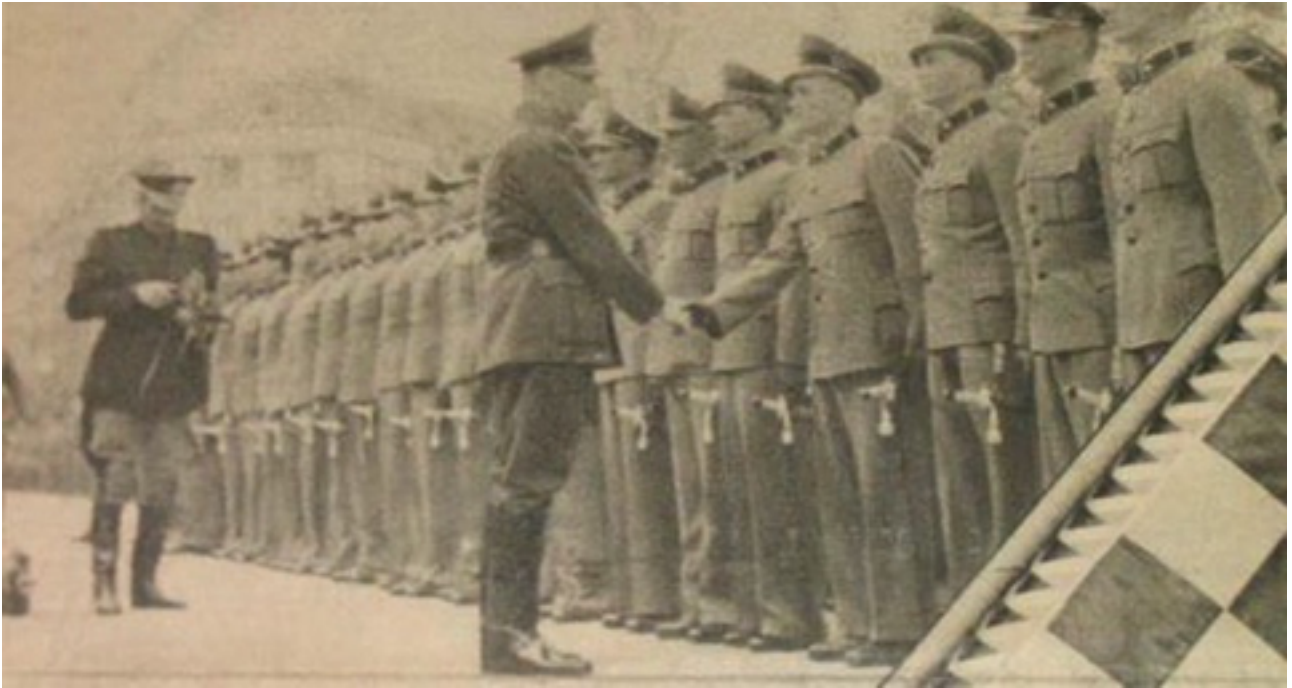
to prenio tadašnjem ministru unutrašnjih poslova Vilimu Mulcu. I kada sam to Mulcu iznio, rekao je: 'Slušaj, ovih je dana Đilas u Beogradu dobio pasoš, nema razloga da ga i mi ne damo Tuđmanu!', ispričao je Špiljak.

Prvi Tuđmanov izlet vodio je pravo u Kanadu, gdje se 1987. u gradiću Norval, smještenom 40-ak kilometara sjeverno od Toronta, počela stvarati Hrvatska demokratska zajednica. Tuđman je poslije 1987. još dvije godine uzastopno dolazio u Norval gdje je sa domaćinima, emigrantima iz zapadne Hercegovine, kao što su fra Ljubo Krasić ili Gojko Šušak, usaglašavao viziju buduće hrvatske države. Gojko Šušak, koji je u svojoj biografiji pisao da je rođen u NDH 1945., je rodnu zapadnu Hercegovinu napustio kada je dobio poziv za odsluženje vojnog roka. Preko granice je pobjegao u fratarskoj odjeći i najprije se skrasio u Austriji, a potom produžio za Kanadu.

Kao i Tuđmana, i njega je obilježila obiteljska tragedija: brat i otac su mu nestali tokom Drugog svjetskog rata. Zadnji put su viđeni kada su partizani ulazili u Zagreb. U Kanadi je Šušak radio najprije kao nekvalificirani radnik na građevini, kasnije u pekarama i picerijama. Na univerzitetu je, tvrdio je, završio niz kurseva za menadžment. Postao je predsjednik nekoliko hrvatsko-kanadskih asocijacija, a svoj politički stav izražavao je vrlo transparentno. Jednom je svinju na kojoj je napisao Tito stavio u mrtvački kovčeg i tako nosio po ulicama.

Šušak je u momentu kada se sreo sa Tuđmanom "držao" iznajmljenu, neuglednu pizzeriu u Ottawi gdje je hrvatska emigracija bila minorna. Ključ za dalji razvoj događaja je u činjenici da hrvatska emigracija u početku nije prihvatila Tuđmana, jer je bio Titov general. Nije pomagala odrednica – bivši. Ali, prihvatio ga je "Centar", kako se u Kanadi među Hrvatima uobičajeno nazivo Norval, koji je za ukus većeg dijela hrvatske emigracije bio previše jugoslavenski. Šušak je organizirao zajedno sa norvalskim franjevcima finansiranje prve turneje Franje Tuđmana po Kanadi i radio na prikupljanju novca za hrvatsku stranku u nastajanju. U Kanadi je postignut nepisani sporazum između Tuđmana i emigranata iz zapadne Hercegovine kako će se graditi Hrvatska.

Prva faza podrazumijevala je stvaranje samostalne države, druga nacionalno homogeniziranje koje podrazumijeva svođenje nehrvata na status nacionalnih manjina, u trećoj fazi uslijedio bi obračun sa komunistima i u četvrtoj pripajanje čistih hrvatskih područja iz BiH Hrvatskoj. Fra Krasić i dr. Tuđman su uskladili svoje vizije, a na Tuđmanu je bilo da ih u Hrvatskoj, u dogledno vrijeme, provede. Ljudi koji su masovno pristupali HDZ-u nisu bili upoznati sa ovim planom, čak ni oni koji su se nalazili u najvišem vodstvu stranke u Zagrebu. Kasnije će se pokazati da je ideja Hrvatske države za koju je robijao Mesić, i ista ta ideja za koju je robijao Tuđman, podrazumijevala sasvim različite stvari.

NDH nije samo puka “kvislinška tvorevina” već izraz povijesnih težnji hrvatskog naroda za samostalnom državom: Pavelićava djela, Tuđmanove riječi

Photo: blogihrvati.com

Gojko Šušak, slabog imovnog stanja za kanadske prilike, sam se ponudio preko fra Ljube Krasića da će se vratiti u Domovinu, gdje stiže 1989. Tuđmanu je poslužio kao mamac za bogate Hrvate iz inostranstva. Ugledni poslovni ljudi kao Ivica Zdunić, Janko Herak ili Antun Kikaš za HDZ su donirali milione. Mada je svoj prvi javni skup HDZ održao 28. februara 1989. u Zagrebu, partija je legalizovana tek u decembru iste godine kada su hrvatski komunisti, po uzoru na slovenske, odlučili raspisati višestranačke izbore. Pozivajući emigrante na prvi opći sabor HDZ-a, 24. februara 1990.

Tuđman je, kako je kasnije često ponavljao, povukao najvažniji politički potez. Šušak je bio „oficir za vezu“ između HDZ-a i MUP-a, koordinirajući prebacivanje gostiju od aerodroma do dvorane „Vatroslav Lisinski“, gdje se održavao Sabor. Iz jugoslovenske, komunističke perspektive, svi emigranti su označavani kao apsolutno zlo koje vreba i čeka zgodnu priliku da ruši Jugoslaviju. Potencirano je ovo nizom knjiga i filmova sa ratnom tematikom u kojoj je razlika crni i bijeli likovi bila više nego jasno pokazana.

Savezni organi, kao što su KOS ili Udba, godinama su slali svoje agente da likvidiraju „istaknute“ emigrante po svijetu. Istina je da su neki od gostiju Prvog sabora na tlo Jugoslavije dolazili prvi put nakon 45 godina, mada je to bio šarolik sastav. Izgledalo je kao da se ostvaruje dugo čekani san i da ideje zbog kojih su neki od njih godinama bježali i skrivali se po svijetu, imali prekinute veze sa svojim obiteljima i prijateljima; osjećaj progonjenosti i nepravedne stigme, postaje stvar prošlosti. Dešavala se pomirba ustaša i partizana, ovoga puta ujedinjenih protiv srbo-četničke Jugoslavije.

Pojavio se čovjek koji će Hrvatsku istrgnuti iz jugoslovenskih kandži i konačno izvesti na put samostalnosti - Tuđman. Tuđman i Hrvatska postali su sinonimi. U dvorani „Lisinski“, skandirali su kao jedan: “Tuđman, Tuđman, Hrvatska, Hrvatska...” Ovo je bio lajt-motiv za sva dalja okupljanja HDZ-a. Tuđman je bio

ganut. U jednom momentu je skinuo naočale i obrisao suze. Skandiranje je postalo još jače. "Na tom Saboru Tuđman je rekao kako NDH nije samo puka "kvislinška tvorevina" već izraz povijesnih težnji hrvatskog naroda za samostalnom državom. Ta izjava nije izrečena u trenutku nadahnuća, ona je živjela u njemu. Moje uvjerenje je da je priča o pomirbi ustaša i partizana bila velika prevara. Šušak je skoro otvoreno najavljivao da pomirba treba u prvom razdoblju dok ne ojačamo Hrvatsku i dok Hrvati ne raščiste sa Srbima. U drugoj fazi slijedio bi obračun unutar hrvatskog nacionalnog korpusa", kaže general Martin Špegelj, koji je također prisustvovao Saboru.

Šušak se nakon povratka u domovinu vrtoglavo počeo peti na ljestvici novouspostavljene vlasti. "Bio je takav čovjek kakav je bio: idealna varijanta da ga Hrvati Hercegovine prihvate. Samo je preko njega tako bezrezervno, od većine mogla biti prihvaćena politika koja nije imala šanse da prođe", izjavio je za novine HOS-ovac Ante Prkačin.

Bosanskohercegovački Hrvati su s oduševljenjem prihvatili formiranje stranke na čije je čelo stao dr. Tuđman. Oni su bili kao "rakova djeca" koja su rješenje za većinu svojih problema nalazili u Zagrebu. Od školovanja do zaposlenja. Krešimir Zubak, jedan od vodećih hrvatskih političara u BiH kaže: "Nacionalne stranke su bile izraz potrebe da se političkim putem i političkim sredstvima odbrani od vrlo agresivne politike koju je počeo provoditi Milošević u Srbiji. Te stranke imaju naziv stranaka, u suštini one su nacionalni pokreti koji su objedinili širok dijapazon pojedinaca; od visokih intelektualaca, znanstvenika, političara do običnih ljudi. Kada je riječ o HDZ-u, pokret je bio izraz otpora politici iz Beograda koja je bila usmjerena protiv prava i opstojnosti Hrvata u BiH i Hrvatskoj." Zubak misli da je hrvatska nacionalna homogenizacija pred rat bila nužna kako bi se uspostavio odbrambeni pokret: „Za Hrvate u BiH je to bilo nužno, jer nismo imali nijednu asocijaciju koja bi objedinjavala, povezivala Hrvate. Kada je prestao rat i potreba za velikim stepenom nacionalne homogenizacije, odnosno kada su se javili životni problemi, počele su se kristalizirati razlike među nama.”

Osnivačka skupština HDZ-a BiH održana je 18. avgusta 1990. u velikoj dvorani KSC Skenderija. Ulaznice za skup su istovremeno predstavljale pristupnice HDZ-u, pa su se novinari koji su pratili osnivačku skupštinu hrvatske stranke šalili da su svi postali članovi HDZ-a. Glavni referat podnio je Davor Perinović, ljekar iz Sarajeva. U odnosu na lidera stranke iz Zagreba izgledao je neuvjerljivo i zvučao monotono. Mada je u svom govoru Perinović potencirao značaj čistog hrvatstva i žestoko se verbalno obračunavao sa komunistima, nije zvučao kao neko ko čvrsto stoji iza onog što govori.

Kada su u sklopu predizbornih obračunavanja objelodanjeni podaci - koje su komunisti diskretno proturili u medije - o Perinovićevom nacionalno mješovitom porijeklu, tačnije da mu je djed pravoslavni pop, a otac po definiciji Srbin, priča kaže da je u Zagrebu Tuđman pjeneći mahao njegovom pravoslavnom krštenicom pitajući: "Ko ga je doveo?" Na glasanju o povjerenju lideru HDZ-a BiH koje je uslijedilo odmah nakon izvršene etnoanatomije, od 114 mogućih glasova 113 je bilo protiv njega, a jedan glas - za je, naravno, bio njegov. Perinović se nije mnogo uzbuđivao. Odbrambeni mehanizam je našao u tome da ismijava Tuđmanovu želju da liči na Tita: "Molim vas, kada biste uporedili slike Tita kako u bijeloj uniformi dolazi u Split i sadašnje Tuđmanove dolaske u narod, ne biste vidjeli nikakve razlike."

Na čelo stranke je došao dotadašnji tajnik Stjepan Kljuić. Bio je sportski novinar, dopisnik zagrebačkog „Vjesnika“ i tvrdio je

Bivši tajnik, sportski novinar i prvi lider bh HDZ: Stjepan Kljuić

Photo: sanela.info

da je zbog pisanja na čistom hrvatskom jeziku imao problema na poslu. Na predizborni skup HDZ-a koji se održavao na prepunom Veležovom stadionu u Mostaru utrčao je čovjek koji je mahao jugoslovenskom zastavom. Masa je revoltirano počela skandirati: “Tuđman, Tuđman, Hrvatska, Hrvatska...”

Jugoslavija je bila poražena i u Mostaru, bastionu bratstva i jedinstva. U isto vrijeme u Zagrebu general Martin Špegelj političkom vrhu Hrvatske izlaže koncepciju ugroženosti Hrvatske, Slovenije, Makedonije, BiH, Kosova od stvaranje Velike Srbije. Izlaganje traje nekoliko sati. Ova procjena je prihvaćena, dijelom prešutno, dijelom deklarativno. Počinje se sa nabavkom oružja iz Mađarske, Njemačke, sa Bliskog istoka, Dalekog istoka i stvaranjem hrvatske vojske.

Do kraja 1990. u Hrvatsku je ubačeno 30.000 komada različitog oružja. Budući da se u to vrijeme sa Beogradom vode pregovori o mogućoj konfederaciji, stvaranje hrvatske vojske se odvija tajno. Svi oni koji su iz neposredne blizine pratili šta se dešava u jugoslovenskom vrhu znali su da je najbolja politika ona koja se oslanja na ravnotežu oružanih snaga, ravnotežu sile.

Lider HSS-a Ivan Zvonimir Čičak je najavljivao dalju radikalizaciju političke scene u Hrvatskoj: „Nema nijedne političke partije koja bi protiv političke pozicije Tuđmana postavila drugačiju političku poziciju, drugi idejni sklop, drugi politički model.“ HDZ je, uz jaku finansijsku podršku šarolike hrvatske emigracije, najavljivao trijumf.

Najzaslužnija osoba za spas i preživljavanje hrvatskih emigranata u svijetu, nakon Drugog svjetskog rata, bio je svećenik Krunoslav Draganović.

Prvi prijeratni demokratski izbori

(5)

Pišu: Medina Delalić & Suzana Šaćić

Veličina slova:

Trijumf poraženih, 45 godina poslije: Stjepan Kljujić, Radovan Karadžić i Alija Izetbegović

Photo: BH Dani

Da je pameti, kao što je nije knjiga “Balkan bluz”, Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki “Slobodne Bosne” bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom “lošijem” ali i “većem” entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku “Balkan bluz” (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Skupština SRBiH je pred izbore predložila da se u Predsjedništvo biraju 3 Bošnjaka, 2 Srбина, 1 Hrvat i 1 Jugosloven. Ovaj srazmjer je bio najpovoljniji za Bošnjake jer su na taj način imali većinu u Predsjedništvu.

Budući da su Bošnjaci u BiH predstavljali relativnu većinu i da su svi građani glasali za sve predložene članove Predsjedništva, Bošnjaci su svojim glasovima mogli izabrati ne samo Bošnjake nego i Srbe i Hrvate u kolektivnom šefu države.

“Razgovarao sam sa tadašnjim komunističkim rukovodiocima Zlatanom Karavdićem, Obradom Piljkom, Markom Čeranićem. Karavdić mi je rekao: Birajte ljude iz redova ostalih, birajte komuniste, oni će ići na zajednički život”, sjeća se Muhamed Čengić.

“Predložio sam da pregovaramo sa umjerenim Srbima i Hrvatima kao što je bio Obrad Piljak. Nekolicina vrlo uglednih političara nudili su nam suradnju”, kaže Adil Zulfikarpašić.

Radovan Karadžić je, kako bi izbjegao mogućnost da Bošnjaci biraju Srbe u Predsjedništvu, predložio Izetbegoviću da na izbore idu kao saveznici i glasaju jedan za drugog. Cilj je bio srušiti komunizam. Izetbegović je prihvatio Karadžićev prijedlog.

Kasnijom odlukom je definirano da nacionalni sastav u Predsjedništvu bude 2 Bošnjaka, 2 Srbina, 2 Hrvata i 1 Jugosloven. Muhamed Čengić kaže: “Alija je rekao da svaki narod treba izabrati svoje lidere. ‘Kako ja ne bih volio da bošnjačkog lidera biraju Srbi i Hrvati, tako ni mi Bošnjaci nećemo birati lidere Srbima i Hrvatima’”, rekao je Izetbegović prema Čengićevom sjećanju. SDA je preporučivala svojim članovima da glasaju za kadrove SDS-a i HDZ-a. U radničkom univerzitetu “Đuro Đaković” su Karadžić, Izetbegović i Kljuić održali zajednički sastanak sa kojeg su odaslali poruku svojim narodima da glasaju za “koalicione partnere”. Gostujući na TV-u u emisiji urednice Dubravke Kenić, Karadžić kaže: “Ako bude izabran Duraković, bit će rata. Ako bude izabran Izetbegović, dogovorit ćemo se.”

Prema sjećanju sudionika, nacionalnim liderima je bilo dovoljno pet minuta da se dogovore oko buduće vlasti. Izetbegoviću je kao protuusluga za ustupke date Srbima i Hrvatima obećano mjesto predsjedavajućeg Predsjedništva. SDS se složio da njihov čovjek vodi Skupštinu, a HDZ je prihvatio da njihov kadar preuzme Vladu. Koaliciju SDA-SDS-HDZ o kojoj je razgovarano u više navrata predložio je Karadžić. „Neposredno pred izbor predsjednika Predsjedništva sam saznao da je SDA bez mog znanja za to mjesto kandidovala Aliju Izetbegovića i za tu kandidaturu je imala podršku SDS-a i HDZ-a koji su meni, navodno, zamjerali komunističku prošlost“, kaže Fikret Abdić.

Karadžić 13. oktobra 1990. organizuje u Banjoj Luci Svesrpski sabor na kojem proglašava Srpsko nacionalno vijeće BiH, po uzoru na isto vijeće formirano u Krajini u julu mjesecu. Prva odluka vijeća je bila da se položaj srpskog naroda u BiH ne može promijeniti nikakvim skupštinskim odlukama već isključivo nacionalnim referendumom. To je “poruka secesionistima” da se Srbi u BiH ne žele izdvojiti iz Jugoslavije, a svoj ostanak u višenacionalnoj BiH uslovljavaju njenim ostankom u Jugoslaviji.

U Banjoj Luci, odnosno Krajini, Srbi su dobijali izbore. Tamo je živjelo više od polovine biračkog tijela do tada tradicionalno komunistički opredijeljenog. Nekoliko dana prije izbora, u dvorani „Mladost“ u Prijedoru, Krajišnici su se gurali da čuju goste iz Sarajeva - profesora Nikolu Koljevića i doktora Radovana Karadžića. Svečani tonovi državne himne davali su važnost skupu. I potrebnu dozu patriotizma.

Predsjednik Skupštine: Krajišnik iz Sarajeva

Photo: EPA/Drago Vejnović

“Maratonci trče svoj posljednji krug. Ali uzalud. Rat protiv Srba ne mogu dobiti”, uzviknuo je Koljević. Nisu ga najbolje razumjeli.

“Srbima je najveća nepravda učinjena poslije Drugog svjetskog rata”, obratio se skupu Karadžić. “Što najbolje potvrđuje pismo koje je objelodanio Lazar Koliševski, a koje glasi: ‘Što slabija Srbija, to jača Jugoslavija’.” Ni njega nisu najbolje razumjeli. Shvatili su tek kada je Karadžić rekao da ne glasaju za Nijaza Durakovića i komuniste nego za nacionalne stranke. SDS neće, kao Duraković, “dozvoliti da se smanjuju penzije borcima, da bi se dale bivšim ustašama.” SDS neće prihvatiti nezavisnu BiH. “Za nas je prihvatljiva samo federativna Jugoslavija i

ako dođe do njenog rasula, ne preostaje nam ništa drugo nego povezivanje sa maticom Srbijom”, uzviknuo je Karadžić, praćen dugim aplauzom.

Iako već prihvaćen kao lider, Karadžić se nije kandidovao za Predsjedništvo BiH za razliku od Kljuića i Izetbegovića. Objasnivši da želi ”nakon stabilizacije prilika da se povuče iz politike u profesiju”, Karadžić je rekao da su u međuvremenu njegove ambicije “u stranci, a ne u vlasti”.

U stranci je odlučeno da kandidati za Predsjedništvo budu ugledni fakultetski profesori Biljana Plavšić i Nikola Koljević. Koljević je odbio funkciju, kao što je prethodno odbio preuzeti vodstvo stranke. Nakon dužeg dvoumljenja ipak je pristao. “Bio je oprezan, nije bio čak ni član stranke. Zadovoljavao ga je angažman u Savjetu za međustranačku saradnju SDS-a”, smatra Aleksa Buha.

Biljana Plavšić se nije dvoumila. Ulaskom u SDS prvi put je postala član neke partije. Do tada je nekoliko puta odbila članstvo u SKJ. Po nekim izvorima, njen nacionalizam je postao uočljiv nakon usavršavanja u Americi 1970. gdje se povezala sa srpskim lobijem. Godine 1990., kada je kandidovana za člana Predsjedništva, predložena je i za Akademiju nauka i umjetnosti BiH, ali je njenu kandidaturu osporio kolega sa Prirodno-matematičkog fakulteta, šef katedre za biologiju Avdo Sofradžija. “Kazao sam kako smatram da po naučno-stručnim kvalitetima ona ne zaslužuje da bude kandidirana.”

Službeni rezultati izbora objavljeni u novembru 1990. su pokazali da su na svim listama nacionalne stranke odnijele pobjedu nad partijama lijevog bloka. U Predsjedništvo ulaze iz redova Srba Biljana Plavšić i Nikola Koljević, Bošnjaci Fikret Abdić i Alija Izetbegović, Hrvati Stjepan Kljuić i Franjo Boras, te Ejup Ganić ispred Jugoslovena.

SDS uzima preko 90 posto srpskih glasova. Najviše glasova dobio je, prema izbornim jedinicama, u Banjoj Luci i Doboju. SDA pobjeđuje u najvećem procentu u Bijaču i Sarajevu, Tuzli i Zenici, a HDZ u Mostaru.

Kod izbora članova Predsjedništva, budući da je poštivana nacionalna zastupljenost, u Predsjedništvo nije izabran Nijaz Duraković koji je dobio više glasova od Stjepana Kljuića, Franje Borasa i Nikole Koljevića. “Kada sam se krajem 1990. obreo u tadašnjem Predsjedništvu Republike, zatekao sam se u jednoj vrsti aktivnosti o kojoj sam godinama, zajedno sa svojim prijateljima, uglavnom mislio najgore”, ispričao je kasnije Koljević. “Poslije sam shvatio kako je politika vještina osvajanja vlasti, manipulacija ljudima pomoću ’principijelne retorike’ i konačno jagma za lične privilegije pod plaštom opšteg interesa i sloboda”.

SDA ulazi u Parlament sa 87 poslanika, SDS sa 71, a HDZ dobija 44 poslanička mjesta. Zajedno, činili su oko 90 posto Parlamenta.

Zahvaljujući predizbornom inženjeringu, u Titovom Drvaru je Franjo Boras osvojio više glasova od Ive Komšića, a u Širokom Brijegu je Biljana Plavšić potukla Mirka Pejanovića. “Neki mediji su prije izbora objavili da je Franjo Boras ustaški satnik i sada zamislite Srbe u Drvaru kako glasaju za ustaškog satnika!”, prokomentirao je glasanje jedan razočarani komunist.

Oko izbora predsjednika Skupštine vodile su se duge rasprave unutar SDS-a.

“Milan Trbojević i Vojislav Maksimović nisu htjeli da se prihvate funkcije predsjednika Skupštine SRBiH. Između Krajišnika i pokojnog Marka Simića, rukovodstvo stranke se odlučilo za Krajišnika”, kaže Aleksa Buha koji, iako tada član Savjeta stranke i budući poslanik, ne zna da je Trbojević zapravo prihvatio mjesto predsjednika Skupštine. Trbojević se bavio advokaturom u vrijeme kada ga

Karadžić ubjeđuje da "kao ugledni Srbin" prihvati funkciju. "Ja sam kao dugogodišnji sudija i advokat u Sarajevu bio poznat, ljudi su mogli po mom imenu da se opredijele. Nije bio uslov da budem član stranke da bi me stavili na listu", kaže Trbojević koji je prihvatio mjesto predsjednika Skupštine. "Čestitali mi jedni drugima, izljubili se po našem običaju. A onda, kada je taj prijedlog saopšten kadrovskim komisijama SDA i HDZ-a i naišao na njihovo slaganje, onda je to u SDS-u promijenjeno", kaže Trbojević koji je za imenovanje Momčila Krajišnika za predsjednika Skupštine saznao iz novina.

Iznenadeni Krajišnikovim izborom bili su i članovi Glavnog odbora SDS-a. Jednom od njih ostao je u sjećanju Karadžićev grleni smijeh kada je članovima odbora koji su bili iz Krajine i uporno insistirali da to mjesto pripadne njihovom čovjeku saopštio ime predsjednika Skupštine: "Dobili ste Krajišnika, ali iz Sarajeva."

Karadžića i Krajišnika je vezivalo zajedničko zatvorsko iskustvo. Krajem 1982.

Radovan je pravio kuću na Palama. Objekat na Kalovitim brdima su gradili radnici „Energoinvestove“ firme „Građenje“, a za izgradnju se pobrinuo Momčilo Krajišnik, tadašnji pomoćnik finansijskog direktora TAT-a, jednog od „Energoinvestovih“ OOUR-a. Troškove materijala i radova na objektu Krajišnik je knjižio na ime izgradnje acetilenske stanice koju je finansirao njegov OOUR. Kriminal je otkriven tako što je prilikom uknjiženja jedne fakture greškom upisan objekat na Kalovitim brdima umjesto "acetilenska stanica". Krajišnik je na isti način gradio sebi kuću u rodnom selu Zabrdje pored Sarajeva. Uz novu trospratnicu je sagradio i pomoćne objekte u kojima je uzgajao svinje.

U Istražni zatvor u Sarajevu su privedeni u novembru 1984. Radnik državne bezbjednosti Bogdan Čelić, na molbu bivše supruge, Krajišnikove sestre Jagode, urgira u istražnom zatvoru "da pripaze Momu". "To mi daje ideju da Krajišnika iskoristim da radi za nas. Pristao je da 'djeluje' prema Srbima koje smo teretili za nacionalizam", kaže Vlado Vašalić, tadašnji radnik SDB-a zadužen za operativno obezbjeđenje Istražnog zatvora koji je Krajišnika zaveo kao izvor uz karakteristiku - "poslušan".

Osuđeni su 26. septembra 1985: Krajišnik na četiri godine zatvora i novčanu kaznu, Karadžić na trogodišnji zatvor i novčanu kaznu. Uslijedile su žalbe i ponovljeni postupci. Milan Trbojević je tada bio sudija Višeg suda. Donio je oslobađajuću presudu "na osnovu nedostatka dokaza". "U predmetu se nije vidjelo da ima neku političku pozadinu. To je banalan predmet. Da li je neko napravio kuću iz svog džepa ili je plaćeno preko neke društvene organizacije", tvrdi Trbojević. Konačno, nekoliko dana uoči osnivačke Skupštine SDS-a Viši sud u Sarajevu, kojim je predsjedavao Miroslav Gladanac, objavio je odustajanje od optužnice protiv Karadžića i Krajišnika.

Bilo je to vrijeme masovnih revizija sudskih postupaka i pomilovanja kada je većina osuđenih sebe prikazivala kao žrtve "represivnog komunističkog sistema". Karadžić i Krajišnik su tako mogli biti imenovani na visoke političke funkcije. Sudijama će se odužiti kasnije. Trbojević će biti imenovan za prvog potpredsjednika srpske vlade, a Gladanac za republičkog javnog tužioca.

"Radovan je stalno pokušavao napraviti Krajišnika većim nego što jeste. Prilikom izbora Krajišnika kod Radovana nije presudilo samo poznanstvo i zatvor. Želio je imati nekog domaćeg u Sarajevu. Bez obzira što je godinama živio u Sarajevu, osjećao se kao Crnogorac, došljak. Imao je taj psihološki kompleks ili nesigurnost i htio je nekoga odavde. Iako je bilo i kvalitetnijih ljudi oko njega, Momčilo Krajišnik

mu se učinio kao pravi domaćin”, kaže Maksim Stanišić, koji je umjesto Krajišnika imenovan za predsjednika Izvršnog odbora Sarajeva. Stanišić nije bio član stranke, ali je imao desetogodišnje radno iskustvo u Skupštini BiH i Skupštini grada.

Muhamed Bešić, ministar unutrašnjih poslova u vrijeme komunista, u svečanom je odijelu došao na sjednicu Skupštine na kojoj se trebalo vršiti imenovanje ministara prve postkomunističke Vlade. Na sjednici Kluba poslanika SDA je usvojen prijedlog da Bešić ponovo bude izabran za ministra unutrašnjih poslova. U zemlji koja je pretendirala na samostalnost, a koja je bila bez sopstvene vojske, imati mjesto prvog čovjeka policije značilo je imati jedan od instrumenata države pod svojom kontrolom. “Bešić je godinama radio kao predsjednik komisije za odnose sa vjerskim zajednicama i po tom osnovu je upoznao kasnije osnivače SDA i uspostavio dobru suradnju sa njima. Na funkciji ministra MUP-a on pomaže osnivačima SDA, naoružavajući ljude iz njihovog obezbjeđenja.

Slično se ponašaju i drugi funkcioneri MUP-a koji pomažu SDS, odnosno HDZ”, kaže Munir Alibabić koji je u vrijeme izbora zaposlen u analitici. “Mnogi dosjei su tada sklonjeni, zapravo odneseni iz MUP-a, recimo dosje oko ubistva Džemala Bijedića ili u vezi nekih zagraničnih slučajeva”, kaže on.

I dok traje preuzimanje vlasti, u MUP-u vlada psihoza među zaposlenim kako će se nova vlast ponijeti prema njima. Zejnil Vukas se sjeća: “Sjedili smo u kancelariji tadašnjeg predsjednika Općine Stari Grad Selima Hadžibajrića kada je ušao Munib Zahiragić i donio cedulju sa imenima kandidata za funkcije u policiji. Jedno je bilo - Alibabić. Pitao je Behmena: “Hadžija, šta je ovo? Ovdje na papiru se spominje zmija koja nas je najviše ujedala”.

Behmen je odgovorio: “Neka je. To je profesionalac.” Alibabić još uvijek nije znao da li će, uopće, zadržati radno mjesto, a Bešić je bio siguran da će postati ministar. Međutim, na samom zasjedanju Skupštine Fikret Abdić ultimativno traži da mjesto ministra unutrašnjih poslova dobije Alija Delimustafić. “Delimustafić je obećao da će Abdiću pomoći oko ‘Agrokomerca’”, kaže bivši Abdićev suradnik, “a zajedno sa Delimustafićem iz ‘Cenexa’ je došao i Jure Pelivan koji je već bio penzionisan, a honorarno je radio u Delimustafićevoj firmi”.

Postoji još jedna verzija prema kojoj je Delimustafić postao ministar MUP-a, tako što se Abdić odrekao svog položaja predsjednika Predsjedništva koji mu je pripadao po osvojenim glasovima, a zauzvrat je tražio da njegov čovjek - Delimustafić bude ministar unutrašnjih poslova. U svakom slučaju, Izetbegović je postao predsjednik Predsjedništva, Momčilo Krajišnik predsjednik Skupštine, a Jure Pelivan predsjednik Vlade.

„Radi mira u kući i u želji da čim prije, uz obećanu pomoć, obnovim ‘Agrokomerc’ i privredu BiH prihvatio sam da se kao član Predsjedništva posvetim privredi i ekonomiji“, objašnjava Fikret Abdić zašto je odustao od svog, prema izbornim glasovima dobijenog mjesta, prvog čovjeka bosanskog Predsjedništva.

Zna se čiji barjak će se vijoriti Srbijom: Vuk Drašković

Photo: EPA/Janek Skarzynski

Savez u Bosni je naizgled bio sklopljen. Ministri prve demokratske Vlade su sjedili raspoređeni oko dugačkog stola. Na čelu je bio Jure Pelivan, sa desne strane Rusmir Mahmutćehajić, zatim Muhamed Čengić, lijevo su bili Miodrag Simović, Šahbaz Džihanović... Muhamed Čengić se sjeća: "Tokom svih sjednica su ministar za boračka pitanja, jedan penzioner iz Drvara i „mladi musliman“ Ismet Kasumagić spavali. Skrenem jednom Ismetu pažnju na to, kažem mu da se novinari smiju i pitam ga: Boga ti, šta radiš po svu noć? Kaže: 'Sijelim'."

Nekoliko dana nakon izbora Maksim Stanišić je zadužen da pripremi izlaganje za predsjednike i članove mjesnih odbora SDS-a i novoizabrane poslanike. U idiličnom zimskom ambijentu na Koranu 8. i 9. decembra je podučavao nove funkcionere. "Govorio sam o ustavnoj strukturi države i vlasti i polugama vlasti. Objasnjavao šta je država i kakva je metodologija rada u višestranačkom sistemu". Po istom zadatku, prisutni su i Ranko Nikolić i Miodrag Simović. Simović govori o sudskom sistemu, stručno i nerazumljivo. "Približi to ljudima", opomenuo ga je Karadžić prije nego što je napustio savjetovanje. "Radovan je bio prisutan u početku, poslije odlazi na sastanak sa Izetbegovićem. Pregovarali su oko podjele vlasti", veli Stanišić i objašnjava kako je istovremeno sličan skup organizovala SDA na Bjelašnici. "Ima li pitanja?", upitao je Stanišić na kraju. Delegacija iz Nevesinja se javila za riječ. "Zašto je Radovan na izborima u Srbiji podržao Miloševića, a ne Vuka Draškovića?" "Ostavite to za kasnije, pričajmo o ovome", zamolio je Stanišić. Međutim, tema o kojoj je govorio Stanišić prisutne nije interesovala, pa je savjetovanje završeno. „Oni uopšte nisu bili svjesni odgovornosti koju su dobili kada su uzeli vlast”, kaže on.

SDS je bio podijeljen na "vukovce" i "miloševićevce". Vuk Drašković, lider najveće opozicione stranke u Srbiji, Srpskog pokreta obnove, je u predizbornoj kampanji, dok su oko njega lepršale četničke zastave, poručivao: "Srbijom će lepršati samo jedna zastava, srpska, a svako onaj ko uzme drugu ostaće i bez zastave i bez ruke." Onima koji su u SDS ušli deklarirajući se kao nacionalisti, ideologija SPO-a je bila mnogo draža. Milošević je za njih bio komunista, a komuniste su u BiH srušili.

Na decembarskim predsjedničkim izborima u Srbiji Miloševićevi protukandidati su bili, pored Draškovića, Ivan Đurić, Vojislav Šešelj, Sulejman Ugljanin... Milošević je izašao na izbore sa antiratnim parolama. I pobijedio. "Čestitam vam brilijantnu pobjedu na izborima. Vašim izborom ispunjena su očekivanja najvećeg dijela srpskog naroda u BiH da na čelo Srbije dođe sposoban državnik koji gaji odgovornost prema državi Srbiji, njenim građanima i svim Srbima van Srbije", stajalo je u Karadžićevoj čestitki.

Iako se Karadžić sa Miloševićem već upoznao, još uvijek je susrete s njim ili Borisavom Jovićem, predsjedavajućim jugoslovenskog Predsjedništva, dogovarao Dobrica Ćosić.

Trijumfalna izborna pobjeda pokazala je da je SDS uspio postati pokret. Da je postao profitabilno preduzeće, pokazalo je vrijeme. Uz Momčila Krajišnika, najzaslužniji za to je bio Rajko Dukić, direktor privrednog giganta „Boksit“ iz Milića. Šef predstavništva „Boksita“, koje je bilo smješteno u sarajevskom hotelu „Holiday Inn“ je bio Mirko Krajišnik, Momčilov brat.

“Ispočetka smo plaćali ručak za neki skup SDS-a ili im odrađivali poslove na mašini”, objašnjava Dukić. “Tada smo napravili dva stranačka preduzeća – ‘Privrednik’ i ‘Javnost’. Osnovao sam ‘Javnost’ sa Miroslavom Toholjem i Duškom Kozićem. Nabavljali smo kioske iz donacija i opremu. Preko ‘Privrednika’ smo radili odgovarajuće poslove, trgovinu, gorivo, uzimali maržu 3 posto i tako smo finansirali stranku”, kaže Dukić negirajući da je zloupotrebjavao „Boksit“ u stranačke svrhe. “‘Boksit’ je jedno vrijeme imao cisterne i naftu koja je kupovana za ‘Privrednik’. Plaćana je i prodavana zvanično, državi je plaćan porez”. Mnogi su poklanjali novac stranci kao Siniša Koprivica, direktor firme ‘Koprivica-trade’. “Ja sam tri miliona maraka dao Karadžiću. Moram reći da on te pare nije tražio od mene. Ja sam otišao u vilu u ulici Đure Đakovića gdje je bio poslanički klub SDS-a. Tamo su se srpski poslanici sastajali, čini mi se utorkom i četvrtkom. Prvo sam im htio dati pet miliona maraka, jer su me naljutili neki privatnici Muslimani koji su davali novac svojim sunarodnicima u SDA... Finansirao sam SDS, doduše ne novcem koji sam na pošten način zaradio, ali to sam ja dao, to mi niko ne može poreći”, tvrdio je Koprivica.

Novac je zaradio tako što je naplatio automobile koje nikada nije isporučio kupcima zbog čega je kasnije osuđen na višegodišnju zatvorsku kaznu. Najveći finansijeri stranke u početku su bili privatni poduzetnici Danilo Veselinović i Jovan Tintor, zahvaljujući čemu su postali potpredsjednici Izvršnog odbora SDS-a.

Tintor je krajem osamdesetih suđen zbog “nacionalističkih ispada i remećenja javnog reda i mira”. “Bio je pun para. Novčanice su ispadale iz njegovih džepova”, sjeća se nekadašnji sarajevski sudija Svetislav Stanojević. “Moljakali su za njega više puta, ali je ipak odležao presuđenih 45 dana”. Tintorova firma je radila unosne poslove za Srpsku pravoslavnu crkvu. Restauraciju četiri pravoslavna objekta Tintor je veoma skupo naplatio. Ustvari, tim novcem je Srpska pravoslavna crkva finansirala Obrovac i još nekoliko opština u Kninskoj krajini. Novac je u Krajinu proslijedio Tintor kroz odluku SDS-a o pomoći bratskim opštinama.

Duhovni krov "Velike Srbije" (6)

Pišu: Medina Delalić & Suzana Šaćić

Veličina slova:

Sveštenici su govorili da nas je sami Bog poslao da spasimo srpski rod: Karadžić i patrijarh

Photo: Stock

Da je pameti, kao što je nije knjiga "Balkan bluz", Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki "Slobodne Bosne" bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom "lošijem" ali i "većem" entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku "Balkan bluz" (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Nije slučajno u programu SDS-a BiH stajalo "reanimiranje sveštenstva koje je bilo uklonjeno iz političkog života." Srpska pravoslavna crkva je u komunizmu bila institucija bez političkog i skromnog duhovnog autoriteta. Tražeći svoje mjesto u postkomunizmu, ustupila je vjeru i ikone dojučerašnjim ateistima što su teološko neznanje nadomjestili veličinom zlatnih krstova koje su nosili oko vrata. Sveštenici, socijalno neiživljeni u bivšem sistemu, uživali su u novostečenim počastima. Na političkim skupovima sjedili su u prvim redovima pored političara smatrajući da su najzad dobili mjesto koje zaslužuju. "Srpska pravoslavna crkva se u socijalističkoj Jugoslaviji drži reda i poretka", odgovorio je 1982. patrijarh German Đorić grupi pobunjenih sveštenika sa Uba koji su optužili crkvu da je režimska i tražili da izađe iz pasivizacije. Ovakvi zahtjevi su unutar pravoslavnih struktura postajali sve učestaliji.

U aprilu iste godine 21 sveštenik, među kojima su bila u tri najuglednija teologa monaha, Atanasije Jeftić, Irinej Bulović i Amfilohije Radović, uputili su „Apel“ najvišim državnim organima Srbije i Federacije, Svetom Arhijerejskom saboru i Sinodu tražeći zaštitu Srba na Kosovu. Ubrzo je o Kosovu grupa episkopa iz SPC-a govorila u američkom Kongresu i Stejt Departmentu tražeći njihovu intervenciju. Upućivanje peticija i oglašavanje u medijima bila je nova pojava unutar pravoslavne crkve. Krajem 1983. Atanasije Jeftić u „Pravoslavlju“ objavljuje feljton pod nazivom „Od Kosova do Jadovna“ u kojem se bavi stradanjem srpskog naroda u raznim dijelovima Jugoslavije. Jeftić je na čelu neokonzervativne opozicije unutar SPC-a koja zagovara ključnu ulogu crkve u rješavanju nacionalnog pitanja i rado je citiran u Udruženju književnika u Beogradu.

U martu 1986. tamo se vode razgovori o istim pitanjima, a peticiju podrške Srbima na Kosovu, uz književnike i javne ličnosti, potpisuju i Atanasije Jeftić i Amfilohije Radović. Crkva sljedeće godine počinje pripreme za proslavu 600 godina Kosovske bitke. Mošti kneza Lazara, nošene kroz eparhije, stižu u manastir Gračanica na Kosovo, a u poslanici izdatoj tim povodom prvi put se spominje termin "Nebeska Srbija".

Iste godine, sarajevski sveštenik Dragomir Ubiparipović u „Glasu crkve“ objavljuje tekst o "Kulturnom i vjerskom genocidu nad Srbima Sarajeva". Genocid se očitavao, po Ubiparipoviću, i kroz list „Oslobođenje“, gdje su "uskraćena prava pravoslavnima time što su odbijana objavljivanja smrtonosnica ćirilicom". Kao najznačajnije događaje u novijoj istoriji srpskog naroda crkvena glasila navode, uz proslavu Kosovskog boja, zbijanje srpskih redova i promjenu Ustava Srbije kojim su matici ponovo vraćene pokrajine.

Sa stranica crkvene štampe pozdravljaju se aktivnosti srpskog rukovodstva na čelu sa Miloševićem, upozorava na "povampireno ustaštvo" i objavljuju napisi o Muslimanima kao "Muhamedovom đavoljem sjemenu". U decembru 1990. na vanrednom zasjedanju Sabora patrijarha Germana zbog dugotrajne bolesti zamjenjuje episkop raško-prizrenski Pavle. Crkva se sve više bavi politikom. Godina prvih višestranački izbora u Bosni je i godina u kojoj neprestano stižu izvještaji o opelima nad žrtvama genocida, vađenju kostiju i njihovom ponovnom sahranjivanju (Žitomislići, Prebilovci, Ljubinje, Trebinje...) Zahtjev za otvaranje jama u maju 1990. nadležnim organima je uputio crkveni Sabor, a Radovan Karadžić i Nikola Koljević silazak u jame koriste kao svojevrsan politički marketing. Na izbore izlaze uz blagoslov crkve koja Srbima u Hrvatskoj i BiH savjetuje da glasaju za one koji su "istinski vjerni Bogu i rodu".

Sa vanrednog zasjedanja Svetog arhijerejskog sabora u januaru 1991. arhijereji poručuju da se bez njih ne mogu donositi nikakve političke odluke: "Ničije pogodbe sa nosiocima vlasti u Srbiji koja nema mandat da istupa u ime čitavog srpstva ili sa organima jugoslovenske federacije ili komandujućim strukturama jugoslovenske vojske ne obavezuju srpski narod kao cjelinu bez njegove saglasnosti i bez blagoslova duhovne Matere, Pravoslavne srpske crkve".

Atanasije Jeftić i Amfilohije Radović javno traže spajanje svih srpskih krajeva u Ujedinjene srpske zemlje što se uklapa u njihovo shvatanje Pravoslavne crkve kao isključivo nacionalne. Mada episkopat nije jedinstven, mišljenje ove dvojice je mišljenje većine jer većina sveštenika vodi porijeklo iz Hrvatske i Bosne.

U Sarajevu, crkvene prostorije i svečanosti služe za promociju čelnika SDS-a.

"Sveštenici su nas ponekad zbunjivali ukazanom pažnjom. Govorili su da nas je sami Bog poslao da spasimo srpski rod", ispričao je Karadžić, koji nije krio da "glas Crkve sluša kao glas najvišeg autoriteta". Najveći uticaj na službenike SPC-a u Sarajevu stranka je imala preko dubokoreligioznih intelektualaca Slavka Leovca i Nikole Koljevića.

KOALICIJE I „KOALICIJE“

Krajem februara 1991. klimava bosanska koalicija je bila pred raspadom.

Kompromis je izgledao nemoguć. Srbi su se držali svoga prava da ostanu u Jugoslaviji. Hrvati su tražili da se odvoje od onoga što je ostalo od jugoslovenske federacije. Bošnjaci su željeli suverenitet.

Televizija je 27. februara 13 sati prenosila skupštinsko zasjedanje. Kada je predsjednik Izetbegović rekao da je spreman boriti se za bosanski suverenitet - "Žrtvovao bih mir za suverenu BiH, ali za mir u BiH ne bih dao suverenitet" - srpski poslanici su njegove riječi nazvali ratnim pokličem i odbili dalju raspravu o suverenitetu. „Velikim Bogom se kunemo da robovi biti nećemo“, poručio je Izetbegović sa skupštinske govornice i ovom rečenicom iz fotelja katapultirao većinu Bošnjaka koji su prijenos zasjedanja gledali preko TV ekrana.

Karadžić je ispričao nekolicini novinara kako mu je prije skupštinskog zasjedanja rečeno da će SDA i Izetbegović pristupiti konfederaciji sa Hrvatskom i Slovenijom, odnosno Nezavisnoj državi Hrvatskoj, kako je Karadžić tumačio, ukoliko SDS odbije „Deklaraciju o suverenosti“. "Pregovori sa SDA će se nastaviti, ali pri tome svima mora biti jasno da bez prisustva srpskih poslanika bosanskohercegovački parlament neće moći da radi, ni donosi pravosnažne odluke", najavio je Karadžić bojkot državnih institucija.

Niko nas ne može odvojiti od Jugoslavije: Karadžić, Plavšić i Koljević

Photo: Stock

U martu 1991. događaji su se mijenjali kao na filmskoj traci. Nakon sukoba srpskih teritorijalaca sa hrvatskim specijalcima u Pakracu intervenisala je JNA. Karadžić, poslije konsultacija sa Beogradom, istog dana najavljuje miting u Banjoj Luci sa porukom "BiH u Jugoslaviji". Kolone vozila su prolazile ulicama Sarajeva okićene srpskim i jugoslovenskim zastavama. Pozivali su na miting. Dva dana kasnije, na banjalučkom trgu koji je još uvijek nosio ime Edvarda Kardelja na transparentima su se nalazile poruke: "Alija - Tuđmane, ne damo Krajinu", "Alija - malo morgen". Uz Karadžića su stajali Rastislav Petrović, istoričar iz Beograda, i Jovan Rašković. "Srpski narod prima objavu rata od strane hrvatskog vrhovništva", proderao se Rašković. "Tući ćemo se pošteno... Srpski narod ima pravo na svoju državu, pa makar se ona zvala i Srbija." Masa je gromoglasno skandirala.

"Niko nas ne može odvojiti od Jugoslavije", drugačije se izrazio Karadžić. Biljana Plavšić i Nikola Koljević su banjalučkim novinarima objašnjavali da žele istupiti iz Predsjedništva, ali se rukovodstvo stranke protivi. "Stvorena je hrvatsko-muslimanska koalicija i Srbi su u Predsjedništvu, jednako kao i u Skupštini, preglasavani. Biljana Plavšić i ja u svim vitalnim pitanjima, od regrutacije u zajedničku vojsku do problema suvereniteta, jednostavno smo bili 'demokratski preglasani'. U jednom trenutku rekao sam u Predsjedništvu da je za Srbe bilo više pravde u bivšem totalitarnom režimu nego u novom demokratskom Predsjedništvu. Jer, ipak je, bar u mnogim primjerima, tzv. nacionalni ključ bio neko kompromisno rješenje", tvrdio je Koljević.

Predsjednici šest republika su se još uvijek sastajali u redovnim intervalima da diskutuju o budućnosti Jugoslavije. Slovenija i Hrvatska su prisustvovala pregovorima u nadi da će uspjeti steći samostalnost ili stvoriti labavu uniju sa jugoslovenskim republikama. Rezultate susreta predsjednika šest republika održanog početkom marta u Sarajevu novinarima je, kao domaćin, prezentirao Izetbegović. Spomenuo je mogućnost da jugoslovenska država opstane bez Slovenije i Hrvatske.

Dok se Izetbegović znojio pred novinarima, Milošević je prije odlaska na aerodrom svratio u sjedište SDS-a. "Tada sam se prvi put sreo sa Miloševićem", kaže Aleksa Buha. "Razgovor je protekao u prijatnoj i ležernoj atmosferi u kojoj je izmijenjeno dosta duhovitosti", zapisano je u glasilu SDS-a „Javnost“. U tih pola sata, koliko je Milošević ostao, prisutni čelnici SDS-a su se utrkivali u dijeljenju komplimenata. "Dočekan je kao vođa i vidjelo se da mu je milo", kaže Buha. Bila je to tek protokolarna posjeta.

Bosanski Srbi će smjernice dobiti dvadesetak dana kasnije, nakon Miloševićevog sastanka sa hrvatskim predsjednikom Franjom Tuđmanom u Karađorđevu, gdje su dvojica predsjednika dogovorila podjelu Bosne. Od tada, "politička borba" SDS-a podrazumijeva i ratne ciljeve.

MOBILIZACIJA SVIH SREDSTAVA

Uprava vojne bezbjednosti u Beogradu u oktobru 1990. ima prva saznanja o uvozu oružja u Hrvatsku. Aleksandar Vasiljević, oficir Kontraobavještajne službe JNA (KOS) koji je vodio istragu, traži hapšenje osumnjičenih, prvenstveno Martina Špegelja, tadašnjeg ministra odbrane Hrvatske. "Akcija hapšenja glavnih aktera afere Špegelj bila je planirana između 3. i 4. decembra 1990., a materijali za Predsjedništvo SFRJ su dati 12. decembra.

"U međuvremenu sam boravio u Kninu i pribavljao dokumentaciju o paravojnom organizovanju i naoružavanju Srba u Krajini, što je dokaz da je JNA imala principijelan odnos prema svakome ko je mogao ugroziti bezbjednost zemlje", pričao je Vasiljević koji se precizno sjećao svakog datuma koji je spominjao i nervozno zastupao tezu o neutralnosti JNA.

Martin Špegelj kaže da je odluci o ilegalnoj kupovini naoružanja za Hrvatsku prethodilo traženje da Savezni sekretarijat za narodnu odbranu isporuči potrebna sredstva za policiju Hrvatske. Prvi odgovor SSNO-a je bio negativan, a drugi glasi da je moguće isporučiti traženo oružje i drugu tehniku tek kroz dvije godine. "Ironija, naravno", objašnjava Špegelj. "Deset godina pratim iz neposredne blizine te mračne sile u armijskom vrhu i shvatio sam da se teški, krvavi rasplet može jedino izbjeći uspostavljanjem ravnoteže snaga".

Stvarajući ravnotežu snaga, Hrvatska je kupovala oružje u inostranstvu, ali se odlučila i na druge metode naoružavanja. Do oktobra 1991. razoružano je 36 kasarni JNA i preko 50 manjih i većih skladišta, zarobljeno 250 tenkova, preko 500 artiljerijskih cijevi kalibra većih od 100 mm, oko 200 hiljada različitog streljačkog naoružanja. Hrvatska vojska je bila formirana. "Prvo polugodište 1991. utrošili smo u organizaciji hrvatske vojske i policije i njezinom osposobljavanju. Imali smo gotove snage od preko 120.000 ljudi i preko 200 oficira i generala u JNA s kojima smo čekali pogodno vrijeme", sjeća se Špegelj.

Snimci koji su uzбудili Jugoslaviju: Martin Špegelj

Photo: Wikipedia

Vasiljević tvrdi da je KOS, pored informacija o naoružavanju i stvaranju hrvatske vojske, imao saznanja o planovima napada na kasarne JNA, likvidacijama vojnih starješina i njihovih porodica. U dokumentarnom filmu koji je KOS na svim jugoslovenskim TV stanicama u istom terminu emitirao 25. januara 1991. prikazan je tajno snimljeni razgovor između hrvatskog generala Špegelja, njegovog tadašnjeg suradnika i nećaka Vladimira Jagara i ministra unutrašnjih poslova Hrvatske Josipa Boljkovca. Jugoslavija je zanimala.

“Još uvijek mi odzvanjaju Špegeljeve riječi: ‘Svaki oficir je pokriven sa petoricom i svi će biti posječeni još kod kuće. Niko ne smije doći do kasarne. Kada se da signal, sve se šiša, sve ide dole. Bez ikakvog pitanja je li žena, jesu li djeca.’ A Boljkovac, valjda da ne bi izostao u ovom paklenom planu, likvidatorima garantuje bezbjednost riječima: ‘Poslije neka oni traže policiju, da utvrde ko je, a mi ćemo kao tragati’”, kaže Vasiljević, prepričavajući sadržaj tajno snimljenog materijala. Hrvatski vrh je negirao autentičnost Špegeljevih riječi, tvrdeći da se radi o montaži.

Tuđman je 24. januara 1991. otišao u Beograd gdje su ga pozvali na razgovore 24 sata prije emitiranja filma. Situacija na relaciji Beograd-Zagreb je zaoštrena.

Tuđman bi išao, ali ne zna koliko je sigurno. Šta ako ode u Beograd, a u međuvremenu JNA izvrši vojni udar, dakle uhaspi ga i zadrži u Beogradu. Borbena gotovost je podignuta do maksimuma. General Špegelj kaže: “Rekao sam mu: Idite, ne bojte se ništa. Nikakvog vojnog udara neće biti, jer bi oni udarom izgubili sve.”

Špegelj je JNA tretirao kao avet, fantoma kojeg se ljudi plaše, a koji zapravo ne postoji, jer oružje bez ljudi ne znači ništa. Njegov rezon je bio: ako su Slovenci, Hrvati, Bosanci odlučili da JNA nije njihova vojska, znači da ta vojska nema ljudstvo - dakle, ne postoji.

Tuđmanu su u Beogradu na zatvorenom sastanku emitirali KOS-ov film. Savezni ministar odbrane Veljko Kadijević je rekao: “Vidite šta Vaš Špegelj radi?” Tuđman je odgovorio da će, kada ode u Zagreb, vidjeti šta je u pitanju. Kada je došao u Zagreb, rekao je Špegelju: “Nemoj se brinuti i ja sam bio u takvim neprilikama. I mene je ganjao KOS.” Malo kasnije je predložio kako bi bilo dobro da se Špegelj preda vojnom sudu. Suradnicima je objasnio: “Da bude malo suđen, a kada

napravimo dobre odnose Srbije i Hrvatske, onda ćemo ga nazad vratiti i amnestirati.” Kada je Špegelj za ovo čuo, bijesno je utrčao u Tuđmanovu kancelariju: “Nemojte to ponavljati. Ja imam oružje, imam 300 gardista oko sebe. Bit će puno mrtvih da se uopće ostvari ideja da se pojavim na sudu.” General Špegelj priznaje da ga je KOS “probušio” u Virovitici, ali s obzirom da je radio na još sto različitih punktova, smatrao je da u suštini nisu saznali mnogo.

“Za mene je bilo šokantno to što me izdao Vladimir Jagar kojem sam beskrajno vjerovao. Ono što je snimljeno video-tehnikom je autentično. Autentično je da govorim o naoružavanju Hrvatske, nije autentično da mi se pripisuje koljački rat”, kaže Špegelj. Prema njegovom objašnjenju, u junu '90. je imao intervju na HTV-u u kome mu je bilo postavljeno pitanje: Koja je razlika između klasičnog i građanskog rata? Građanski rat je opisao kao nešto vrlo gadno, „gdje se ubijaju žene, djeca, sve se šiša, sve ide dole.“ Kasetu je, prema Špegeljevoj tvrdnji, ukradana sa TV Zagreb i uz pomoć tadašnjeg direktora HRT-a i kasnijeg veleposlanika SRJ u Hrvatskoj Veljka Kneževića kasetu je dobio Aleksandar Vasiljević. „Kada je montiran film, dodat je taj dio iz intervju. Budući da je to trebalo pokriti adekvatnim video-snimkom, dakle, da se vidi da ja to izgovaram, na tim mjestima je vršeno titlovanje, odnosno, spiker je to izgovarao, uz objašnjenje kako se taj dio ne čuje najbolje. Kada se emitira takav film, to je šokantno. Vi možete kasnije pričati, analizirati, objašnjavati, prvi efekat je jači.

Dva sata nakon emitiranja filma, to je bilo pola sata poslije pola noći, govorio sam na TV Zagreb. Nisam mogao ići u detalje, govoriti: ovo je istina, ovo nije istina. Negirao sam sve“, kaže Špegelj.

Naoružavali su se i Srbi u Krajini. Hrvatski ministar unutrašnjih poslova Josip Boljkovac je posjetio Knin nakon što je tamošnji šef policije Milan Martić u pismu saveznom MUP-u upozorio da njegovi policajci neće nositi hrvatske uniforme sa šahovnicom. Nakon kninske stanice policije, Martić je razoružao i ostale stanice u regionu. Ujedno je osvajana teritorija koju su kontrolisali pobunjeni Srbi. Učinak Martićevih akcija se trebao legalizovati kroz referendum o srpskoj autonomiji u Hrvatskoj zakazan za 19. august 1990. Dva dana prije održavanja referenduma hrvatska policija je pokušala ući u Knin. Istog dana Milan Babić, gradonačelnik Knina, proglasio je ratno stanje. KOS nije tražio hapšenje nijednog Srbina u Krajini. Čak ni Milana Martića, koji je bio ključni čovjek za naoružavanje krajiških Srba. Stipe Mesić, član Predsjedništva SFRJ iz Hrvatske, sredinom februara '91. upozorio je Borisava Jovića, srpskog člana Predsjedništva, kako naoružavanje Srba u Hrvatskoj vodi u rat. Jović je, prema Mesićevim riječima, odgovorio: “Srbi u Hrvatskoj su hrvatski problem i Hrvati sa njima mogu, što se nas tiče, raditi šta hoće.” Jović je potvrdio takav stav nazivajući kasnije Srbe u Hrvatskoj “prokletim Srbima”.

Slobodan Milošević je na zatvorenom sastanku sa vojnim i policijskim funkcionerima u salonu „Crvene zvezde“, smještenom iza zgrade CK Srbije, zatražio da se Hrvatska destabilizira za četiri dana. O sadržaju beogradskog sastanka hrvatskog ministra Boljkovca su obavijestili Vasiljevićevi ljudi koji su radili za hrvatsku stranu. Savezni interes, na koji se pozivao vojni vrh, i praktično se pokazao oprečnim hrvatskom republičkom interesu u događajima koji su se desili u Pakracu.

Bosna cijela iz dva dijela (7)

Veličina slova:

Tvrđi pregovarači: Tuđman i Milošević

Photo: Stock

Da je pameti, kao što je nije knjiga “Balkan bluz”, Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki “Slobodne Bosne” bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom “lošijem” ali i “većem” entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku “Balkan bluz” (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Dva predsjednika bivših jugoslovenskih republika, Slobodan Milošević i Franjo Tuđman, sreli su se u Karađorđevu 25. marta 91. i na tom mjestu dogovorili podjelu BiH. Tehnički dio njihovog susreta obezbijedili su tadašnji članovi Predsjedništva SFRJ Stipe Mesić i Borisav Jović. Mesić je mislio da se rat može spriječiti ako se Milošević i Tuđman dovedu za pregovarački sto. Predložio je Joviću da organiziraju

njihov susret. Pola sata nakon iznesenog prijedloga Jović je javio Mesiću da je Milošević spreman da se sa Tuđmanom sretne bilo gdje, u zemlji ili inostranstvu. Mesić je avionom otputovao za Zagreb. "Čuj Francek", rekao je Tuđmanu, "ona dva mulca žele sjesti sa nama za sto. Jesi li ti za to?" Tuđman je pristao. Sastanak je održan u četiri oka. Detalji sa ovog sastanka su najmisterioznija tačka u srpsko-hrvatskim pregovorima koji su isključili BiH, odnosno Bošnjake u političkoj razdiobi Jugoslavije. U Karađorđevo, carstvo sa oko 15.000 hektara površine, ulazilo se kroz kapiju koju su tada čuvali vojnici JNA.

Na kapiji su ostajale sve militarističke karakteristike, jer unutra je bio svijet realiziranog komunizma. Unutra je bilo oko 20 vila izgrađenih u različitim stilovima, a okolo bašte i lovišta. Najljepša, Titova vila, bila je čuvena po tri stvari: Titovom obračunu sa predstavnicima „Hrvatskog proljeća“ '71., kupatilu Jovanke Broz i susretu Tuđman - Milošević. Začuđujuće je bilo da se Tuđman pristao sresti sa srbijanskim predsjednikom u Titovoj vili gdje je obavještajna služba JNA imala mogućnost snimanja razgovora i gdje je 20 godina ranije politički obezglavljen Hrvatska.

Nakon trodnevne sjednice Predsjedništva, na kojoj ministar odbrane Veljko Kadijević nije dobio saglasnost za uvođenje vanrednog stanja, Tuđman na sjednici Vrhovnog državnog vijeća Hrvatske saopštava da je pristao da se nasamo sa Miloševićem nađe u Karađorđevu. Dva predsjednika su prije zajedničkog ručka otišli u šetnju. Milošević je svojim najbližim saradnicima, Borisavu Joviću i Dušanu Miteviću, rekao da je sa Tuđmanom razgovarao o Saveznoj vladi i Bosni. Tuđman je bio spreman mnogo više reći svojim suradnicima.

Prema Mesićevom sjećanju, nakon Karađorđeva je došao „u dobrom raspoloženju, vrlo zadovoljan, govoreći da je sve uredu, da JNA neće napasti Hrvatsku i da će Hrvatska biti veća nego što je bila. Biće u granicama Banovine, čak i većim. Rekao je da će dobiti Kladušu, Cazin, Bihać. Milošević mu je objasnio da je to turska Hrvatska". Kada se diskusija prenijela na Bosnu, Tuđman je Miloševiću na karti pokazao kako bi "južna Hrvatska bila ugrožena ako bi cijela Bosna pripala Srbiji". Ukazao je na međuetničke i razlike među civilizacijama i rekao da bez Jugoslavije, koje neće biti jer Hrvatska proglašava samostalnost, Bosna ne može opstati. Da bi se izbjegao rat, rješenje treba potražiti u dogovoru Cvetković-Maček iz '39., koji je, prema njegovom mišljenju, najsvjetliji trenutak u historiji srpsko-hrvatskih odnosa. Stjepan Kljuić, tada predsjednik HDZa BiH, potvrdio je kako je nakon Karađorđeva imao sastanak sa Tuđmanom koji ga je informirao o detaljima diobe Bosne. Jedan od rezultata sastanka u Karađorđevu bilo je i formiranje ekspertnih timova koji su trebali razraditi detalje razgovora Tuđman - Milošević.

U Tuđmanovom timu su bili Dušan Bilandžić, Josip Šentija i Zvonko Lerotić. Na srpskoj strani Smilja Avramov, Dušan Mihajlović, Vladan Marković i Vladan Kutlešić. Između timova su, kako nam kaže akademik Dušan Mihajlović, uz znanje političkih vrhova Srbije i Hrvatske održana tri sastanka: u Belju kod Osijeka, Beogradu i Zagrebu. "To su bili uopšteni razgovori u kritičnom momentu međusobnih srpsko-hrvatskih odnosa.

Ništa plodno ni značajno ovi susreti nisu donijeli. Glavna tema bio je Ustav Hrvatske kojim su Srbi u Hrvatskoj bili diskriminirani i dovedeni u poziciju nacionalne manjine", kaže Mihajlović. Kada smo ga podsjetili na njegove stavove o Bošnjacima iznesenim na tim susretima - nisu narod nego vjerska skupina i neće se opirati srpsko-hrvatskoj nagodbi, odgovorio je da se ne sjeća. Toga se nešto

detaljnije sjeća član hrvatske grupe Dušan Bilandžić. “Imao sam veliku polemiku sa Mihajlovićem uporno zastupajući tezu da Srbija i Hrvatska moraju priznati ono što su rezultati NOB-a, znači AVNOJ-evske granice. On je razvijao teoriju kako Srbija ne može prihvatiti dogovor sa zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu zato što zasjedanju nisu prisustvovali Koča Popović i Mijalko Todorović kao predstavnici Srbije.

Zagledani nad sudbinom: Kartografi

Photo: bosnia.org.uk

Srpska delegacija je o Muslimanima iznosila tvrdnju da nisu narod i da su poturčeni Srbi”, kaže Bilandžić. Smilja Avramov je susrete opisala kao intelektualne razgovore Hrvata i Srba: “Bila sam član tima koji je neoficijelno razgovarao”. Josip Šentija je, nakon što je sa hrvatskim timom učestvovao u razgovorima koji su trebali razraditi podjelu BiH, podnio ostavku na mjesto prvog Tuđmanovog savjetnika.

Nekoliko godina nakon Karađorđeva, još uvijek je smatrao da nije vrijeme da razgovaramo o tome. Mesić je pričao: “Vratio sam se u Beograd očekujući da će oni dogovoriti zaustavljanje rata. A njima je samo trebalo da se nađu nasamo. Kada su se našli, sve je bilo riješeno... To je ključna tačka od koje je sve krenulo dalje.

Milošević je planirao rat, u njega je ukalkulirao genocid i preseljenje stanovništva.

Tuđman je bio impresioniran Miloševićem. U Karađorđevu je kalkulirao s tim da, ako se već planira nestanak BiH, dobro bi bilo da i Hrvatska uzme mrvicu teritorije i tobože stvori Veliku Hrvatsku”.

Izetbegović nije bio neinformisan o onome šta se dešava. Dana 28. na 29. maj saznao je za postojanje plana RAM, koji podrazumijeva zaokruživanje etničkog srpskog prostora. Kasetu sa snimljenim razgovorom Karadžić - Milošević donio mu

je načelnik SDB-a Sarajevo Munir Alibabić. Kasetu na kojoj Milošević govori Karadžiću: "Javi se Uzelcu u Banju Luku, sada sam razgovarao na najvišem mjestu, digni ljudi koliko treba, neka sve bude pod oružjem. Preduzmi sve što treba, znaš... RAM..." preslušali su zajedno Izetbegović i Rusmir Mahmutćehajić. Nekoliko dana kasnije Izetbegović je obaviješten o sastanku u Karađorđevu.

Makedonski predsjednik Kiro Gligorov je o tome obavijestio predsjednika Izetbegovića 5. juna '91, prije sastanka šestorice jugoslovenskih predsjednika u Stojčevcu pokraj Sarajeva. Izetbegović je o tome izjavio: "Gligorov je na taj razgovor došao dan ranije da bi mi saopćio da su Tuđman i Milošević razgovarali u Karađorđevu i da on ima sasvim pouzdane informacije da su se dogovorili o podjeli BiH. Postojala je i tada, a postoji i danas, nepoznanica da li su se dogovorili o podjeli na dvoje ili troje. Poznato je da nikada nikakav dokument iz Karađorđeva nije objavljen, čak je demantirano i da je dogovora uopće bilo".

Sastanak u Stojčevcu 6. juna je posljednji u nizu sastanaka šest predsjednika jugoslovenskih republika. Miloševića je na sarajevskom aerodromu dočekaio Hajrudin Čengić, tadašnji direktor "Bosna-auta", sa kojim je bio bliski prijatelj još iz vremena kada su zajedno radili u "Jugopetrolu". Šef obezbjeđenja bio je Munir Alibabić koji se sjeća kako su se, mimo protokola, predsjednici izdvajali. Gligorov je prezentirao dokument "Savez nezavisnih država" kao rezultat više dogovora sa Izetbegovićem, sa kojim se složio da je moguće rješenje jugoslovenske krize postojeći savezni okvir sa velikom autonomijom republika. Nakon susreta u Stojčevcu izdato je saopćenje po kome je šest predsjednika "prihvatilo kompromisni prijedlog", što suštinski nije značilo ništa.

Milošević se još prije puta u Sarajevo odlučio za strategiju blokiranja plana Izetbegović - Gligorov. Tuđman je rekao da prijedlog može biti prihvatljiv tek kada se očisti od centralističkih elemenata, što je značilo da je za njega suštinski neprihvatljiv. Brojni novinari su nestrpljivo nakon susreta u Stojčevcu čekali press konferenciju. Sekretar u Predsjedništvu BiH Mile Akmadžić dolazi unezvijeren na Stojčevac. "Imamo ozbiljan problem", saopštava organizatorima. "Radovan traži da Ostojić vodi konferenciju za štampu, a glava mu je u zavojima."

Ministar informisanja Velibor Ostojić je nekoliko dana ranije pretučen u jednoj švalerskoj avanturi. "Šta predlaže Predsjedništvo?", pitaju prisutni. "Preporuka je da konferenciju vodi njegov zamjenik Mustafa Mujagić", odgovara Akmadžić. Dok Mujagić odgovara na pitanja novinara, hrvatski predsjednik Franjo Tuđman na zatvorenom sastanku razgovara sa delegacijom HDZ-a. Istovremeno sa Miloševićem su Karadžić i saradnici. Ne znaju da je nekoliko dana ranije snimljen Miloševićev telefonski razgovor sa Karadžićem u kojem spominju plan RAM o zaokruživanju srpskog teritorijalnog prostora u BiH. U septembru bosanska služba bezbjednosti snima i njihov razgovor o mobilizaciji Srba na Kupresu. "Imam problema sa Kupresom..., neki od tamošnjih Srba nisu baš poslušni", požalio se Karadžić u razgovoru. Milošević odgovara: "Ako neće, streljaj, Radovane, streeeljaj!"

U periodu maj 1991. - april 1992. snimljeno je oko sto Karadžićevih razgovora. On je uvijek referisao, a Milošević savjetovao. Potom bi nazivao Dobrica Ćosić koji je Karadžića dodatno uvjeravao kako radi svetu stvar za svoj narod. Jedino konkretno dogovoreno u Stojčevcu je da se Tuđman, Izetbegović i Milošević nađu u Splitu 12. juna. Dan prije razgovora trojice predsjednika u Splitu, Milošević je sa Jovićem, Dobricom Ćosićem i Radovanom Karadžićem odlučio da u Splitu ne spominje

eksplicitno podjelu Bosne, ali da dâ do znanja Izetbegoviću da će podjela uslijediti ako BiH ne ostane u Jugoslaviji. Bosanskom predsjedniku su sagovornici posredno saopštili da, ukoliko ne pristane na podjelu, mira u Bosni neće biti. Po povratku iz Splita, Izetbegović je na sarajevskom aerodromu okupljenim novinarima izjavio kako se s njim o podjeli Bosne ne može razgovarati. Također je narodu u Bosni i Hercegovini obećao da rata neće biti.

Neobavješten: Izetbegović

Photo: Stock

Dan nakon splitskog sastanka, Tuđman je u Banskim dvorima primio Hrvate, predstavnike općina s hrvatskom većinom i predsjednike općinskih organizacija HDZ-a. Operacionalizacija ideje o diobi Bosne koju je sa Miloševićem načelno dogovorio u Karađorđevu je bila jedina tema o kojoj je hrvatski predsjednik želio razgovarati prilikom susreta sa Hrvatima iz BiH. Hercegovačke Hrvate je predvodio jedan od dopredsjednika HDZ-a BiH, Mate Boban, dok su bosanske Hrvate predstavljali također dopredsjednik Stranke, pravnik iz Dervente Iko Stanić i Milivoj Gagro, gradonačelnik Mostara.

Poziv za sastanak s predsjednikom Tuđmanom nisu dobili tadašnji predsjednik HDZ-a Stjepan Kljuić i dopredsjednici akademik Vitomir Lukić i dr. Vjekoslav Barać iz Zenice koji su već bili poznati po svojim probosanskim stavovima. Tuđmanovo izlaganje o Hercegovini kao “povijesnom hrvatskom prostoru i sastavnici Hrvatske banovine”, te uvjeravanja kako francuske i britanske tajne službe podržavaju projekat podjele Bosne primljeno je sa oduševljenjem. Tuđman je po prvi put spomenuo potrebu osnivanja Hrvatske zajednice Herceg-Bosna kao prve faze u konačnoj podjeli BiH. Za Aliju Izetbegovića je kazao kako se bošnjački lider još uvijek zalaže za Jugoslaviju, te da bi morao dobro razmisliti zašto ne želi savezništvo sa Hrvatima. “U protivnom bi”, upozorio je Tuđman, “Izetbegović mogao ostati bez ikakve države.”

Tuđmana je prvi podržao Iko Stanić, predstavnik Hrvata iz Posavine, koji je ustvrdio da je “Bosanska Posavina oduvijek bila dio Hrvatske.” Mostarski gradonačelnik Milivoj Gagro također se založio za granice Banovine, ali pod uvjetom da se razgraničenje sa drugim narodima obavi mirnim putem. Martin Udovičić, profesor iz

Travnika i član Predsjedništva HDZ-a BiH, bio je među onima koji Tuđmanovo rješenje nisu prihvatili. "To bi bila izdaja prema Muslimanima i to ne bi bilo pošteno, jer mi smo u Bosni navikli na zajednički život sa njima", rekao je profesor Udovičić. Predsjednik općine Odžak Stipo Ivanković kazao je da je već ranije čuo za slične spekulacije, te da je o tome razgovarao sa biskupom Vinkom Puljićem. Ivanković je pokušao uvjeriti prisutne kako Katolička crkva ideju o podjeli Bosne nikada neće podržati, na što mu je Tuđman ljutito odbrusio: "Ne pita se biskup, pita se narod", a potom nastavio kako se mora napraviti "veća Hrvatska" u koju bi ušli Bosanska Posavina, te gradovi Bihać i Mostar.

Tajnik HDZ-a iz Busovače Dario Kordić je sramežljivo pitao: "A da li je i Busovača u granicama Banovine?" Ohrabren nakon što dobija potvrđan odgovor, bivši sekretar organizacije Saveza komunista u busovačkom poduzeću „Vatrostalna“ kaže: "Nama fildžani ne mogu ništa, jer je svjetska politika uz nas." Njegovu diskusiju podržava i drugi predstavnik Hrvata iz Busovače (a naknadno jedan od Kordićevih najbližih ratnih suradnika) Ignjac Koštroman, koji je u odsustvu Stjepana Kljuića pronašao zgodnu priliku da oštro kritizira rad tadašnjih čelnika HDZ-a. Gojko Šušak, tada ministar za iseljništvo u Vladi Hrvatske, bio je najprecizniji: poručio je da će se Hrvatska boriti za svaki pedalj BiH. Samo godinu dana kasnije, ta će njegova poruka imati vrlo konkretno značenje.

Raspad bosanske skupštine (8)

Medina Delalić & Suzana Šaćić

Veličina slova: - +

Teške riječi za govornicom: Radovan Karadžić

Photo: Stock

Da je pameti, kao što je nije knjiga "Balkan bluz", Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki "Slobodne Bosne" bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg

predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom “lošijem” ali i “većem” entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku “Balkan bluz” (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Kada je SDA Skupštini RBiH podnijela zahtjev za izglasavanje „Memoranduma o suverenosti“, na prijedlog predsjednika Skupštine Momčila Krajišnika formirana je Radna grupa koja je trebala naći kompromisno rješenje jer su poslanici SDS-a bili protiv. Na zatvorenoj sjednici tokom vikenda 12. i 13. oktobra 1991. tema razgovora je kako uspostaviti odnos između državne suverenosti BiH i prava naroda na samoopredjeljenje, odnosno otcjepljenje. Predsjednik Predsjedništva Alija Izetbegović kaže: “Nema drugog rješenja nego ići ili na referendum ili na raspuštanje Skupštine i raspisivanje novih izbora... Mi predlažemo da se raspiše referendum pod kontrolom posmatrača međunarodne zajednice, da se utvrde čak i oblasti koje su protiv. Pa da vidimo tu sliku BiH... Naša će parola biti suverenost BiH. Drugi neka zovu na priključenje Srbiji i Crnoj Gori. Ako dobiju to, prihvatit ćemo svi to i tako. Drugog izlaza nema.”

U nastavku rasprave Izetbegović kaže: “Ako se srpski narod zaista sav izjasni, velikom većinom, protiv toga, onda bi mogli govoriti o pravu na otcjepljenje srpskog naroda, u tom slučaju tražiti i taj izlaz”.

Francuz Rober Badinter, sudija francuskog Ustavnog suda i predsjedavajući Arbitražne komisije EU za Jugoslaviju, dobio je pismo od Lorda Caringtona, predsjedavajućeg Konferencije o Jugoslaviji, u kojem se traži odgovor na pitanje ima li srpsko stanovništvo u BiH pravo na samoopredjeljenje. Odgovoreno je da srpsko stanovništvo u BiH ima sva prava koja su dopuštena manjinama. Na pitanje mogu li se granice između Srbije, Hrvatske i BiH smatrati državnim granicama, Badinterova komisija je odgovorila: Granice između Srbije, Hrvatske i BiH se ne mogu mijenjati.

“Nalazi Badinterove komisije su bili jasni. Pravnici Izetbegović je znao da relativiziranjem Ustavnog, državnog i teritorijalnog integriteta BiH srpske zahtjeve čini legitimnim. Nakon što se uopće pristalo razgovarati na tu temu, umjesto “pobunjenika” u odnosu na državu Karadžić je postao ravnopravan pregovarač u procesu podjele”, objašnjava Musadić Borogovac.

U noći između 14. i 15. oktobra 1991. u Skupštini BiH su poslanici SDS-a odbili prijedlog HDZ-a i SDA o izglasavanju suvereniteta republike. Lider bosanskih Srba Radovan Karadžić je zaprijetio: “Želite da povedete BiH istim putem pakla i stradanja kojim su krenuli Slovenija i Hrvatska. Ne zavaravajte se da BiH nećete

odvesti pravo u pakao, i da upravo vi nećete snositi krivicu ako nestane cijeli jedan narod. Jer, ako dođe do rata, Muslimani se ne mogu braniti”.

Moda uvedena sa demokratizacijom društva, - da kamere prate sjednice koje su se do tada održavale iza zatvorenih vrata - omogućila je milionima ljudi koji su sjedili prikovani pred TV ekranima da čuju Karadžića. U sali je nastupio žamor. Žamor u sali je utihnuo kada je Izetbegović stao za govornicu kako bi replicirao Karadžiću. “Njegovo ponašanje i riječi upravo pokazuju zbog čega ostali odbijaju da ostanu u ovoj Jugoslaviji. Niko drugi ne želi više Jugoslaviju kakvu želi gospodin Karadžić. Niko, osim možda Srba... Želim da poručim građanima BiH da se ne boje, jer do rata neće doći. Prema tome, spavajte mirno... Kao predsjednik Predsjedništva BiH žao mi je što u ovoj situaciji moram da govorim u ime muslimanskog naroda. Svečano izjavljujem da Muslimani nikog neće napasti. Međutim, sa istom ozbiljnošću izjavljujem da će se Muslimani braniti sa velikom odlučnošću i da će preživjeti. Neće nestati, kako Karadžić kaže. Ne mogu nestati”, replicirao je Izetbegović.

U dva sata ujutro, Momčilo Krajišnik je prekinuo skupštinsku sjednicu. Srbi su napustili salu i deset dana kasnije proglasili srpski parlament. Prekid sjednice se pretvorio u historiju.

SAO: “BIJAH UHVAĆEN U ZAMKU”

Ujutro, nakon što su srpski poslanici napustili Skupštinu, u sjedištu SDS-a okupili su se članovi Savjeta stranke i srpski predstavnici u Vladi i Predsjedništvu BiH. Haotična atmosfera. U oblacima duvanskog dima, uz žagor i komešanje, analiziraju novu političku situaciju. Iznenađeni su odlukom o nezavisnosti. Prethodnu noć ostavljali su dojam organizovanih pobunjenika, nove okolnosti učinile su ih skupinom zaplašanih autsajdera.

Sastankom predsjedava Slavko Leovac, predsjednik Savjeta. Među prvima za riječ se javlja Božo Najdanović objašnjavajući kako se Muslimani žure usvojiti „Deklaraciju“ radi Haške konferencije "ali i radi žestokog pritiska hrvatskog rukovodstva koje otvaranjem fronta u BiH želi smanjiti pritisak vojske na Hrvatsku”. Kada se javi Milorad Ekmečić, svi se umiriše.

Insistira da se nastave kontakti sa rukovodstvima SDA i HDZ-a iz praktičnih razloga: “Srbi su stvorili regije koje su nepovezane, a istim regijama se ne smije dozvoliti da formiraju svoje vlade koje ne bi bile povezane”, govori on insistirajući da se javnosti već nagovijesti formiranje srpske vlade sa sjedištem u Sarajevu koja bi povezala sve ove regije.

Nemoćan: Warren Zimmermann

Photo: Wikipedia

Član bosanskog Predsjedništva Nikola Koljević, jedva primjetan iza velikog stola, objašnjava prisutnima da se sa SDA i HDZ zaista ne može raditi. "Ne smijemo gubiti zamah koji imamo da bismo što hitnije objavili naš plebiscit za Jugoslaviju kao saveznu državu sa Srbijom i Crnom Gorom. Plebiscit sutra mora biti najavljen", žustro zaključuje Koljević.

Rasprava traje satima. Redaju se prijedlozi kako prevazići nastalu situaciju. Velibor Ostojić predlaže da se pređe u opoziciju i "krene u medijski rat proglasima i saopštenjima". Karadžić, do tada zabavljen grickanjem noktiju, replicira Ostojiću. "Ne smijemo preći u opoziciju dok se ponovo ne uspostavi ustavno-pravni poredak jer moramo obezbjeđivati srpski narod i njegov suverenitet", govori uz zaključak da odluke SDS-a srpski kadrovi moraju slijediti u svim organima.

Za razliku od Koljevića, Plavšićeva misli da je najvažnije javnosti objasniti da je „Deklaracija“ nezakonita i predlaže da to učini predsjednik Skupštine Momčilo Krajišnik. "Trebalo bi tražiti termin na TV i objasniti šta se desilo sinoć. Naši poslanici ne mogu glasati za tako drastične promjene koje se predlažu Memorandumom. To se može rješavati samo plebiscitom". Uz to, Plavšićeva smatra da ne treba zahtijevati od koalicije da povuku svoju odluku "jer bi to za nas bilo ponižavajuće. Cijeli postupak treba poslati na verifikaciju stručnoj pravnoj komisiji", kaže dok drugi odobravaju.

"Oni nas nisu ni na šta prisilili, nego mi njih da ruše pravni i ustavni sistem", ubacuje profesor prava Radomir Lukić. I njemu klimaju glavama. U raspravu se uključuje i novinar Radomir Nešković predlažući da se izazove skupštinska kriza i zatraže novi izbori jer bi se tako dobilo na vremenu. "Što se tiče preglasavanja, mi smo ga prvi iskoristili na lokalnom nivou, a oni na republičkom. Treba ići na promjenu politike u cilju stvaranja Velike Srbije. Promjenu politike uskladiti sa Beogradom, ali ne u Skupštini, jer bi vraćanje u Skupštinu značilo priznavanje njihove odluke".

Pragmatični Rajko Dukić, predsjednik IO stranke, traži da se zadaci ravnomjerno podijele: “Jer par ljudi ne može odraditi sav posao”. Za Dukića je najvažnija koordinacija srpskih regija, a za Jovu Miškina vojno organizovanje. “Naročito u gradovima i u tom smislu dati uputstva opštinskim i mjesnim odborima”.

Iznerviran dugotrajnom raspravom, Milivoje Tutnjević upozorava da će Evropa odluku o nezavisnosti prihvatiti. “Nemojte se zavaravati da ova odluka nema pravno dejstvo”, govori. “Treba pozvati JNA da obezbijedi mostove na Drini. Regije moraju biti spremne da izvrše blokadu robnonovčanih puteva prema Sarajevu. Hitno uputiti proglas u kojem će se istaći politički ciljevi srpskog naroda”. Opet se ubacuje Slavko Leovac predlažući da stav Savjeta bude da se federalna zajednica ne može uslovljavati time što će se neka republika otcijepiti. “Ne može republika u kojoj postoje tri naroda, od kojih su dva vezana za svoje matice, biti neutralna. Ne može nas niko proglasiti manjinom kad smo konstitutivan narod. Memorandum ne može biti obavezujući osnov za ponašanje državnih organa”.

Na kritike o pasivnosti JNA reaguje Plavšićeva uvjeravajući prisutne da će uslijediti veća koncentracija vojske. Rasprava se odužila, ali Karadžić nije mnogo pričao, o novoj strategiji njega će svakako posavjetovati iz Beograda. Toga dana, dok unutar SDS-a traje rasprava, Izetbegović se sastaje sa saveznim ministrom odbrane Veljkom Kadijevićem i dogovara formiranje zajedničkih vojno-policijskih punktova po Bosni.

Posljednji američki ambasador u SFRJ Warren Zimmermann je krajem oktobra razgovarao sa Izetbegovićem. “Kategorički je odbacio optužbu da bosanski Muslimani žele stvoriti islamsku republiku: ‘Mi želimo građansku državu temeljenu na individualnim pravima građana i ustavnoj zaštiti prava manjina.’ Bio je, međutim, voljan razmatrati teoretsku mogućnost trodiobe”, piše Zimmermann. “Uz sve svoje sumnje, Izetbegović je još bio voljan osloniti se na JNA. Rekao je da je regularna armija, uz izuzetak pripadnika rezervnog sastava koje je smatrao nedisciplinovanim, dobrodošla u Bosni ako priznaje civilnu vlast. I on i ja znali smo da JNA gotovo sigurno neće prihvatiti njegovu civilnu vlast jer JNA nije prihvatila nezavisnost Bosne. Ipak, nisam na njemu primijetio ni tračak spoznaje da JNA, zajedno sa Miloševićem i Karadžićem, priprema protiv njega sveobuhvatnu agresiju”.

Nekoliko dana kasnije, Karadžić je na pitanje američkog ambasadora u Jugoslaviji Warrena Zimmermanna, zašto su Srbi napustili Parlament, odgovorio da je razlog Izetbegovićev secesionizam. “Izvor hroničnog nepoštenja čelnika Izetbegovićeve stranke leži u njihovoj muslimanskoj religiji. Oni su skloni orijentalnom despotizmu”, objašnjavao je zbunjenom Zimmermannu. “Uvijek nas varaju. Mi to više ne možemo trpjeti”. Karadžić je otcijepio Skupštinu srpskog naroda u BiH i objavio odluku o ostanku bosanskih Srba u Jugoslaviji. Ubrzo je imenovan Ministarski savjet Srpske Republike u BiH, a za predsjednika je izabran Miodrag Simović. Pored 18 ministara, u Savjet su ušli i predsjednici pet SAO vlada.

Posljednji most koji Bosnu veže sa svijetom: Most preko Save

Photo: Stock

Istog dana, 23. decembra, kada je hrvatska strana most na Savi trebala otvoriti za saobraćaj, JNA ulazi na prostor ove općine. JNA je još tokom rata u Hrvatskoj iz Bosanskog Broda granatirala Slavonski Brod. Jedinice se raspoređuju po srpskim selima, a jedna stiže pred Rafineriju pokušavajući da je zauzme. Radnici obezbjeđenja ne dozvoljavaju ulazak JNA i dolazi do pucnjave. U prostorijama lokalnog MUP-a počinju pregovori zvaničnih organa vlasti i predstavnika vojske. Vojska saopćava da je u Brod stigla kako bi izmjerila količinu saveznih robnih rezervi, a da su jedinice JNA smještene po selima radi redovnih vojnih vježbi. Situacija u Bosanskom Brodu se razmatrala i sa druge strane Save, u Slavanskom Brodu. Funkcioneri iz Hrvatske su jasni: ukoliko BiH nije ustanju sačuvati hrvatski narod od masakra, onda će to učiniti Hrvatska i njena vojska, u Bosanskom Brodu se Ravno neće ponoviti.

Međusobne optužbe Kriznog štaba općine koji zvanično rukovodi gradom i selima sa hrvatskim i muslimanskim stanovništvom i Kriznog štaba srpske općine Bosanski Brod, nisu gubile intenzitet. Predsjednik KŠ Bosanski Brod Ivan Brizić je tražio smjenu direktora Rafinerije koji je već bio u Srbiji. U odbrani grada učešće je uzeo i Armin Pohara. Pohara, obučen u maskirnu uniformu i sa oznakama PL na rukavu, vodio nas je kroz grad već podijeljen barikadama i objašnjavao situaciju: "Mostovi u Brčkom i Bosanskom Šamcu su srušeni, a oni u Šamcu i Bosanskom Novom su u srpskim rukama. Ovo je posljednji most koji Bosnu veže sa svijetom." Nakon jednog od niza neuspješnih pregovora zatekli smo predsjednika SDS-a Miroslava Radovanovića u hotelskom restoranu, u centru grada. Sjedio je sam. U grad je došao iz sela Liješće, gdje se koncentriralo srpsko stanovništvo. Novinarima iz Sarajeva je bio zabranjen pristup u selo uz obrazloženje da se radi o "muslimanskim medijima". Na poziv gradskog Kriznog štaba jedinice HV-a su ušle u Brod.

Uoči Nove godine, 31. decembra 1991., Milutinu Kukanjcu je u Beogradu saopšteno da prvi radni dan poslije praznika hitno otputuje u Sarajevo kako bi preuzeo dužnost komandanta vojne oblasti sa sjedištem u Sarajevu. "To je bila

Druga vojna oblast koja je tek trebala da se formira, što je predstavljalo prilično čudnu stvar. Ona je obuhvatala prostor BiH bez dijela Hercegovine, zapadnu Slavoniju, Baniju, Kordun, Liku, Kninsku krajinu. Ostatak Hercegovine, područje Mostara i Nevesinja, pripadalo je Titogradskoj oblasti”, ispričao je Kukanjac. Nakon dolaska, on je tražio da se Predsjedništvo BiH sastanke sa kolegijem Druge vojne oblasti. Susret je upriličen 20. januara 1992. u zgradi Predsjedništva. Varnice su sijevale između generala na jednoj, te Stjepana Kljuića i Ejupa Ganića na drugoj strani. Ganić je pitao Kukanjca zašto je došao u BiH “kada je iz druge republike”, a Kukanjac Bogića Bogićevića šta radi tu kada je njegovo mjesto, kao člana Vrhovne komande, u Beogradu. Kasnije je Kukanjac povremeno odlazio na sjednice Predsjedništva, ali “bez obzira na dnevni red, diskusija je usmjeravana na JNA. Jednom sam ih pitao imaju li o čemu pametnijem da diskutuju nego o nama”, objašnjavao je. Obje vojske koje će kasnije razarati BiH već su se nalazile duboko na bosanskoj teritoriji.

Neće krst na krsta (9)

Pišu: **Medina Delalić & Suzana Šaćić**

Veličina slova:

Dogovor Bosnu ruši: Milošević i Tuđman

Photo: Stock

Da je pameti, kao što je nije knjiga “Balkan bluz”, Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki “Slobodne Bosne” bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom.

Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom "lošijem" ali i "većem" entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku "Balkan bluz" (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Hrvatska zajednica Herceg-Bosna je zvanično proglašena 18. novembra 1991. na svečanosti u Grudama, kada je za prvog i zamalo doživotnog predsjednika izabran Mate Boban. U teritorijalnom smislu, sukladno instrukcijama iz Zagreba, ta je "politička, kulturna i gospodarska cjelina hrvatskog naroda u BiH" trebala zaživjeti u općinama Jajce, Kreševo, Busovača, Vitez, Novi Travnik, Travnik, Kiseljak, Fojnica, Skender Vakuf (Dobretići), Kakanj, Vareš, Kotor-Varoš, Tomislavgrad, Livno, Kupres, Bugojno, Gornji Vakuf, Prozor, Konjic, Jablanica, Posušje, Mostar, Široki Brijeg, Grude, Ljubuški, Čitluk, Čapljina, Neum, Stolac i Trebinje (Ravno). Naknadno je osnovana Hrvatska zajednica Usora, koju čine dijelovi općina Doboj, Teslić i Tešanj.

Formiranje Herceg-Bosne je istovremeno označilo početak sukoba unutar čelnništva HDZ-a, u kojem koncepcija za jedinstvenu BiH nije imala nikakve šanse. Uz probosanski orijentiranog Stjepana Kljuića čvrsto je stajala većina zastupnika iz Posavine, dok su se sa druge strane u većini nalazili oni koji su podržavali Bobanovu viziju.

Ivan Zvonimir Čičak, predsjednik Hrvatske seljačke stranke, je hrvatsko insistiranje na podjeli Bosne tumačio ustupkom hercegovačkom lobiju. "Želi se žrtvovati 700 tisuća Hrvata za račun 100 tisuća Hercegovaca". Protivio se podjeli Bosne. "U najidealnijim uvjetima svega 34 posto Hrvata koji žive u BiH živjelo bi u hrvatskoj državi".

U Zagrebu 27. decembra 1991. Franjo Tuđman ima sastanak sa delegacijom HDZ-a BiH koju predvodi Stjepan Kljuić. Kljuić prisutne obavještava da su na Božićnom prijemu obavljani razgovori sa Srbima koji traže kantonizaciju i podjelu medija. Tražili su rekao je Kljuić "pod parolom neće krst na krst, da se mi dogovorimo." Tuđman pita da li se tokom razgovora o podjeli išlo u materiju. "Ne, ne, kurvini su to sinovi, neće oni da kažu, idemo mi podijeliti, pa vama ovo, nama ono, neće oni to, nego kažu, tamo gdje je pet posto Srba, to je Srbija, e sada vi izvolite. Oni točno znaju, draga gospodo, što nam nude i tu nema nikakve razlike između bilo kojeg srpskog političara; od Šešelja, koji je četnik, do onog Mićunovića koji je tamo za demokrate, svi potpuno isto daju zapadnu Hercegovinu bez Stoca i Mostara i na granici Neretve, a ostalo je njihovo, i tu permanentno nastoje to uraditi", odgovara Kljuić.

Mate Boban je optimističan. "I za slučaj da Bosna i Hercegovina oстане nezavisna država, ali bez bilo kakvih veza sa raspadajućom ili bilo kakvom drugom budućom Jugoslavijom ili ako bi došlo do njenog raspada, onda bi taj prostor u kojem otprilike živi 650 tisuća Hrvata, taj prostor bi dakle onim međunarodno priznatim metodama, demokratskim metodama stvar elaborirao na način da se taj prostor proglasi

nezavisnim hrvatskim prostorom i priključi državi Hrvatskoj.“ Momenat za to je, kaže Boban, tek onda kada to hrvatsko vrhovništvo kojem je narod dao apsolutno povjerenje odluči.

Ako me Tuđman odlučio izbaciti, izbaciti će me iz života, a ne samo sa funkcije

Photo: sanela.info

Riječ uzima Tuđman. Objasnjava da su konačno i SAD shvatile da je Jugoslavija prestala postojati, ali se još nisu odrekle ideje da „nešto na tom tlu zadrže, u okviru nekakve asocijacije, makar slične onom što se desilo u Sovjetskom Savezu“ ili da iskoriste Srbiju za svoj uticaj nasuprot Muslimanima i islamu. „Naime, može se po mnogo čemu zaključiti da bi Amerika rado prihvatila Srbiju kao žandara naspram Muslimanima, da bi spriječila u budućnosti stvaranje islamske države u Evropi“, objašnjava Tuđman. U nastavku rezimira: "u Bosni je trećina Srba i JNA je na njihovoj strani, u takvoj konstelaciji snaga, Bosna ne može opstati". I kada bi opstala, objašnjava on, uz postojeću muslimansku politiku Bosna bi se više vezala za Srbiju, negoli za Hrvatsku. „To je čak Izetbegović, Stipe se možda sjeća“, kaže Tuđman, „jednom otvoreno rekao.“ Zbog toga, ključna je Tuđmanova poruka: „Sa jednim pametnim razgraničenjem, sporazumom sa Srbima u Bosni, možemo dovesti do toga da, umjesto rata, koji prijeti ovako neriješenom pitanju i sa tim gomilanjem armije, da čak ta armija bude zalog provedbe razgraničenja.“ Prisutne je potom pozvao da pogledaju večernji dnevnik.

Sastanak je nastavljen u 19.55. Prvi je riječ uzeo Miro Lasić. Dva su međaša u tisućugodišnjoj hrvatskoj povijesti, rekao je on: kralj Tomislav i Franjo Tuđman, „Pred tom činjenicom sve drugo treba da se povuče.“ Prenosi kako je razgovarao sa Radovanom Karadžićem koji nudi razgraničenje i koji je na Lasićevo pitanje: šta onda sa Muslimanima, odgovorio: „Poslat' ćemo ih u more, sve do Barija i do obale Italije.“ Međutim, Lasić, kojem su očito prijale historijske paralele, povlači još jednu. Slučaj Pašić - Trumbić. Trumbić je bio razuman čovjek, ali ga je lukavi Pašić izigrao. To znači, zaključuje Lasić, da se ni Srbima ne može potpuno vjerovati: „To je Bizant, bizantska politika, bizantski mentalitet.“

Stjepan Kljuić, koji se nije slagao sa nadolazećom hrvatskom politikom, smijenjen je na dramatičnoj sjednici Predsjedništva HDZ-a, koja je 2. februara 1992. održana na Širokom Brijegu. Stipe Mesić je na ovu sjednicu stigao iz Zagreba sa zadatkom da smijeni Kljuića. Odmah je, po dolasku, saopćio Kljuiću koja je njegova misija. Prethodno se konsultovao sa članovima Predsjedništva HDZ-a BiH i doznao da svi

njegovi članovi daju podršku Kljuiću. Zbog toga je predložio da Tuđmana dovedu pred svršen čin tako što će Mesić reći Tuđmanu da je Kljuića nemoguće smijeniti, jer ga je izabralo vodstvo HDZ-a BiH.

Na ovaj Mesićev prijedlog, Kljuić je odgovorio: "Ako me Tuđman odlučio izbaciti, izbaciti će me iz života, a ne samo sa funkcije." Kljuić je podnio ostavku, a zamijenio ga je dr. Miljenko Brkić, ministar za vjerska pitanja u Vladi BiH. Brkić je za novog v.d. predsjednika HDZ-a BiH imenovan 15. marta 1992., na sjednici Glavnog odbora u Bugojnu, ali se od momenta njegovog izbora znalo da na toj dužnosti neće ostati dugo.

U isto vrijeme Karadžić daje instrukcije SDS-u: "Srbi nemaju nikakve potrebe za stranačkom vojskom. Armija je tu. Slučajno se naši i njihovi ciljevi stoprocentno poklapaju. Nemojte da tu tehniku i tu Armiju ostavimo samu. Nemojte." Prioritetni zadaci SDS-a bili su plebiscit i preuzimanje vlasti u opštinama obilježenim plavom bojom na njegovoj mapi. U plavo je iscrtano oko 70 posto bosanske teritorije. Na sastanku održanom nekoliko dana prije plebiscita, Karadžić je podučavao opštinske funkcionere: "Ove nedjelje posmjenjujte odlukom izvršnog odbora sve direktore i urednike radija koji vas ne slušaju i ne poštuju politiku... uzmite energično Službu društvenog knjigovodstva u svoje ruke". Nisu ga najbolje razumjeli kada je govorio o prestrukturaciji opština pa je pojasnio stvari, "srpska čaršija, turska čaršija, srpski poslovi, turski poslovi, srpske kafane, pozorišta i sve drugo. To je jedino rješenje. Ja sam to odavno govorio, zna gđa Plavšić i Krajišnik."

Srbi će Evropi ponuditi faktičko stanje: Kartoljubac Karadžić

Photo: EPA/DRAGO VEJNOVIĆ

“Ja vam garantujem da je ovo za sva vremena. Moramo da stvorimo za sebe svoju državu i omogućimo njima da imaju svoju državu, ko god oni bili, Muslimani ili Hrvati”, rekao je. Srbi će Evropi ponuditi faktičko stanje, objasnio je, pravo ionako više niko ne uzima u obzir. “Faktičko stanje će biti da Izetbegović ne može da uvede vlast u 70 posto teritorije. Da ni u jedno srpsko selo ne može da uvede vlast. Ni u jednoj srpskoj opštini on nema vlast, da će milicija morati da vas sluša u trenutku odsudnom, da vas sluša i uspostavi red na osnovu Ustava SFRJ, a ne Ustava BiH. Mi ga naravno nećemo prihvatiti, oni će naravno, noću sazvati sastanak i usvojiti ga. Ali, mi ćemo spriječiti da izađu iz Sarajeva, kod Kozje ćuprije taj zakon i taj Ustav neće moći gore proći. Moramo biti spremni na to, nema druge s njima”.

U decembru 1991. pod pritiskom Njemačke Evropska zajednica je ponudila priznanje svakoj od šest jugoslovenskih republika. Alija Izetbegović je 12. decembra, dan nakon susreta sa predstavnicima EZ lordom Karingtonom i Hoseom Cutillerom, otišao kod komandanta sarajevskog korpusa Vojislava Đurđevca i rekao da će zatražiti nezavisnost. “Namjeravaš li to objaviti građanski rat, Alija”, upitao je general. Slično je reagirao i vođa bosanskih Srba Radovan Karadžić.

Otputovao je u Beograd. Zatražio je od Borisava Jovića da JNA bosanske regrute premjesti u Bosnu kako bi se formirala vojska. “Vojska će ostati tamo gdje jeste jer se traži političko rješenje”, odgovorio je Jović. Nije još uvijek ništa želio reći o Miloševićevom planu za koji su znali samo on i Generalštab. Milošević je zatražio od vojne komande da u tajnosti premjesti oficire rođene u BiH u njihovu matičnu republiku. Mada je Generalštab nerado ispunio ovaj zahtjev, u momentu priznanja BiH od 90 hiljada vojnika, koliko ih je bilo u BiH, 85 posto su bili Bosanci.

Dok su u Sarajevu u toku pripreme za referendum o nezavisnosti, u Banjoj Luci se 9. januara 1992. proglašava Srpska republika BiH. “Evropska zajednica je de facto priznala BiH koja ne postoji, na čijim prostorima postoji još jedna državna cjelina, Srpska republika BiH”, objasnio je novu realnost Karadžić ignorišući primjedbe o nelegalnosti njegove države.

Republikom Srpskom nazvaće je nekoliko mjeseci kasnije Ljubomir Zuković, prvi ministar obrazovanja i kulture u srpskoj vladi, na jednom od sastanaka partijskog vrha u odmaralištu „Kikinda“ na Palama. Zuković je objašnjavao društvu koje su činili Karadžić, Momčilo Krajišnik, Branko Đerić, Velibor Ostojić i Ilija Guzina da: “Pridjevna imenica Srpska, u konkretnom slučaju znači srpska zemlja isto kao što Deutschland znači njemačka zemlja”. Isto veče na srpskoj televiziji je upotrijebljen novi naziv za državu čiju je budućnost Zuković vidio u Ujedinjenim srpskim zemljama.

Stvaranje Armije BiH (10)

Pišu: **Medina Delalić & Suzana Šaćić**

Veličina slova: - +

Korak po korak: Alija Izetbegović

Photo: bosnaprkosnaodsna.mine.nu

Da je pameti, kao što je nije knjiga “Balkan bluz”, Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki “Slobodne Bosne” bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom “lošijem” ali i “većem” entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku “Balkan bluz” (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

JNA se polako transformirala u srpsku vojsku čega su neki njeni pripadnici bili svjesni, i tako su postali predmet praćenja. Oni koji nisu, postali su žrtve vlastitih iluzija. Jula 1990. kapetan Sead Rekić koji je na vezi sa KOS-om počinje školovanje u Komandno-štabnoj akademiji na Banjici.

Zatiče u istoj klasi majore Sefera Halilovića i Hajrudina Osmanagića koji sa Halilovićem dijeli sobu. Rekić koji je tada žestoki Jugosloven biva iznenađen stavovima svojih kolega. Tokom istražnog postupka koji će se nad njim provesti

nekoliko godina kasnije, Rekić priznaje: "U razgovoru sa Seferom i Hajrom, vidio sam da obojica imaju suprotan stav u odnosu na mene. Hajro je javno iznosio svoje stavove o ugroženosti muslimanskog i hrvatskog naroda i naginjao SDA. Sefer je dobro poznao historiju muslimanskog naroda i više je bio naklonjen bošnjaštvu. Osuđivao je rat u Hrvatskoj. O ovim saznanjima sam pošao obavijestiti majora Šarca, ali ga nisam našao".

Zbog toga Rekić, došavši na vikend u Sarajevo, o ovom obavještava šefa KOS-a za BiH Fikreta Muslimovića i njegovog zamjenika Peru Simovića. "Nakon jednog odlaska u Đakovo, Halilović je promijenio ponašanje. Na pauzama je bio sam i veoma zatvoren. Kada sam ga sreo, upitao sam ga šta se dešava. Rekao mi je da mu mentor vraća rad po nekoliko puta i to po nalogu KOS-a", rekao je Rekić. Halilović tada Rekiću kaže kako zna da neko od kolega o njemu referiše KOS-u i da će saznati ko to radi. Sumnjao je u Rekića.

Rekić i Halilovićev cimer kapetan Zoran Soldat su potražili generala Mileta Babića, načelnika KOS-a Prve armijske oblasti. Počeli su iznositi svoje mišljenje o Haliloviću, a general ih je prekinuo odmahujući rukom i govoreći: "Poslat' ću ga u prekomandu".

Blagoje Adžić, načelnik Generalštaba JNA, 13. septembra 1991. drži predavanje za oficire na Komandno-štabnoj akademiji. Amfiteatar je pun. U uniformi, kao i svi ostali u sali, ali nakićen činovima, Adžić govori o krizi u Jugoslaviji. Naglašava da oficiri moraju biti svjesni svoje misije, jer bez JNA savezna država ne može opstati. „Jugoslavija“, slikovito se izrazio Adžić, „stoji na dvije noge. Jedna je JNA, a druga su Srbi.“

Major Halilović diže ruku, ima pitanje. Hajrudin Osmanagić koji sjedi do njega u klupi vuče ga za rukav, pokušavajući mu spustiti ruku. Predosjećajući probleme. „Izvolite, predstavite se i pitajte“, kaže general Adžić. Halilović se predstavlja, navodi čin i mjesto službe, a potom kaže kako je razumijevao da Jugoslavija „zajednička kuća“, ali ukoliko se oslanja samo na Srbe, to onda više i nije. Oficiri počinju da zvižde, udaraju ritmički po klupama u znak protesta. Predavanje se prekida. Halilović vuče Osmanagića i trče u sobu da pakuje stvari. Sjedaju u auto i u punoj brzini jure ispod vojničke rampe koja se spušta. Nazad se više nije moglo. „Nešto kasnije sam poslao pismo da želim napustiti aktivnu vojnu službu, kako bih dobio na vremenu. Naveo sam da želim ići na zapad. Znao sam da će me, najprije, tražiti u rodnom Prijepolju. Pozvao sam rođaka koji je radio u opštinskom sekretarijatu narodne odbrane da vidim da li me već traže“, sjeća se Halilović. Istina je, rečeno mu je, da je raspisana potjernica, što se i moglo očekivati za dezertera, što je tada bio Halilović. Šokantan je bio njen sadržaj. „Otprilike u potjernici je, kako mi je ovaj rođak rekao, pisalo: obrazovan i inteligentan, potencijalni vođa, u slučaju susreta: ne hapsiti, likvidirati na licu mjesta.“

Major Sead Rekić je pozvan na razgovor u centralu KOS-a kod generala Aleksandra Vasiljevića. Vasiljević mu kaže kako treba preći u savezni SUP na mjesto zamjenika komandanta brigade milicije, jer savezni sekretar za unutrašnje poslove Petar Gračanin, navodno, traži sposobnog oficira. Ovo mjesto je bilo predviđeno za čovjeka iz BiH. Sead Rekić stiže u MUP BiH u grupi saveznih inspektora koji su navodno poslani na ispomoć.

Računajući na slovenački i hrvatski recept, pretpostavljali su da će MUP BiH sa svojim rezervnim sastavom biti okosnica stvaranja bosanske vojske. Na čelu MUP-a se nalazio Alija Delimustafić, čovjek neobične vještine preživljavanja. On je u

Sarajevu završio školu za kuhara, a njegovo prvo zaposlenje je u hotelu „Evropa“ odakle će sedamdesetih godina preći da radi kao kuhar u Domu JNA, gdje brzo biva unaprijeđen u šefa. Na tom poslu je podvrgnut istrazi zbog finansijskih malverzacija, a istragu nad njim obavljaju tada visoki oficiri Kontraobavještajne službe (KOS) JNA Aleksandar Vasiljević i Slavoljub Belošević Beli. Iako je u pitanju pronevjera velike količine novca, Delimustafić nije zatvoren, samo je odstranjen iz JNA. KOS je svoje suradnike obično regrutovao “oprostom grijehova” u zamjenu za kooperativnost.

U međuvremenu, završava kurs za milicionere. U periodu između 1980. do 1983. u Sarajevu otvara lanac grilova, uvezuje “sistem” pijačnih tezgi i bavi se nakupstvom. Zbog privatnog biznisa kojim se bavi kao policijski pozornik krajem 1983.

suspendovan je sa posla uz obrazloženje da “narušava moralni lik policajca”. Prihvata neupadljivo mjesto šefa stovarišta preduzeća „Voćar“ iz Zagreba i do 1986. je bogat čovjek. Kao takav počinje raditi sa tada sitnim kriminalcem Ismetom Bajramovićem Čelom i unajmljuje ga da jednom revnosnom tržišnom inspektoru zapali automobil.

Kuhar, pozornik, ministar - sve u jednom: Alija Delimustafić

Photo: bhdani.com

Bajramović na sudu preuzima svu odgovornost na sebe i odlazi u zatvor. Delimustafić je šef zagrebačkog „Voćara“ sve do 1989. kada se potukao sa direktorom preduzeća. Nakon tri nedjelje provedene u bolnici zbog povreda zadobijenih u tuči, pritvoren je, ali i ubrzo pušten na slobodu. Istragu o ovom slučaju vodio je tadašnji krim-inspektor Momčilo Mandić, koji će devedesete, kada Delimustafić bude imenovan za ministra bosanske policije, postati njegov pomoćnik.

Početak 1989. Delimustafić formira vlastito preduzeće „Cenex“ sa tridesetak malih poslovnih punktova. Nakon izlaska iz KP Doma Zenica, Ismet Bajramović počinje raditi na obezbjeđenju jednog od objekata novostvorene firme.

Prvi višestranački izbori Delimustafića nisu zatekli nespremno. Još u toku predizborne kampanje kada je pobjednik bio neizvjestan, u manjoj ili većoj mjeri donira političke stranke. SDP od njega dobija novac za organiziranje nekoliko

predizbornih skupova, a SDS-u i Savezu reformskih snaga uplaćuje manje devizne iznose. SDA poklanja blindiranu "mazdu-626", a u samom finišu predizborne kampanje, kada je njihova pobjeda potpuno izvjesna, bošnjačkoj stranci donira veću količinu novca.

Kontakte sa SDA Delimustafić održava preko poslovnog partnera, fočanskog trgovca Senada Šahinpašića Šaje sa kojim je trgovao voćem, zatim Muhameda Čengića i kasnije Fikreta Abdića. Upravo je Abdić bio presudan za Alijino ministarsko mjesto u novoj Vladi, budući da su se tri nacionalne stranke u preraspodjeli funkcija dogovorile da mjesto ministra unutrašnjih poslova pripadne SDA. "Delimustafić je bio čovjek Fikreta Abdića, a Abdić je bio projugoslovenski orjentisan", izjavio je Momčilo Mandić koji je u to vrijeme, kao kadar SDS-a, imenovan za pomoćnika novog ministra policije.

Tako je Delimustafić ostvario san svakog policajca pozornika da jednog dana postane ministar. Zajedno sa njim u MUP dolaze novi kadrovi koje postavljaju pobjedničke stranke. "Komunistički kadrovi" bivaju smijenjeni ili upućeni u policijske stanice izvan Sarajeva. Odmah nakon ustoličenja dvojca Delimustafić – Vitomir Žepinić, koji je njegov zamjenik, najviše medijske pažnje zaokuplja priča, plasirana iz ministarskog kabineta, o Bori i Ramizu (koji su u komunističko vrijeme bili paradigma bratstva i jedinstva) na čelu ove institucije kojom se željelo pokazati kako će idilični odnosi ministra policije i njegovog zamjenika Žepinića nadvladati krize koje je sa sobom donio talas nacionalnog preporoda. Nevješt javnim istupima, Delimustafić nije komunicirao sa medijima.

Prvi potez ministra bio je da rasformira Odjel za narkotike pri MUP-u BiH i formira Biro za narkotike kojeg veže direktno za svoj kabinet i koji nikome nije podnosio račune izuzev samom ministru. "Rijetko je dolazio na sjednice, najčešće ga je mijenjao njegov zamjenik Žepinić", sjeća se Miodrag Simović, tadašnji potpredsjednik Vlade. "Alija je prvenstveno bio poslovan čovjek", zaključuje on. U vrijeme rata u Hrvatskoj Delimustafić se pojavljuje kao posrednik između JNA i Hrvatske. Kada su organi JNA na zagrebačkom aerodromu uhapsili kanadskog biznismena Antuna Kikaša sa tovarom naoružanja i smjestili ga u sarajevski vojni pritvor, kanadski Hrvati su sakupili novac za njegovu razmjenu. Istovremeno, hrvatska strana je uhapsila generala JNA Milana Aksentijevića i nekoliko oficira iz saradničke mreže KOS-a u Hrvatskoj. Preko ministra odbrane Hrvatske, Gojka Šuška novac prikupljen u Kanadi podijeljen je posrednicima u razmjeni Kikaš - Aksentijević, među kojima je bio i Alija Delimustafić. Razmjenu je organizovao i proveo tadašnji načelnik KOS-a general Aco Vasiljević.

General Nedeljko Bošković, koji je naslijedio generala Vasiljevića na funkciji, kaže da je Kikaš razmijenjen bez abolicije ili odluke savezne vlade. "Tada je Vasiljeviću dostavljeno 3 miliona US dolara za kauciju i njihovo puštanje koji su nestali. Dio novca iz razmjene pripao je Delimustafiću. Nestalo je i oružje zaplijenjeno u Kikaševom avionu. Osam sanduka je Vasiljević naredio da se dostave u njegov kabinet. Kad sam primio dužnost od komisije, ne nađoh nijedan sanduk", kaže Bošković.

"Delimustafića sam prvi put upoznao 1. septembra 1991. na dogovorenom sastanku u Han-Pijesku, a na inicijativu ondašnjeg saveznog sekretara za unutrašnje poslove, generala Petra Gračanina", tvrdi Vasiljević. Međutim, kako se u vrijeme pregovora sa JNA, Alija hvalio pred svojim suradnicima da generale sa kojima se sastaje osobno poznaje jer ih je, kada je bio zaposlen u Domu JNA često

vozio kući mrtve pijane i dogovarao im susrete sa lakim damama, moglo se zaključiti da misli i na Vasiljevića i da njihovo poznanstvo datira mnogo prije 1991.

I pomoćnik kriminalac: Momčilo Mandić

Photo: daylife.com

“Po funkciji koju sam obavljao i po iskustvu koje sam stekao u Sloveniji i Hrvatskoj, najbolje sam znao šta se dešava i kakve su posljedice kad se MUP pretvori u paravojnu organizaciju i praktično postane republička vojska”, objašnjavao je general Vasiljević zbog čega je došlo do njegove intenzivne saradnje sa bosanskim ministrom policije. “Takav scenario je već bio viđen i isproban u Sloveniji i Hrvatskoj i po nekim egzaktnim pokazateljima to se moglo očekivati i u BiH. Zbog toga smo se u Generalštabu opredijelili da treba djelovati na vrijeme i preventivno da bi se izbjegle provokacije koje bi vodile u direktan sukob armije sa policijom.”

KOS je svim silama nastojao spriječiti stvaranje republičke armije koja bi bila sposobna braniti BiH od agresije. Istovremeno, Vasiljević, kao načelnik Uprave bezbjednosti JNA, čini brojne usluge ministru Delimustafiću od kojih i sam profitira. “Dana 23. oktobra 1991. po prijemu telegrama od ministra unutrašnjih poslova BiH Alije Delimustafića, gdje urgira da mu obezbjedi hitnu isporuku veće količine naoružanja, general Vasiljević koristi svoj službeni položaj, te urgira kod Savezne direkcije za promet opreme i naoružanja da se zahtjev MUP-a BiH uzme u rješavanje sa prioriteto, bez obzira na propisane rokove”, kaže general Bošković. Na Vasiljevićev zahtjev „Crvena zastava“ je isporučila MUP-u BiH traženo naoružanje, a Vasiljević je zauzvrat dobio od Delimustafića na poklon automobil “mazdu 323” i uplatu na svoj tekući račun - 800.000 jugo-dinara.

Vasiljević će kasnije negirati da je primio poklon od bosanskog ministra policije i tvrditi da je automobil kupio svojim novcem, doduše, preko firme Alije Delimustafića.

Arkan u Bijeljini (11)

Pišu: **Medina Delalić & Suzana Šaćić**

Veličina slova:

Od sitnog kriminalca do ratnog zločinca: Arkan

Photo: Stock

Da je pameti, kao što je nije knjiga “Balkan bluz”, Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki “Slobodne Bosne” bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom “lošijem” ali i “većem” entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku “Balkan bluz” (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Željko Ražnatović Arkan je rođen u Sloveniji gdje je službovao njegov otac Veljko koji je bio oficir JNA. Kao maloljetnik Željko je obijao trafike po Beogradu tako da ga je otac poslao da osmi razred završi u Školi za maloljetne delikvente. Iako je želio postati pilot upisali su ga u Pomorsku školu u Kotoru gdje se kao slijepi putnik ukrcao se na brod i završio u Trstu.

Kada se vratio u Jugoslaviju sa četvoricom svojih vršnjaka, maloljetnika, taksijem krstari po Jugoslaviji. Obijaju trafike, krađu nakit i umjetničke slike koje preprodaju. Grupa je uhvaćena u Zagrebu. Tri godine provodi u zatvoru za maloljetnike u Požarevcu i šest mjeseci u Valjevu. Sa nepunih 20 godina, 1972. emigrira na Zapad. Prema imenu strip-junaka uzima nadimak Arkan. Optuživan je i osuđivan u: Švicarskoj, Švedskoj, Holandiji, Austriji, Belgiji, Italiji, Njemačkoj. U Belgiji je 1974. zatvoren, a tri godine kasnije bježi iz zatvora. U Holandiji je ponovo uhapšen 1979. i iz zatvora bježi dvije godine kasnije, tako da se 1981. vraća u Jugoslaviju. Prilikom bjekstva iz zatvora je ranjen u sukobu sa policijom i našao se na Interpolovoj listi 10 najtraženijih kriminalaca.

Od 1973., dakle kada je imao samo 21 godinu Arkan počinje da radi za saveznu državnu bezbjednost. U početku mu je zadatak da se infiltrira u jugoslovensku emigraciju, a kasnije i da učestvuje u likvidacijama emigranata i neistomišljenika jugoslovenskog režima. Zbog toga ga je iz mnogih rizičnih situacija u inostranstvu izvlačio Stane Dolanc, koji je bio šef savezne Udbe i njena siva eminencija i kada se, zvanično, nije nalazio na čelnoj poziciji šefa jugoslovenske tajne policije. Zbog posla kojim se bavio Arkan je bio prinuđen naučiti nekoliko svjetskih jezika i tečno je govorio engleski, francuski i talijanski jezik. Poznao je njemački, holandski i švedski. U Jugoslaviji se nastavio baviti kriminalnim aktivnostima. Kada 1983. dvojica policajaca dolaze u njegovu kuću da ga uhapsu, ranjava ih. Pritvaraju ga, ali ga nakon dva dana Stane Dolanc izvlači iz zatvora. Njegov ugled u beogradskom kriminalnom podzemlju raste.

Nakon proglašenja nezavisnosti Hrvatske, pravi incidente u Dvoru na Uni, gdje ga hrvatske vlasti hapse i osuđuju na pet godina zatvora. Nakon šest mjeseci je pod neobičnim okolnostima pušten i vraćen u Beograd. Priča kaže da ga je u zatvoru posjetio Josip Perković, pomoćnik tadašnjeg ministra unutrašnjih poslova Hrvatske, Josipa Boljkovca, tražeći da Arkan ćuti o ubistvu u kojem su zajedno učestvovali, a da će zauzvat izdejsstvovati da bude pušten u Beograd. Između Arkanovog bijega iz holandskog i puštanja iz hrvatskog zatvora, desio se „slučaj Đureković.”

Aprila 1982. emigrirao je u Njemačku direktor marketinga preduzeća INA Commerce Stjepan Đureković. Šesnaest mjeseci kasnije, u njemačkom gradiću Wohlfahrthausenu, udbaška trojka za likvidaciju, okupljena oko Željka Ražnatovića Arkana - a vodio ju je Đorđe Božović Giška – ubija Đurekovića u maloj štampariji smještenoj u garaži, gdje su se štampali emigrantski pamfleti. Čim je Đureković ušao u garažu, Giška ga je ubio sa šest metaka iz pištolja Walther. Njegovo truplo je izmasakrirano udarcima sjekirom, što je bio “potpis” udbaških egzekutora još od ubistva hrvatskog emigranta Vjekoslava Maksa Luburića u Španiji.

Njemačka policija je bila mišljenja da je ubistvo organizirao Josip Perković, koji je 1983. bio načelnik Druge uprave Službe državne sigurnosti Sekretarijata unutrašnjih poslova Hrvatske, dakle odjela koji se bavilo “fašističkom emigracijom”. Republičke centrale su u ustroju državne bezbjednosti obrađivale ljude iz vlastite sredine i vodile akcije protiv njih gdje god da su se nalazili. Savezna direkcija je

akcije samo koordinirala, ali ih nije samostalno vodila. Dolanc je, dakle, znao koje su Arkanove "zasluge".

Arkan je u Beogradu bio vođa "Delija", navijača "Crvene zvezde" i zajedno sa njima osniva Srpsku dobrovoljačku gardu "Tigrovi". Prema njegovim izjavama gardu je osnovao 11. oktobra 1990. u manastiru "Pokajnica", a centar za obuku se nalazio u Erdutu. Jezgro garde su činili radnici srbijanskog DB-a. "Tigrovi" ratuju u Hrvatskoj, Baniji, Lici, Kordunu i Dalmaciji. U proljeće 1992. Arkan se pojavljuje u Bijeljini i sa "Tigrovima" učestvuje u čišćenju istočne Bosne.

Arkanovi „Tigrovi“ su ušli u Bijeljinu 1. aprila. Nekoliko dana ranije je došlo do pucnjave u centru grada. Slika je bila nadrealna: neki Bošnjak je jahao konja kroz centar grada. Srbi su to shvatili kao provokaciju.

„Azijat je pošao da baci bombu u moj lokal 'Srbija', srušili smo ga s' konja i ja sam pucao u njega“, sjeća se vojvoda Mirko Blagojević. Pitali smo vojvodu Blagojevića kako se zvala njegova jedinica? „Nismo stigli da joj damo naziv. Mi smo srpski četnici i slijedimo tradicije srpskih četnika, stvaranjem Vojske RS moja jedinica je rasformirana i svi njeni pripadnici su prešli u vojne jedinice.“ Niko nikada nije mogao dokazati je li ovaj Bošnjak htio baciti bombu. Nevažno, jer su Srbi postavili barikadu ispred kafane „Srbija“, a Bošnjaci kod kafane „Istanbul“, kasnije u trendu opće srbizacije nazvane „Vizantija“.

Tvorac zločinca: Stane Dolanc i Tito

Photo: slobodnajugoslavija.com

Upomoć srpskoj braći je stigao Arkan, koji je već bio poznat po zločinima u istočnoj Slavoniji. Naredio je sistematsko zlostavljanje stanovništva, po gradu su postavljeni snajperi i po kratkom postupku izvršavane smrtno kazne. Ubijeno je preko 20 ljudi. Bijeljina je bila značajna, jer se preko nje i Zvornika banjolučka regija vezivala sa istočnom Hercegovinom u kompaktnu srpsku teritoriju. Osim toga, gradovi su na granici sa Srbijom.

Fotografije iz Bijeljine su brzo obišle svijet - srpski vojnik sa rejbankama podignutim na glavu, u savršeno skrojenoj maskirnoj uniformi, nogom je udario tijelo mrtve žene, provjeravajući je li živa. "Pomislio sam da se radi o fotomontaži, nisam mogao da vjerujem svojim očima. Nisam vjerovao da je takvo nešto moguće", izjavio je Izetbegović za BBC. Još uvijek vjerujući u neutralnu ulogu JNA, obratio se za pomoć generalima.

Kukanjac priča: "Kada je Arkan upao u Bijeljinu zove me moj pukovnik Savo Janković i kaže: Generale, ovdje u Bijeljini, svašta se dešava. Upao je neki Arkan i ubija ljude. Samo što sam spustio slušalicu zove Alija i plače: Pomozite generale, u Bijeljini četnici ubijaju Muslimane, pobiše mi narod". Kukanjac je Izetbegoviću rekao kako je iznenađen tom informacijom, mada je znao šta se dešava, i da ga pozove kroz pet minuta kada provjeri o čemu se radi. Prilikom sljedećeg telefonskog razgovora zatražio je od Izetbegovića da u Bijeljinu pošalje Fikreta Abdića, a od Radovana Karadžića je tražio da pošalje Nikolu Koljevića. Umjerenije ljude, kako se izrazio.

JNA je 3. aprila poslijepodne okupirala Bijeljinu. Teror je nastavljen pod pokroviteljstvom jugo-vojske. Skoro sve nesrpsko stanovništvo u panici, bježi. U Bijeljinu je iz Sarajeva upućena delegacija u sastavu Miodrag Simović, Jerko Doko, Biljana Plavšić i Fikret Abdić. „Trebao je ići i Alija Delimustafić, ali se javio i rekao da ne može doći“, kaže Abdić.

Delegaciju već u Ugljeviku zaustavljaju na barikadi. Okolo se kreće mnogo naoružanih ljudi sa srpskim obilježjima, neki od njih imaju maske. Delegaciju jedva propuštaju da dođe do hotela. Čim se domogao telefona Abdić zove u Bijeljinu pukovnika Savu Jankovića i kaže da ima problema. Janković obećava da će poslati svog čovjeka. Major JNA kojeg je poslao Janković preporučuje Abdiću da ne ide u Bijeljinu, jer ima mnogo naoružanih ljudi koje čak ni JNA ne može kontrolisati, kako je rekao.

Nakon kraćih konsultacija članovi delegacija, ipak, odlučuju ići dalje. "Prije ulaska u grad, naišli smo na barikadu", sjeća se Slavko Jovičić, tadašnji Simovićev pratilac.

"Naoružani vojnici sa maskama na licu nisu nam dozvoljavali ulazak u grad. Natjerali su nas da svi izađemo iz auta, a jedan od njih je rekao: Srbi neka se izdvoje. Simović i ja smo stali sa strane.

Njih prvo strijeljajte - naredio je". Razgovarao je sa nekim preko motorole i naredio da svi legnu. Abdić odbija. „Ja neću leći na zemlju koju kao član Predsjedništva predstavljam“, kaže. Maskirani ljudi mu ponovo naređuje da legne. On ponovo odbija. Budući da očito nisu imali instrukciju šta da rade ukoliko im se neko suprotstavi, ne znaju šta će. Odjednom se pojavljuje Arkan, profesionalni ubica sa talentom za glumu, sa osmijehom i ispruženom rukom prilazi Abdiću i najuglađenije što može kaže da se izvinjava zbog nastale situacije. U pitanju je, kaže, veliki

nesporazum. „Znam sve o Vama i cijelim Vaše napore za uspostavljanje mira“, kaže Abdiću. Kao da upravo on nije dao naređenje „Tigrovima“ da demonstrirajući sirovu snagu ponize državnu delegaciju iz Sarajeva, objašnjava da delegaciji ne može garantirati sigurnost u Bijeljini, ali da je u stanju u roku od 24h sata srediti situaciju u gradu i obezbjediti siguran prolaz.

„Mirotvorac“ delegaciju vraća natrag. „Doko je od ležanja u blatu bio toliko prljav da smo mu na povratku u Tuzli kupili novo odijelo“, sjeća se Jovičić.

Na sjednici Predsjedništva se odlučuje da u Bijeljini ponovo ide nova delegacija u sastavu: Fikret Abdić, Franjo Boras i Biljana Plavšić. Boras kaže da mu nakon Bosanskog Broda ne pada na pamet da više ide bilo gdje. Iz drugog pokušaja Plavšićka i Abdić ulaze u Bijeljini. Bila je skoro prazna. Sejo Omeragić, tada novinar „Slobodne Bosne“ je ušao u Bijeljini glumeći Abdićevog pratioca. Pred zgradom skupštine opštine delegaciju dočekuje Arkan. Tako pokazuje ko ima vlast, vojnu i civilnu. TV kamere bilježe Plavšićkin poljubac sa Arkanom. Srpski predstavnici u najvišim državnim organima vlasti i predstavnici srpskog podzemlja, kakav je bio Arkan, postali su jedno.

Ljubiša Savić Mauzer, komandant Srpske dobrovoljačke garde „Panteri“, ubrzo je, prema sopstvenim riječima, Arkana i njegove „Tigrove“ otjerao iz grada. „Arkan je htio džamiju srušiti do temelja.

Bio sam protiv“, ispričao je Mauzer. Dok se srpska zastava vijorila na lokalnoj džamiji, srpske paravojne formacije više nisu tražile opravdanje zašto napadaju susjedni Zvornik. Šef UNHCR-a za bivšu Jugoslaviju Hose Marija Mendiluce, na povratku iz Beograda je morao proći kroz Zvornik. „Sa srpske strane Drine je uslijedilo snažno artiljerijsko bombardovanje. Čak sam vidio i dim kako se izvija iz topovskih cijevi“, izjavio je Mendiluce. „Vidio sam naoružane ljude kako iz kuća izvlače leševe žena, djece i starijih ljudi i tovar ih na kamione. Vidio sam četiri ili pet kamiona punih leševa. Kada sam stigao čišćenje je već bilo obavljeno.”

Napad na Višegrad se desio prvog dana Bajrama. Cjelokupno političko vodstvo se iz grada povuklo po nalogu SDA. Iz Višegrada je prvi zbjeg krenuo 8. aprila 1992. „Tog dana“, sjeća se Murat Šabanović, „sam se nalazio na brani. Grad se ispraznio, pola stanovništva je pobjeglo od srpske vojske, a pola zbog straha od vodenog talasa. Dobio sam naređenje da ne rušim branu. Striktno mi je tako naređeno iz Sarajeva.

Srpski vojnik sa rejbankama podignutim na glavu, u savršeno skrojenoj maskirnoj uniformi, nogom je udarao tijelo mrtve žene: Fotografija iz Bijeljine koja je obišla svijet

Photo: bnbo.de

Nakon okupacije grada je osnovan građanski forum koji je pozvao stanovništvo da se vrati u grad. Vratilo se nekoliko hiljada ljudi koji su poubijani. Oni koji se nisu vratili, otišli su za Goražde, Žepu i Srebrenicu.“

Kerim Lučarević kaže da je svaki od pripadnika PL u BiH bio spreman aktivirati po 50 ili 100 ljudi. „Naprimjer, našu grupu iz Višegrada je vodio Zijo Subašić. Oni su presreli Užički korpus JNA na Dobrunu i zarobili 40 Belih orlova. Pet dana četnici nisu mogli proći. To je omogućilo da se ljudi povuku iz grada, ali su pozvani da se vrate, garantirano je da će im JNA garantovati mir. I, 3.000 Bošnjaka se vratilo zahvaljujući izjavama iz bh. vlasti. Nakon 15 dana je počelo klanje i ubijanje u Višegradu,“ objašnjava Lučarević.

Već je 11. aprila 70 pripadnika bosanske armije u nastajanju položilo zakletvu na Kula-Gradu iznad Zvornika. Na Kula-Gradu su ostali 25 dana, povremeno, preko noći silazeći u okupirani Zvornik da bi krali hranu. Zbog toga su se prozvali “Hap vod”. “Naše snage su se sa Kula grada povlačile u dvije grupe. Jedna je išla preko Kamenice u Tuzlu, a druga u Vlasenicu, da ubijedi tamošnje stanovništvo da ne predaje oružje. Priči o predaji oružja je nasjelo stanovništvo podrinjskog kraja gdje su dolazile patrole JNA i na osnovu fiktivnih dogovora o nenapadanju oduzimale oružje iz muslimanskih sela”, kaže Ibrahim Musić iz Hap-voda.

Kada je proglašen srpski Zvornik, Bošnjaci su pozvani da se vrate, uz obrazloženje kako će imovina onih kojih nema biti konfiskovana. Oni koji su se vratili u Zvornik rijetko su imali sreće da kao Vejsil Hamzić čudom prežive.

Tada 23-godišnji Vejsil se nerado sjećao perioda između 1. i 6. juna, provedenog u srpskom zatvoru: “Na početku nas je bilo 800 u jednoj prostoriji. Dođu i kažu treba nam 25 ljudi za razmjenu. Pokolju ih, uđu i kažu da su izvršili razmjenu. Kada je treći dan pravljen spisak zarobljenika, bilo nas je 620. Ponovo su nas potrpali na kamione i povezli na strijeljanje. U kamionima smo jedni preko drugih bili naslagani

u tri reda. Zaustavili su kamion, podigli ceradu i naredili da izademo. Vikali su: Izlazite, pička vam materina. Mi smo se čvrsto uhvatili za ruke, također psovali, odbijajući da ih poslušamo. Pošto su vidjeli da nas ne mogu istjerati, počeli su ispaljivati rafale po nama. Kada sam se osvijestio oko mene je bila gomila leševa i ništa drugo.”

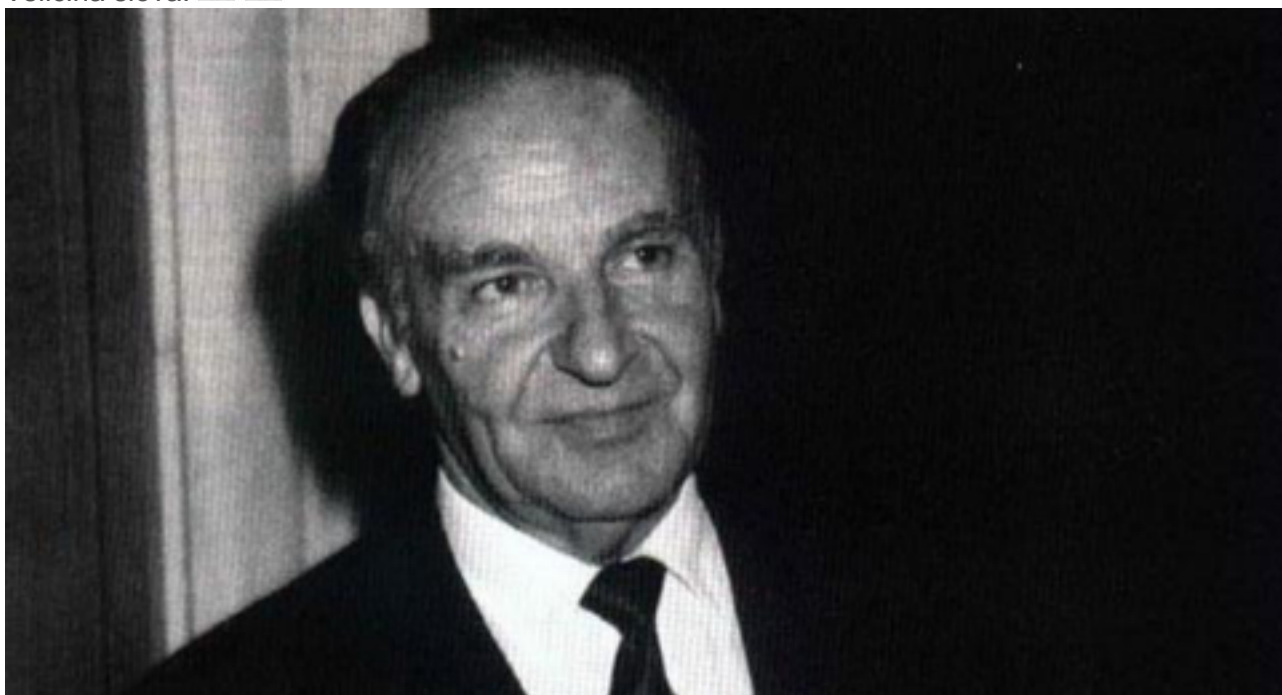
Aprila 92. ovi su momci bili zbunjeni. Musić veli kako je tada sa zebrnjom slušao vijesti iz Sarajeva, a one su pozivale na mir: “Tako da sam se zapitao jesam li normalan i hoću li od naših vlasti biti osuđen kao ratni zločinac.”

U Sarajevu su se još uvijek vodile rasprave o miru.

Ptica je sletila (12)

Pišu: **Medina Delalić & Suzana Šaćić**

Veličina slova: - +

Mislim da sam kidnapovan: Alija Izetbegović

Photo: Stock

Da je pameti, kao što je nije knjiga “Balkan bluz”, Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki “Slobodne Bosne” bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom “lošijem” ali i “većem” entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan

njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku "Balkan bluz" (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Prvi komandant bosanske TO Hasan Efendić bio je aktivni oficir bivše JNA i, kao većina oficira koji su stali na bosansku stranu, teško je prihvaćen od domaćih manje ili više samoorganiziranih komandanata. Za njih su bivši oficiri jugo-vojske bili KOS-ovci i podrumaši, nisu razumijevali njihovo crtanje mapa i bojenje strelica sa oznakama „plavi“ - „crveni“. Oficirska stručna terminologija o sistemu rukovođenja i komandovanja zvučala im je suhoparno, glupo i nepotrebno. „Mem ih uhvati od onih podruma, da četnici uđu ne bi ih mogli naći za 15 dana koliko su se ukopali. Crtaju mape i stavljaju strelice gdje ćemo se rasporediti, a mi te položaje izgubili još prije petnaest dana“, bunio se Kerim Lučarević, komandant Vojne policije, kojeg su zvali Doktor.

Iako bivši oficir JNA, ni Mustafa Hajrulahović nije imao previše simpatija za njih. „Rasporedili su se po kancelarijama i dali sebi titule načelnika uprava, predvidili koji će čin koji od njih dobiti, a pojma nisu imali šta se na terenu zbiva“, govorio je rezignirano, dodajući: „Kalkulanti.“

Sarajevo je u drugi maj ušlo sa unutarvojničkim animozitetima, koji su izgledali nepomirljivi. Srpska artiljerijska vatra je „oralna“ grad od ranih jutarnjih sati. JNA pokušava doći do Doma JNA u centru grada, želeći da Sarajevo podijeli na pola. General Jovan Divjak, jedan od zamjenika komandanta bosanske vojske, objasnio je kako su prvo krenuli pingaueri JNA, zatim tri transportera, slijedila su ih tri tenka. To je bilo sasvim dovoljno za veliki napad zato što vojnici BiH nisu imali skoro ništa. „Najprije je tekla artiljerijska priprema, pola grada je gorjelo. Ona je, naravno, izvršena iz psiholoških razloga. Sa vojničke tačke gledišta, to je išlo sve po propisu“, kaže Divjak.

O srpskim namjerama da se Sarajevo podijeli jasno je govorio Karadžić, ali i Momčilo Krajišnik, čovjek broj dva u rukovodstvu RS, koji je vidio mogućnost da tako "Sarajevo bude i muslimansko i srpsko". Čak je bilo i određeno ime za dio Sarajeva koji bi pripao Srbima - Principovo.

U Centru službi bezbjednosti Sarajevo također je drama. "Dešifrujem poruku i shvatam da se radi o avionu u kojem se Izetbegović vraćao iz Lisabona", opisuje Munir Alibabić Munja, načelnik sarajevskog CSB-a, kako je reagovao kada je preko prislušnih aparata uhvatio poruku srpskog oficira upućenu pretpostavljenom general-majoru Vojislavu Đurđevcu, komandantu sarajevskog aerodroma: „Ptica je sletila“. Alibabić informaciju brzo prenosi potpredsjedniku Vlade Rusmiru Mahmutćehajiću. Mahmutćehajić je prosljeđuje u Vladu, Glavni štab TO i Predsjedništvo. Izetbegović je, međutim, sa pratnjom već uhapšen na sarajevskom aerodromu i odveden u kasarnu JNA u Lukavicu.

Milutin Kukanjac, koji se tada nalazi u svojoj komandi na Bistriku, kaže: "Zove me Đurđevac sa aerodroma i pita šta da radi sa Alijom?" Kukanjac, koji ništa ne smije uraditi ni reći bez konsultacija sa pretpostavljenim, poziva Blagoja Adžića, načelnika

GŠ JNA, u Beograd i objašnjava o čemu se radi. Između ostalog, kaže, kako Aliju niko nije dočekao, pada mrak, tog dana su se vodile borbe u Sarajevu i očekujući njihov nastavak predlaže da bosanski predsjednik ostane u Lukavici. Tačnije, da bude zadržan dok se pregovorima ne omogući izvlačenje njegove komande sa oficirima i vojnicima iz Sarajeva, jer u isto vrijeme, dok traje strahovito granatiranje sa srpskih položaja po Sarajevu, u gradu pripadnici TO i ostalih samoorganizovanih formacija napadaju objekte JNA, uključujući i komandu Druge vojne oblasti gdje se nalazi Kukanjac.

Za to vrijeme ministar unutrašnjih poslova Alija Delimustafić telefonira u kabinet Munira Alibabića i traži da podrži izbor Fikreta Abdića na mjestu predsjedavajućeg Predsjedništva, budući da je Izetbegović uhapšen. Alibabić odbija, a zatim se na vratima sudara sa portparolom MUP-a koji nosi saopštenje za javnost u kojem se kaže da će novi predsjednik Predsjedništva biti Fikret Abdić. U zgradi Predsjedništva Sefer Halilović i Rifat Bilajac traže člana Predsjedništva Ejupa Ganića. Bilajac pokušava otvoriti vrata Ganićevog kabineta, drma nervozno šteku, počinje da udara, Sefer, koji je viši od njega, preko Bilajčeve glave pruža ruku, i kaže: „To se radi ovako“ i lagano okreće ključ. Ganić je, naime, bio zaključan u svom kabinetu.

„Deblokirani“ Ganić izlazi i pita: „Šta se dešava?“ Zbunjen je. Ne poznaje ni Bilajca, ni Halilovića. Oni se predstavljaju kao pripadnici štaba TO. Nisu mu znali odgovoriti ko ga je zaključao.

„Ja sam tog dana došao u Sarajevo i pošto je bilo veliko granatiranje najprije sam svratio u zgradu UNPROFOR-a. Oni su mi dali informacije o tome šta se dešava u gradu. Telefonirao sam u svoj kabinet u Predsjedništvu gdje se nalazio Hasan Bišćević, a onda sam svratio na televiziju, gdje se već nalazio ministar Jerko Doko koji mi je rekao da se tu sklonio dok ne prođe granatiranje“, sjeća se Abdić.

Blagoje Adžić, načelnik Generalštaba u Beogradu, poziva predsjednika Jugoslavije Branka Kostića i priznaje da je JNA uhapsila predsjednika BiH. Nakon obrazloženja, Kostić se slaže da Izetbegović bude zadržan kao talac. „Doveden si tu, nisi uhapšen, nisi otež“, govori Kukanjac telefonom Izetbegoviću.

Ni drugi dio njegovog objašnjenja upućenog bosanskom predsjedniku nije ubjedljiv: „Ti si priveden, jer te niko nije dočekao na aerodromu. Ti naredi svojim hordama preko Ganića da prekinu napade na vojne objekte, inače će u toku noći svašta biti“. Izetbegović ponovo pita je li uhapšen? Kukanjac ponavlja da nije. Budući da je sada situacija jasna: Izetbegović je talac u Lukavici, zajedno sa potpredsjednikom Vlade Zlatkom Lagumdžijom, svojom kćerkom Sabinom i pratnjom; kao što Kukanjac postaje u Sarajevu, i da je uspostavljena neophodna ravnoteža snaga, dvadesetak minuta nakon njihovog razgovora u Sarajevu prestaje pucnjava.

Sa predsjednikom direkt na liniji: Senad Hadžifejzović

Photo: Stock

Tog dana diverzijom iznutra je uništena glavna pošta i u gradu je ostao u funkciji neznatan broj telefonskih linija. Urednik sa Televizije Senad Hadžifejzović stupa u kontakt sa uhapšenim Izetbegovićem. U otvorenom programu ga pita: "Koji je Vaš status u Lukavici?" Izetbegović odgovara: "Mislim da sam kidnapovan". Bosansko stanovništvo saznaje za sudbinu predsjednika. Nastaje šok.

U TV studiju sjede Fikret Abdić i Jerko Doko. Jedini način na koji su kao članovi Predsjedništva mogli komunicirati sa predsjednikom bio je preko direktnog uključivanja u TV program. „Ganić govori Aliji da je njegovim zarobljavanjem zarobljena i Bosna, a Alija mu doslovno odgovara: ‘Sada me ti zamjenjuješ’.

"Meni se Alija i ne obraća. Ignorira mene i Kljuića, a kasnije se moj dolazak u TV studio u kojem nisam progovorio ni riječi, jer sam svjestan da je u pitanju igra, velika igra, u javnosti interpretira kao pokušaj državnog udara“, kaže Abdić, koji smatra da je tog i prethodnog dana državni udar, zapravo, izvršio Izetbegović. „On je u Lisabonu potpisao sramni sporazum i krenuo je u podjelu Bosne, a da bi se to prikrilo, izmišljeno je kako sam ja pokušao izvršiti državni udar“, kaže Abdić. Njegovi suradnici smatraju da je igra bila nešto šira i smišljena kako bi se omogućio, koliko je moguće bezbolniji, izlazak JNA iz Sarajeva. Sljedećeg dana se pregovara o deblokiranju komande JNA na Bistriku i razmjeni Izetbegović - Kukanjac. Pregovori počinju ujutro u sedam i traju do 15 sati. „Ja sam bio ostavljen od mojih, to je bio osmi dan izdaje“, kaže Kukanjac, za kojeg je od 27. aprila - kada je proglašena SRJ, što je čuo preko televizije - počela tragedija. „BiH dobila nezavisnost i moja mala vojska se nađe u dvije tuđe međunarodno priznate države... i ja sam definitivno bio otpisan.“

U međuvremenu je Izetbegović sa komandantom UNPROFOR-a Luisom Mekenzijem prebačen u komandu JNA odakle zajedno sa Kukanjcem u transporteru na čelu kolone treba krenuti iz kasarne do linije „razdvajanja“. Pratiće ih konvoj JNA koji će na taj način razmjenom izaći iz grada.

U komandi JNA traje drama. Kukanjčev zamjenik, potpukovnik Enes Taso se sjeća: "Bio sam ubijeđen da će konvoj JNA biti napadnut. Tražio sam da vojska iz komande izađe pod vatrom kako bi nam pritekla u pomoć eskadrila sa bihačkog

aerodroma. Kukanjac odbija prijedlog.“ Niži oficiri se bune tražeći da Kukanjac bude smijenjen.

U transporteru koji je krenuo iz komande JNA se nalaze: Izetbegović, njegova kćerka Sabina i ministar unutrašnjih poslova Jusuf Pušina. Preko puta njih sjede: Kukanjac, novinar Nedeljko Deretić i jedan oficir UNPROFOR-a. Na mostu Drvenija, Jovo Divjak provjerava da li se Izetbegović nalazi u transporteru i pušta ga da ide dalje. Na mostu Skenderija u jednom trenutku poklopac transportera se ponovo otvara. Proviruje zamjenik komandanta specijalne jedinice MUP-a BiH Zoran Čegar.

“Znamo se”, kaže Kukanjcu.

“Ja tebe ne znam”, odgovara Kukanjac.

“Bio sam nastavnik fiskulture u Lukavici”, objašnjava Čegar, “Zapamti to, jer mi duguješ život”.

Kada su čuli da Čegar razgovara sa Kukanjcem, pripadnici TO i MUP-a BiH opkoljavaju vozilo. Čegar zatvara poklopac transportera. Vani se čuje svađa i psovanje. U transporteru su svi ućutali. U tom momentu, prema sopstvenom priznanju, Kukanjac razmišlja: “Neću da im padnem u ruke, izvršiću samoubistvo... Da im Alija ne bi pao u ruke, ubiću i njega.”

Kukanjac govori Izetbegoviću: “Ne daju nam da prođemo. Izađi gore na transporter i stišavaj svoju rulju”. Izetbegović diže poklopac oklopnog transportera, a zamjenik komandanta TO Jovan Divjak se penje na transporter. “Recite im da propuste konvoj. Sutra ćemo razgovarati”, naredio je Izetbegović generalu Divjaku.

Pripadnici bosanske vojske u nastajanju su revoltirani.

Srpska strana bezdušno i brutalno razara grad svim raspoloživim sredstvima, oni su nedovoljno naoružani i ovu priliku shvataju idealnom kako bi se domogli oružja koje u Kukanjčevoj koloni sa sobom iznose pripadnici JNA. “Recite predsjedniku da razgovori sutra ne dolaze u obzir”, čuje se neidentifikovani glas na radio-vezi, koji ovu poruku saopštava generalu Divjaku.

Ipak, na Skenderiji Izetbegović u posebnom transporteru odlazi u pravcu Predsjedništva, a Kukanjac sa generalom Mekenzijem nastavlja put prema Grbavici. Izetbegović, crven od ljutnje, ulazi u zgradu Predsjedništva. Bio je iznerviran što je otezana njegova razmjena sa Kukanjcem. Narednog dana na sjednici Predsjedništva, kojoj prisustvuje i Alija Delimustafić, kojeg već svi gledaju sa podozrenjem, Izetbegović kaže: "Juče, onaj recept koji je postavio Ganić bio je idealan... A, što se tiče MUP-a, ne bih htio sada to. Stanje očigledno nije zadovoljavajuće. Je li Ganić naredio sinoć da se ona vojska rasturi? Ispada tako... Ja govorim o Ganićevom dogovoru o mom puštanju. To je Ganić odradio".

Delimustafić „proziva“ Ganića zbog napada na kolonu JNA. Ganić nije sretan zbog prozivki. Obraća se Aliji Delimustafiću: "Alija, ja bih upozorio još neke ljude da ne generirate priče da je neko iz Predsjedništva naredio ili Ganić ili ko drugi da se puca po toj koloni. Pazi šta govoriš!".

Naime, kada je kolona JNA stigla do Vrbanja mosta, zadnji dio kolone je presječen na Skenderiji. Enes Taso kaže: “Nalazio sam se na kraju kolone kada je napad počeo. Stigao sam ispaliti samo jedan rafal, a onda sam pogođen. Još sam bio pri svijesti kada sam osjetio kako mi skidaju burmu sa ruke i vade zipo upaljač iz džepa”. Iz sarajevske bolnice Taso je prebačen na kliniku u Beograd. Dok je bio u bolnici, Generalštab JNA mu je dodijelio čin generala za koji cinici kažu da mu je

dodijeljen samo zato jer se vjerovalo da operaciju neće preživjeti, a Generalštab JNA bi se mogao hvaliti kako ima generala Bošnjaka.

Tog dana u Dobrovoljačkoj ulici ubijeno je šest pripadnika JNA, a 186 vojnika i oficira je zarobljeno: Sarajevo, 3. maj 1992.

Photo: Nedeljko Deretić

Kukanjčeva teorija zavjere kaže da su Izetbegović i on trebali “nesretnim slučajem” poginuti prilikom razmjene, jer je Izetbegović u Lisabonu potpisao trojnu podjelu BiH, „pa su njegovi htjeli da ga se riješe“. S druge strane, Kukanjac kaže da su mu oni koji su mjesec dana neprestano gađali grad sa brda mogli pomoći, ali nisu: “Niko nije mrdnuo malim prstom da nama pomogne... To je dokaz da smo mi trebali nastradati zbog nekih drugih razloga. Oni koji su se junačili prije toga i mjesec dana gađali Sarajevo sa brda, bez ikakve potrebe i razloga, mogli su mi pomoći bacajući kamenice, ali su imali zadatak da to ne učine.”

Izetbegović je, pak, na sjednici Predsjedništva prethodni džehenemski dan rezimirao riječima: „Mislim da je namjera bila da se nekako Kukanjac izvuče. A da se ja, nekim slučajem, predam SDS-u. Mislim da je tako otprilike scenario napravljen. Da me ugrabe ovi SDS-ovci na cesti. To je otprilike tako nešto bilo skontano.“

Tog dana u Dobrovoljačkoj ulici ubijeno je šest pripadnika JNA, a 186 vojnika i oficira je zarobljeno. Drugi maj Izetbegović je u svojim memoarima nazvao “danom kada smo konačno pobijedili strah od četnika.” Na mjesto Hasana Efendića ubrzo je imenovan Sefer Halilović.

Dvadeset petog maja u Carevoj džamiji, imam, hafiz Halid ef. Hadžimulić džematu je saopštio: „Komandant bosanske vojske zove se Sefer Halilović. Dajte beat da ćete biti iza njega, jer ovo je borba za muslimane i spas dina.“ Hafiz Hadžimulić, rijetko poštovana figura u Starom Gradu, tretiran je više od običnog imama i hafiza. Većina prisutnih nije znala ko je Halilović, ni Halilović sam nije znao da hafiz Hadžimulić šalje ovakvu poruku džematu, ali su bespogovorno rekli: „Dajemo beat.“

Hafiz Hadžimulić, vrsni poznavalac historije muslimana i one opće, poznavalac jezika i tumač kultnog sufijskog djela „Mesnevia“ koje su tumačiti mogli samo odabrani, shvatao je dramatičnost situacije. Pred njegovom je džamijom još samo jednom dat ovakav beat. Na svebosanskom saboru, u septembru 1831. u Sarajevu, ispred Careve džamije, prisutni su položili zakletvu na Kur'an da će biti odani Huseinu kapetanu Gradaševiću i objavili da, uprkos potencijalnoj propasti i smrti, neće biti odustajanja.

Bolna tačka Goražde (13)

Pišu: **Medina Delalić & Suzana Šaćić**

Veličina slova:

Ulazak bilo pitanje dana: Goražde

Photo: tripod.com

Da je pameti, kao što je nije knjiga „Balkan bluz“, Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki „Slobodne Bosne“ bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom „lošijem“ ali i „većem“ entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo

autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku “Balkan bluz” (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Gradonačelnika Tuzle Selima Bešlagića je 13. maja 1992. pozvao major JNA Tomislav Pračer, zamjenik komandanta vojnog aerodroma Dubrave, smještenog nadomak Tuzle. Bešlagić je, prije nego je postao političar, bio tehnolog. Postdiplomski studij okončao je u Zagrebu, bivšu JNA odslužio u Kruševcu, jedno vrijeme radio u Fabrici cementa Lukavac i sve druge godine proveo u samoj Tuzli. Pračer je, nakon malo snebivanja rekao: “Ja razmišljao, a ti ćeš sad, možda da me otjeraš u materinu. To me uopšte ne interesuje. Imam jedno prijedlog.”

Bešlagić odgovara kratko: “Hajde.”

Prijedlog je, kaže Pračer “za žive ljude koji još nisu popaljeni i pobijeni” i glasi: “Sa tim tvojim saradnicima u opštinama o kojima si govorio proglasite bre neku autonomiju i izjavite da želite da živite u Jugoslaviji.”

“Neću ba, ne dolazi u obzir Pračer”, odgovara Bešlagić.

“Da tražite izvjesnu autonomiju”, insistira major.

“Ma nema govora, Pračer. Koju Jugoslaviju?”

“Jebi ga, onda je rat”, upozorava Pračer.

“Neka je rat. Neka je. Ja nemam druge države osim Bosne i Hercegovine.”

“Gledam odnos snaga.”

“Neka je kakav jest.”

“Nemoj tako”, uporan je Pračer.

“Pa neka nas pobiju, bolan.”

“Nemoj tako, to je Izetbegovićevo.”

“Biće u istoriji zapisano da je srpski narod genocidan. A Bosanci to nisu.”

“Traži, čovječe, autonomiju! Daj saglasnost da ćeš živjeti u novoj Jugoslaviji.”

“Ne dolazi u obzir, Pračer!”

“Jebi ga, onda smo najebali svi.”

U Tuzli se desila pobuna protiv Turaka, otpor austrougarskoj okupaciji, zatim Husinska buna, koja je postala sinonim borbe za radnička prava.

Tokom Drugog svjetskog rata tuzlanska vlast je tražila od islamskih vjerskih poglavara da kod Pavelića urgiraju da se zaštite Srbi. U posljednjem ratu, “Tuzlaci su spontano napravili otpor nacionalizmu i ja ne mogu da dâm odgovor na pitanje zašto su Tuzlaci takvi. Ponekad se našalim pa kažem da krv i so ne idu skupa”, objašnjavao je Bešlagić.

Ja nemam druge države osim Bosne i Hercegovine: Selim Bešliagić

Photo: flickr.com

U Tuzli je HVO bio u manjini, a daljina od zapadne Hercegovine onemogućavala je njegovo jačanje. Do sukoba ARBiH i HVO-a nije došlo tokom cijelog rata, dok se sa druge strane Tuzla stalno nalazila u srpskim kalkulacijama kao teritorij koji treba pridobiti milom ili silom. U posljednjoj ratnoj godini Karadžić i njegovi saradnici su razmatrali mogućnost ustupanja krajiških općina, čak i Banja Luke, samo da bi se dokopali bogatog industrijskog bazena oko Tuzle. Ideja je u osnovi bila Miloševićeva, a kada ju je Karadžić obznanio, izazvala je revolt u vojnim strukturama koje nisu bile voljne odreći se Banja Luke.

Dok se pažnja svjetske javnosti u proljeće 1992. fokusira na dešavanja u glavnom gradu BiH, padaju gradovi istočne Bosne. Bošnjačko stanovništvo je u mjestima gdje je bilo u većini ubijeno ili protjerano, hladnokrvno i brzo. Međunarodna zajednica je reagirala tek kada se tog ljeta pod jakom opsadom srpskih snaga našlo Goražde. Za razliku od ostalih gradova istočne Bosne u koje su srpske snage jednostavno umarširale, iz Goražda su pružali otpor. "Srbi su prisiljeni uzeti Goražde", napisao je Karadžić u julu mjesecu generalnom sekretaru UN-a Butrosu Galiju kako bi spasili svoje sunarodnjake koji su izloženi zvjerstvima. "Srpska strana, ustvari, rođaci ovih oko tri hiljade mučenih talaca ponudili su pregovore i mir. To je muslimanska strana odbila. Umjesto toga, muslimanske snage su pokrenule ofanzivu iz pravca Sarajeva i spalili nekoliko srpskih sela. Ovo je istina o Goraždu". Kako opsada Goražda ne prestaje, međunarodna zajednica zahtijeva od vlasti u Beogradu da zaustave bosanske Srbe. Jugoslovenski premijer Milan Panić se obavezuje da će to učiniti. Ovaj američki fabrikant srpskog porijekla nije razumio šta se uistinu dešava. Mjesec dana ranije, doveden je iz Amerike i imenovan za premijera, a Dobrica Ćosić je postao novi jugoslovenski predsjednik. Telefonske linije su u prekidu, ali Panić vojnom radio stanicom uspostavlja vezu sa jednim od srpskih komandanata na terenu. Pita ga treba li mu pomoć za Goražde. Sa druge strane toki-voki veze dobija odgovor: "Samo u ljudstvu". Odlučujući napad na Goražde tek je trebao uslijediti.

Procjene Generalštaba bile su da će Muslimani iz Goražda bježati prema Sandžaku. Jedini pravac kojim su mogli krenuti bio je preko Rudog gdje su ih čekale elitne vojne jedinice. Na ulazu u Rudo stajala je tabla Srpska republika BiH - opština Rudo. Na punktu su legitimisali jednoobrazno uniformisani, podšišani

vojnici sa crvenim beretkama na kojima su stajala zlatna ocila. Nosili su oznake Specijalne jedinice „Munja“. Smješteni su u kasarni „Car Dušan.“ Tamo nalazimo Kapetana Dragana, njegovo suvonjavo lice već smo sreli na posterima izlijepljenim po gradu. U hotelu naš vodič, četnički vojvoda iz Priboja, objašnjava da smo Srbi umirujući pijanca za susjednim stolom koji ljulja bombu zakačenu za pantalone i prijeti “svakom Turčinu koji pređe preko Uvca”.

Vodič, uz širok osmijeh prepun zlatnih zuba, priča o ministru odbrane SAO Istočna Bosna i predsjedniku opštine Čajniče doktoru Dušanu Kornjači. “Kao da gledaš crnogorskog vladiku Rada”, opisuje ga vojvoda. “Kornjača je ponosan što u Čajniču, u kojem je živjelo 53 posto Srba i 45 posto Muslimana, nema ni jednog Muslimana. Mislim, ni jednog živog Muslimana, stvar se rješavala od uva do uva kao u Foči i Višegradu”, objašnjava povlačeći prstom liniju preko vrata da aluzija na odsjecanje vratova bude jasnija.

Tuzla je uvijek bila na meti srpskih snaga: Mapa BiH

Photo: cnn.com

Stilski drugačije Kornjača se tih dana izrazio u „Pogledima“, listu srpskih radikala, ali je bilo jasno o čemu govori. “Sada u Čajniču nema Muslimana, omogućeno im je da odu tamo gdje su otišli njihovi preci 1912.” Obrastao u dugu kosu i bradu, sa crnogorskom kapom na glavi, koračao je po štabu slušajući guslarsku pjesmu kojoj nije bilo kraja.

“Doktor četnik”, kako su ga zvali, govorio je da se plaši samo Boga, suda i zakona ne. Ulazak u Goražde je bio pitanje dana, govorio je Kornjača: “Goražde će pasti za tri dana, a preživjele Muslimane ćemo sačekati u Rudom kada se budu pokušavali prebaciti za Sandžak”.

Iznenada, Prva goraždanska brigada 18. augusta napušta položaje na lijevoj obali Drine, u reonu sela Kopači, i povlači se na Sokolac gdje je razoružana. Mjesec dana kasnije, dan prije planiranog ulaska srpskih snaga u Goražde, položaje

napušta i Druga goraždanska brigada sa desne obale Drine i sa dijelom srpskog stanovništva dolazi u Čajniče. O ovome komandu VRS obavještava Kornjača. Načelnik Generalštaba general Manojlo Milovanović je zatečen, na poziv Kriznog štaba Goražda sutradan je trebao prisustvovati zauzimanju grada.

“Šta se desilo? Pa, Prva goraždanska brigada je bila zadužena da prva uđe u Goražde”, zbunjen je Milovanović.

Karadžić i Mladić se nalaze u inostranstvu, prisustvuju konferenciji o Bosni, i Milovanović žuri da ih obavijesti o ovom događaju. Nazvao je Karadžića i skrušeno objasnio da je goraždanska brigada napustila položaj. Prema njegovim riječima, Karadžić se konsultovao sa saradnicima, ubrzo se javio i naredio sljedeće: "Idite ujutro u Čajniče, pokušajte vratiti brigadu na položaje, a ako to ne uspijete, onda je razoružajte kao i prvu brigadu. Bez obzira kako ćete proći sa borcima, morate uhapsiti sljedeća lica: Branu Petkovića, Dobru Stanišića, Vojislava Krunića i Lazića, ime mu nije znao, jer su oni izdali Goražde, digli borce sa položaja i učinili štetu Goraždu u iznosu od 28 miliona maraka koji su kod jednog od njih po osnovu neizvršenih obaveza prema državi RS”.

Milovanović se zamislio. “Mogu uhapsiti Stanišića i Petkovića jer su mobilisani, a Krunića i Lazića neka hapsi lokalna policija”. Kada je Karadžić ponovio naređenje, Milovanović, ne shvatajući kako Karadžić zna koga treba uhapsiti i o kakvom novcu srpske države je riječ, o svemu izvještava potpredsjednicu Biljanu Plavšić.

Ona od Milovanovića zahtijeva da izvrši Karadžićevo naređenje i on ujutro odlazi helikopterom u Čajniče. Prilazeći gradu nailazi na grupu izbjeglica iz Goražda.

“Tražili su glave Petkovića, Stanišića i Krunića, Lazića nisu spominjali. Ovakav postupak naroda mi je stavio do znanja da je Karadžić bio u pravu”, odgovorio je Milovanović koji je 1998. o ovome referisao pred srpskom Skupštinom.

U Kriznom štabu u Čajničju nalazi Kornjaču. “E, moj đenerale, trojica od njih su u Srbiji, a Lazić nije njihov. To je rezervni poručnik, komandir čete i uopšte nije mogao učestvovati u tome jer je samo štitio odstupnicu brigade”, kaže mu Kornjača.

Milovanović nije našao nijednog od spomenute četvorice. Zvanična verzija koju je kasnije prihvatila Skupština bila je da se Krunić i Petković nikada nisu vratili u Bosnu, a Stanišić je poginuo kod Goražda 1994. godine nagazivši na minu.

Nikada srpsko rukovodstvo nije objasnilo o kakvih je 28 miliona maraka riječ, ali je ostala priča da je bošnjačka strana platila Srbima da ne uzmu Goražde. Slična priča o otkupu Foče te jeseni se pominjala u srpskim, ali i bošnjačkim političkim krugovima.

Boji se jedino boga, zakona ne: Dušan Kornjača

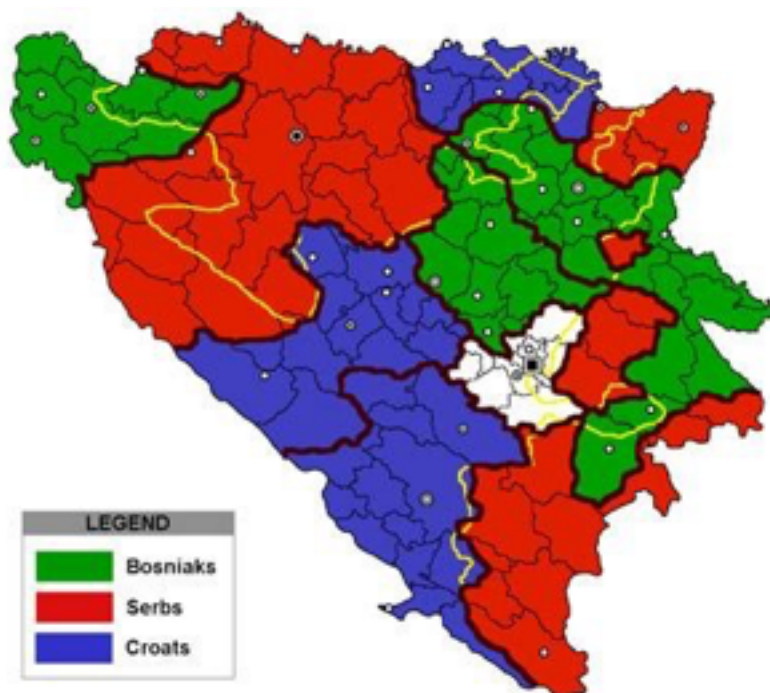
Pukovnik Dušan Lončar, koji je komandovao Užičkim korpusom u Višegradu, smatrao je da su ključnu ulogu u, kako se izrazio, profesionalnom zauzimanju podrinjskih gradova imale jedinice JNA. Objasnjavao nam je: “Podrinje smo 1992. zajedno odradili, ali tada nismo uzeli Goražde, a mogli smo. Vratili su nas u Srbiju jer je Mladić bio ubijeđen da to može završiti sam, ali nije mogao i Goražde mu je u ratu ostalo bolna tačka.”

Srbi su do kraja ljeta faktički zaokružili državu i kontrolisali dvije trećine BiH što se neće bitnije promijeniti do završnice rata 1995. kada su izgubili oko dvadeset posto teritorije. U Podrinju su ostale “tri bolne tačke”: Goražde, Srebrenica i Žepa, koje je general Mladić odredio kao prioritete za proljetnu ofanzivu. Na zidovima njegovog

štaba u Crnoj Rijeci, kod Han-Pijeska, u betonskoj bazi sedamsto metara ispod zemlje, sa zapletenim hodnicima i dvoranama, među uređajima kao iz filmova o Džems Bondu visile su mape sa smjerovima napada i odbrane i ucrtanim vojnim položajima. Okolo slike, izvučene iz Sarajeva, među njima i ona Voje Dimitrijevića "Cvjetanje behara na Babića bašti" iznad Miljacke. U svojoj sobi, kako kažu njegovi prijatelji, osim radnog stola i vojničkog kreveta smjestio je i polovni televizor koji je dobio na poklon od Radovana Karadžića i srpsku zastavu sa krstom od voska, dar vladike Atanasija Jeftića.

Bosanski trilogij (14)

Veličina slova:

Omiljena zabava za vrijeme rata: Mapa Vensa i Ovena

Photo: Wikipedia

Da je pameti, kao što je nije knjiga "Balkan bluz", Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki "Slobodne Bosne" bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.), nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom "lošijem" ali i "većem" entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje

na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku “Balkan bluz” (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Musadik Borogovac u decembru 1992. postaje član komisije koja je na temelju odluke predsjednika Izetbegovića i Mate Bobana trebala izraditi prijedlog administrativno-političkog uređenja BiH. Na prvom sastanku održanom u Neumu prisutne je dočekala karta za koju se govorilo da je lično napravio Mate Boban. Bobanova karta razgraničenja je negdje uvažavala historijski princip, negdje popis stanovništva iz 1991., a negdje iz 1981., kakav je bio slučaj sa Mostarom. “Ja sam insistirao na popisu iz 1991.”, sjeća se Borogovac. “Razlika u mostarskoj regiji je bila oko 1 posto, ali je bio bitan princip da se ne može etnički dijeliti grad. Tada mi je Kasim Trnka diskretno na uho šapnuo da ne budem tako uporan oko Mostara, jer je na vrhu dogovoreno da Mostar pripadne Hrvatima. Pitao sam ga kako je to moguće, a on mi je odgovorio: Pa, moraju imati jedan veliki grad. To je za mene bio šok.”

Sastanak u Neumu je bio uvertira za susret na najvišem nivou koji je održan u Ženevi. Na prvoj plenarnoj sjednici održanoj 19. januara 1993. na sto je stavljen Vance-Owenov plan koji je podrazumijevao rekonstituisanje BiH u deset provincija. U sali gdje se pregovaralo u prvom redu su sjedili članovi delegacija, a u drugom redu eksperti za pojedine oblasti. Okolo, na tribinama su međunarodni posmatrači koji bilježe ono što se govori.

Musadik Borogovac se sjeća atmosfere u sali: “Bili su tu Slobodan Milošević, Ratko Mladić, Radovan Karadžić, koji je prvi govorio. Govorio je kako je Prijedor srpski grad. Međunarodni eksperti to odmah ukucavaju, jer sve što se ne demantira za njih postaje apsolutna istina. Silajdžić je sjedio ispred mene. Dovoljno je bilo da se okrene, pita me o etničkoj strukturi stanovništva, što sam odmah mogao provjeriti na svom računaru...”

Bošnjačka delegacija je prešutno prelazila preko onog što je govorio Karadžić. Borogovac je ustao i obratio se lordu Owenu: “Nije tačno! Nije tačno ovo što govori Karadžić.” Cijela sala se okrenula u njegovom pravcu. Borogovac čita podatke za Prijedor, a Silajdžić se bijesno okreće prema njemu govoreći: “Ti možeš govoriti samo kada ti ja dam riječ”.

Bosanski tim se suprotstavio vodstvu Izetbegović-Silajdžić smatrajući da ne treba pregovarati o planu i bojkotovao je dalji rad na ovoj sesiji pregovora, što nikada nije objavljeno u medijima. “I pored našeg bojkota, nakon šest dana, koliko je trajala konferencija, predsjednik nas je pozvao u hotel ‘Prezident’. Rekao je da je, iako smo mi bojkotovali pregovore, on nastavio raditi u interesu mira, da je dosta detalja usaglašeno i da on to vidi kao put ka miru, a ako se ne potpiše, to je put ka ratu. Profesor Filipović je izgubio nerve i izašao rekavši da on to ne može slušati. Nešto u smislu podrške takvoj ideji je govorio jedino Miro Lazović. Kasim Trnka je šutio”, kaže Borogovac. Nakon Filipovićevog odlaska, Izetbegović je prisutne pitao: “Da li se slažete?” U sobi su ostali Trnka koji je šutio, jedan novinar, Borogovac koji nije imao pravo glasa, Miro Lazović koji je bio - za, i Stjepan Šiber. Neprijatnu tišinu je

prekinuo Borogovac rekavši da u ponuđenom planu vidi veliku opasnost: “Ja bih Vašu definiciju - ako potpišemo imamo mir, ako ne potpišemo imamo rat - drukčije predstavio. Ako ovo potpišemo, imamo rat na dva fronta”.

Sporazum je, naime, davao otvorene ruke HVO-u da razoruža Armiju BiH u Jablanici, Konjicu, Prozoru, Gornjem Vakufu i Bugojnu. Silajdžić je ljutito upitao Borogovca u čije ime govori. U razgovor se ubacio i Stjepan Šiber rekavši da on kao Hrvat, i kao član Glavnog štaba ARBiH, na temelju informacija sa terena, može potvrditi ono što govori Borogovac.

Nakon povratka u Zagreb, gdje radi u sjedištu TWRA, Borogovac sreće Hasana Čengića. Čengić pokazuje Izetbegovićevu faks poruku i kaže kako predsjednik insistira da se napravi prijedlog ustavno-teritorijalnog preuređenja BiH koji bi bio prezentiran islamskim zemljama. “Čengić je elaborirao Izetbegovićev zahtjev tezom: Kada Srbi i Hrvati mogu imati svoju Bosnu, zašto mi Muslimani ne bismo mogli imati svoju. Sutradan je Hasan došao do mene i rekao da je sam uzeo i za nekoliko sati napisao prijedlog kako će izgledati nova Bosna. Predmet tog rada je bilo definiranje “našeg” dijela Bosne.

Kada sam pitao kako on kao imam može pisati Ustav, odgovorio je: ‘Kada može Owen, mogu i ja’.” Izetbegović je prijedlog definiranja “našeg dijela Bosne” trebao prezentirati na konferenciji islamskih zemalja. Razjedinjene međusobnim ratovima, zemlje u kojima su muslimani većina čak se nisu mogle ni svesti pod unificirani obrazac - islamski svijet. Ipak, u internom stranačkom dokumentu Edhem Bičakčić piše: “Većina vlada islamskih zemalja su kontrolirane od strane Zapada koji, bez sumnje, ima strah od ujedinjenja muslimana svijeta... Kada bi rat u Bosni, makar i u nagovještaju pokazao znake tendencije ka ujedinjenju muslimanskog svijeta, bosanska diplomatija bi postala relevantan faktor”, tražeći u tada utopističkoj viziji vanjski razlog za opstanak zemlje. Dvije godine kasnije, na sjednici Glavnog odbora stranke je definirao kako je primarni interes SDA “država Bošnjaka koja će nam omogućiti opstanak, a ne zajednički život za koji ostali narodi ne pokazuju interes”. Inače, Bičakčić je prvi put na mjesto potpredsjednika SDA predložen u maju 1993. na sjednici Glavnog odbora u Tuzli i na toj je funkciji trebao zamijeniti svog tetka Omera Behmena koji je postao ambasador u Teheranu.

Kada Srbi i Hrvati mogu imati svoju Bosnu, zašto mi Muslimani ne bismo mogli imati svoju: Dasan Čengić

Photo: Stock

Dnevni list „Avaz“ je tada objavio da je Behmen oborio rekord u izmještanju familije u inostranstvo. List je naveo da je Behmen 17 članova uže i šire porodice angažirao na širenju istine o Bosni. Članovi Glavnog odbora su tražili da se izbor potpredsjednika stranke vrši između više kandidata, ali uprkos tome Bičakčić preuzima mjesto potpredsjednika i predsjednika Izvršnog odbora stranke. Bilo je to zatvaranje “zatvorskog kruga”. U sljedećoj fazi stranka je trebala napraviti narod po svojoj mjeri.

Muhamed Borogovac, Musadikov brat i član Bosanskog kongresa u Americi, poslije prve runde pregovora o Vance-Owenovom planu poziva Izetbegovića govoreći kako se ne smiju crtati etničke granice po BiH: “Odgovorio je kako su ga muslimanski lideri savjetovali da pregovara. Spomenuo je Jasera Arafata koji mu je navodno rekao da uzme što mu sada nude, jer se Arafat pokajao što nije prihvatio palestinsku državu kakvu su mu nudili. Ne znam da li je Arafat to stvarno rekao, ali je u svakom slučaju pogrešno. Za razliku od Arafata, Izetbegović je već imao međunarodno priznatu državu o kojoj je Arafat samo mogao sanjati. Razgovor sa Izetbegovićem sam završio ponavljajući: ‘Prekinite pregovore, pregovori o Ustavu su pogubni za Bosnu’. Odgovorio je: ‘Zar nije lukavije da prihvatimo Vance-Owenov plan, a da ga oni ne prihvate?’ Tada su počele smetnje na telefonskoj vezi, i veza se konačno prekinula”.

Vance-Owenov plan je prihvatio i Milošević. Mirovni posrednici su pravilno procijenili koliki će uticaj na Miloševića imati finansijske sankcije koje je tog proljeća donio Savjet bezbjednosti. Nova rezolucija UN-a dovela je Jugoslaviju u još veću međunarodnu izolaciju, njena sredstva u inostranstvu su zamrznuta, a kroz zemlju je zabranjen tranzit. Bile su to najoštrije sankcije zavedene u istoriji UN-a. Rukovodstvo na Palama užasavala je pomisao da novi plan podrazumijeva vraćanje više od trećine teritorija, uključujući veći dio Podrinja i dijelova

sjeverozapadne Bosne. Spasonosna formula koju je predočio Milošević bila je da se plan treba usvojiti jer se nikada neće moći provesti.

Na velikom parkingu hotela „Rajska dolina“ na Jahorini 5. maja 1993. parkirale su se velike crne limuzine u koje su seljaci znatiželjno gledali. U prepunoj sali nekadašnjeg vojnog odmarališta počasa mjestu u prvom redu zauzeli su jugoslovenski predsjednik Dobrica Ćosić, crnogorski šef države Momir Bulatović, grčki predsjednik Konstantin Micotakis i Slobodan Milošević. Sati odmiču. Njihova ozbiljna lica postala su siva kada je u svitanje novog dana odbijen Vance-Owenov plan. Tog jutra, poražen i ljut, nakon što se kolima vratio sa Pala u Beograd, Slobodan Milošević je telefonirao u London lordu Owenu. Probudio je cijelu noć i bio je bijesan. Otrovno je govorio o Krajišniku koji je odložio glasanje kada se uplašio da bi plan prošao. „Preduzeću mjere“, siktao je u slušalicu, „kako bi prisilio bosanske Srbe da shvate svoju odgovornost.“

I Dobrica Ćosić je nakon povratka sa Pala bio umoran i ljut. „Banda seljačkih neznanica“, komentarisao je u povratku srpske poslanike, „vojni fanatici i ratni profiteri“. Ćosić se nakon neuspjeha na Jahorini, takođe, požalio Owenu. „Što će Ćosića tiče, Karadžić je bio katastrofalan. Umjesto da se odlučno izjasni za plan, više mu je bilo stalo da se drži neutralno i da sačuva svoju političku kožu. Ćosić je Krajišnika smatrao zloduhom u ovoj igri, a u stopu ga je pratio Mladić“, bili su Owenovi utisci nakon razgovora sa Ćosićem. Poslanike je ubijedio Mladićev govor i Krajišnikov smišljeni gest. Krajišnik je tražio javno glasanje o predloženom mirovnom planu kako bi posramio neodlučne, a organizovao je da televizija prikaže uvodna izlaganja gostiju, ali ne njihove kasnije, mnogo oštrije govore. Nakon završene skupštine, na Palama su jedni šaputali o podmićenim poslanicima, drugi su uz logorske vatre pjevali rugalice Slobodanu Miloševiću. „Zbogom sada Slobo lijepi, ni mi više nismo slijepi“, zavijali su pijani glasovi slaveći pobjedu nad srbijanskom predsjednicom i cijelim svijetom.

Razmomilaženje u načinu sprovođenja ideje ali ne i stavovima: Karadžić i Milošević

Photo: Dragan Kujundžić

Milošević je svoj javni poraz naplatio prekinuvši po povratku u Beograd sve isporuke za Bosnu, osim lijekova i hrane. Zvanično su obustavljene isporuke oružja, nezvanično se plaćalo po nešto većoj cijeni. Iako su beogradski mediji odjednom spoznali da je Karadžić “ratni profiter, kockar, četnik i nacionalista koji razara Sarajevo i druge bosanske gradove”, Milošević nije želio sukob, već samo disciplinirati Karadžića. Milan Trbojević, tadašnji poslanik u Skupštini, podsjeća da je odbijanje Vance-Owenovog plana stvorilo prvu opoziciju u Republici Srpskoj. “Smatrao sam da plan treba svakako potpisati, prije svega kao jednu diplomatsku i političku igru, da izbjegnemo da budemo stalni krivci za neuspjeh mirovnog procesa. Mislim da su mi događaji višestruko dali za pravo. Neposredno nakon što je taj plan propao, iako on ne bi propao samo zbog našeg odbijanja, dolazi do sukoba Hrvata i Bošnjaka u srednjoj Bosni. Mogli smo naći lijep način da kažemo da smo saglasni i da smo potpisali, ali plan ne možemo realizovati jer su oni zaratili. Imali smo krasan alibi.”

Grupa poslanika koji su podržali plan ubrzo se smješkala pred televizijskim kamerama na prijemu kod Miloševića. “Predsjedniku Miloševiću je otišlo nas sedam, Mile Dodik je bio vođa te delegacije, poslije su oni postali grupa nezavisnih poslanika, ja, eto, nisam. Tada nas ovi iz SDS-a proglase izdajnicima, jer kako ćemo ići Miloševiću. Poslije toga odu svi u Beograd, bace se pod noge Miloševiću, pa mi ispali izdajnici, a oni patriote”, objašnjava Trbojević kako je paljansko rukovodstvo kapituliralo pred Miloševićem.

Zašto ne srušite džamije? (15)

Pišu: **Medina Delalić & Suzana Šaćić**

Veličina slova:

U Foči su letjele i starije: Stari sjaj Ferhadije

Photo: Wikipedia

Da je pameti, kao što je nije knjiga "Balkan bluz", Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki "Slobodne Bosne" bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom "lošijem" ali i "većem" entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku "Balkan bluz" (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Mapa britanskog štaba UNPROFOR-a je pokazivala situaciju na terenu koja se uglavnom poklapala sa mapom koja je napravljena na zahtjev srpske Skupština, sa označenim opštinama koje ulaze u sastav Srpske BiH. U gotovo polovini „srpskih“ opština označenih na mapi većinsko stanovništvo nisu bili Srbi. Rješavanje tog "problema" postalo je prioritet. Opštinski i regionalni Krizni štabovi su postali odgovorni za provođenje plana koji je uključivao tri faze: stvaranje nemogućih uslova pritiscima i terorom koji će prisiliti nesrbe da napuste područje; deportovanje i progon onih koji ne žele otići; likvidacija onih koji ostanu.

Po izvještaju UN-a, samo u prvih šezdeset dana rata iseljeno je oko milion ljudi, a nekoliko desetina hiljada, većinom Bošnjaka, ubijeno. "Prateće scene barbarstva se nisu odvijale pred očima UNPROFOR-a ili drugih predstavnika međunarodne zajednice, to se desilo prije našeg značajnijeg prisustva u Bosni", bilo je zvanično opravdanje UN-a nekoliko godina kasnije za sve što su mogli, a nisu učinili. Ipak, nisu mogli zažmiriti na snimke srpskih logora u Krajini objavljene u ljeto 1992. Dok je Srpska pravoslavna crkva u junu 1992. za logore govorila da su zapadnjačka propaganda: "U ime Božje istine i na osnovu svjedočenja naše braće episkopa iz Bosne i Hercegovine i drugih povjerljivih svjedoka", i objavila "sa punom moralnom odgovornošću da takvi kampovi nikada nisu postojali u Srpskoj Republici BiH", vjerski poglavari u Banjoj Luci su zajedno upućivali apele i držali dove-molitve za mir.

Posljednji zajednički apel upućen je 23. decembra 92. nakon kojeg su banjalučki muftija Ibrahim ef. Halilović i katolički biskup Franjo Komarica prekinuli kontakte sa banjalučkim episkopom Jefremom. Ratna statistika nije dopuštala zablude, do tada je preko sto hiljada ljudi napustilo svoje domove u Krajini, poginuli će se godinama brojati. Zajedno sa nepoželjnim nestajalo je i sve što podsjeća na njih. U

banjalučkom muftijstvu u kojem je do rata živjelo više od dvjesto hiljada Muslimana do kraja rata ostalo je tek šest posto. Na prostoru muftijstva srušeno je svih 207 džamija, 16 gradskih džamija i preko 40 harema, od dvadeset imama u gradu je ostao samo jedan. Na području banjalučke biskupije srušena je 41 katolička crkva, svega 8 hiljada katolika ostalo je na teritoriji biskupije, a prije rata samo u Banjoj Luci živjelo ih je oko 30 hiljada. Napadi na bogomolje, predstavljeni kao teroristički akti nekontrolisanih pojedinaca, bili su akcije naložene sa najvišeg političkog vrha. U proljeće 1993. u kafani „Adria“ sjedili su članovi Glavnog odbora SDS-a Velibor Ostojić i Nikola Guzijan. Preko puta kafane nalazila se džamija Ferhad paše Sokolovića, jedna od najstarijih i najljepših džamija na Balkanu. Ostojić, žmirkajući očima i pokazujući glavom prema džamiji, upita Guzijana: “Zašto ne srušite ovu džamiju”?

Novinar Goran Trkulja, slučajno prisutan za stolom, upita Ostojića: “Zar bi srušili 500 godina staru džamiju”? Okrećući čašu u ruci, Ostojić mirno odgovori: “U Foči su letjele i starije”.

Slika zapadnjačke propagande: Omarska

Photo: mojrijedor.net

Nikola Guzijan, pjesnik i novinar, razočaran politikom svoje stranke, ubrzo napušta SDS. “Razgovor sa Ostojićem bio je samo uvertira u ono što će se desiti. Nedugo zatim, na sjednici Glavnog odbora SDS-a smo raspravljali o rušenju banjalučkih džamija. Karadžić nas je vatreno ubjeđivao u istorijsku neophodnost da se one sruše, u čemu ga je zdušno podržavao Ostojić. Odluka je uz negodovanje tadašnjeg gradonačelnika Predraga Radića ipak prošla. Od trideset devet članova Glavnog odbora odluku su potpisali skoro svi, čak i Radić, falila su samo dva potpisa”.

Prisutne nije iznenadilo što nema potpisa Nikole Guzijana, koji se na sastanku otvoreno izjasnio protiv rušenja džamija, nelagodnost je izazvalo to što je nedostajao potpis Radovana Karadžića. Kao i mnogo puta u sličnim situacijama, Karadžić je želio osigurati alibi za planirani zločin. Za rušenje bogomolja zadužen je šef regionalnog Centra bezbjednosti Stojan Župljanin, izvršio su bili njegovi

policajci koje Karadžić formalno prikriva pismom ministru policije od 12. maja 1993. u kojem zahtijeva da "Centar službi bezbjednosti Banja Luka pojačanim patrolama štiti sve vjerske objekte u gradu i okolini od učestalih terorističkih napada". U noći 7. maja, tačno u 03.05, iz drugog pokušaja srušena je Ferhadija. Dan ranije, u eksploziji je oštećen samo dio džamije, nakon čega je Radoslav Brđanin kritikovao građevinskog inženjera Gačanovića zbog lošeg proračuna količine eksploziva. Definitivno rušenje Ferhadije naredne večeri pokazalo je da se drugi put na eksplozivu nije štedjelo, od siline detonacije stradala su i stakla na okolnim zgradama. Iste večeri srušena je i džamija Arnaudija.

Banjalučki muftija Ibrahim ef. Halilović, zatečen silinom eksplozije, pomislio je da je te noći završeno sa banjalučkim Bošnjacima. Nakon eksplozije pojurio je prema Ferhadiji. Srpski policajac je pokušao da ga zaustavi. "Sklanjaj mi se s puta", odbrusio je muftija. Prisjećao se ovih događaja nekoliko godina kasnije u zgradi Muftijstva, jedinom preživjelom objektu Islamske zajednice u Banjoj Luci. "Nije im se dalo da sruše cijelu džamiju. Na kraju su ostali munara i turbeta. Kada su minirali i munaru, ona se digla i kompletna okrenula u vazduhu. Raspala se tek kada je pala na zemlju. Ujutro su doveli bagere i sve poravnali", govorio je tiho muftija promatrajući kroz prozor ledinu na kojoj je nekada stajala Ferhadija.

Episkop Jefrem se nije oglasio nakon rušenja džamija, niti je više kontaktirao muftiju Halilovića. Zbog rušenja Ferhadije protestovao je samo mladi banjalučki pjesnik Ljupko Račić, opštinski sekretar SDS-a. Napisao je poemu-nekrolog o Ferhadiji i zbog nečega samo njemu znanog, nedugo potom, izvršio samoubistvo.

Neretva: Oslobađanje Hercegovine (16)

Pišu: **Medina Delalić & Suzana Šaćić**

Veličina slova:

Vojska bez podrške: Armija BiH

Photo: Stock

Da je pameti, kao što je nije knjiga “Balkan bluz”, Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki “Slobodne Bosne” bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom “lošijem” ali i “većem” entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku “Balkan bluz” (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Rasim Delić je na mjestu komandanta ARBiH zamijenio Sefera Halilovića 8. juna 1993., prema odluci predsjednika Izetbegovića. Ono što ni Delić, ni Halilović tada nisu znali je da se, dijelom, radilo o „vanjskopolitičkoj“ odluci. Naime, Izetbegović je najprije telefonirao Stipi Mesiću, zamolivši ga da mu organizira susret sa Tuđmanom. Budući da se Tuđman nalazio u posjeti Kini, Izetbegović i Silajdžić koji je stigao s njim u Zagrebu imaju sastanak sa Mesićem i njegovim suradnicima. Prema Mesićevom svjedočenju, Izetbegović je rekao da ima tri prijedloga za Tuđmana: “Jedan je da bosanska strana zamijeni sve zapovjednike ARBiH koje zahtijeva hrvatska strana u Bosni, pod uvjetom da hrvatska strana također zamijeni zapovjednike koji su se kompromitirali u Bosni. Drugi je prijedlog... potpisati sporazum i učiniti sve što mogu kroz preliminarne procese za konfederaciju Hrvatske i BiH. Treći je prijedlog da hrvatski general Martin Špegelj preuzme kontrolu nad Armijom BiH i pokaže kako oni nisu fundamentalisti, već da se bore za opstanak BiH i da ga poštuju kao profesionalca.”

Tuđman je tražio smjenu Halilovića. „Negdje u maju 1993. Izetbegović je počeo da mi priča kako je potrebno smijeniti Sefera Halilovića. Bilo mu je jako stalo da me pridobije za tu ideju. Pitao sam: zašto?“, sjeća se Rusmir Mahmutćehajić.

„Obrazlagao je da nije dobar.“

Mahmutćehajić pita: „Imamo li boljeg?“ Izetbegović šuti. Mahmutćehajić kaže: „Pokaži mi boljeg ili ako hoćeš nekog ko je manje loš i ja ću se složiti.“ Izetbegović nakon kraće pauze kaže kako Halilović radi za KOS. „Čovjek je tu sa nama od početka, možeš li mi reći kojim je svojim djelom, činjenjem učinio nešto loše za našu stranu? Imaš li dokaz za to što pričaš“, replicira Mahmutćehajić. Izetbegović kaže kako ima papire koji to potvrđuju. Mahmutćehajić traži da mu se papiri

dostave na uvid, a da će, nakon što ih prouči, dati svoj odgovor. Papiri su dostavljeni. Dva lista, na kojima, prema Mahmutćehajićevom mišljenju, nije bilo ništa spektakularno.

Narednog dana telefonira Izetbegoviću. „Alija“, kaže Mahmutćehajić, „i pod pretpostavkom da su ovi papiri autentični, ja u njima ne vidim ništa drugo osim činjenice da je Halilović imao odnos prema organima vojne bezbjednosti JNA kakav je imao i svaki drugi oficir u toj vojsci, i kakav odnos imaju oficiri prema organima bezbjednosti u svim armijama svijeta. Prema tome, ja i dalje mislim da ga ne treba mijenjati. Mi nemamo boljeg.“

U međuvremenu, Izetbegović je lobirao članove Predsjedništva kako bi ih pridobio za svoju ideju: smjene Halilovića, Jovana Divjaka i Stjepana Šibera. U novom kursu, islamiziranja vojske, Šiber i Divjak su bili ne samo kadrovski, već i nacionalni višak. Mahmutćehajić - uporan u svom stavu - u četiri tačke formulira protivljene ideji smjene armijskog vrha i pismo dostavlja u Predsjedništvo. Ono do članova Predsjedništva nikada nije došlo.

Kako je Mahmutćehajić u znak protesta odbio prisustvovati sjednici na kojoj je najavljena smjena armijskog vrha, 8. juna Izetbegović smjenjuje Halilovića, koji dobija funkciju načelnika Glavnog štaba. Šiber i Divjak su ostavljeni za kasnije. Tri dana nakon smjene na čelu ARBiH, 11. juna, u razgovoru sa Tuđmanom u Banskim dvorima, predsjednik Izetbegović referiše: „On ne može komandovati vojskom, on ne može naređivati..., on više ne može ništa“, obećavši kako Haliloviću neće dozvoliti nikakav doticaj sa jedinicama.

Ekspresno je napravljena i nova struktura GŠ, u kojoj su nadležnosti načelnika GŠ svedene na minimum. Izetbegović se rado otarasio Halilovića, smatrajući da bi kao izraziti protivnik podjele BiH on mogao uz oficire i komandante koji su ga podržavali, u trenutku kada podjela postane javna stvar, napraviti probleme. Svoju je presudu sam Halilović napisao kada je na posljednjem testu-propitivanju šta misli o razmjeni teritorija rekao: „Ne da neću, ja ne mogu sa vama.“

Upozoren da mu se u tom slučaju život ne može garantovati, odgovorio je: „Vi se predstavljate kao vjernici i onda treba da znate da jedino Allah dž.š. uzima ili daje život. Vi mi ga niste dali, Vi mi ga, dakle, ne možete ni garantovati.“

U to vrijeme Sarajevo, centar Prvog korpusa ARBiH, sa svojih deset brigada i dva samostalna bataljona je, nakon srpske ofanzive započete na Igman, postalo ranjivije nego inače. Zonu odgovornosti Prvog korpusa čine tri enklave, odnosno ratišta: sarajevsko, igmansko i goraždansko. Na igmanskom ratištu se nalaze: jedna motorizovana, jedna brdska brigada i nakon otpočinjanja ljetne srpske ofanzive nekoliko četa iz jedinica Ramiza Delalića, Mušana Topalovića i Adnana Solakovića, koje su izašle na teren da ojačaju odbranu.

Pored osnovnog komandnog mjesta u Sarajevu i Isturenog komandnog mjesta na Igmanu, u zoni odgovornosti Prvog korpusa je i komanda Operativne grupe „Goražde“ koja u svom sastavu ima četiri brigade i manji broj samostalnih jedinica. Na Prvi korpus ARBiH sa srpske strane napadaju dio snaga Sarajevsko-romanijskog, Drinskog, Bilećkog, Hercegovačkog, Istočnobosanskog i Krajiškog, odnosno snage iz pet korpusa VRS.

Zona odgovornosti Četvrtog, mostarskog korpusa ARBiH koja obuhvata Drežnicu, sjevereno, južno Neum, istočno Gacko, Nevesinje, Bileću, Trebinje i zapadno Livno i Duvno, nalazi se u okruženju. Otvoren je jedino pravac prema Jablanici, putem kojim se može ići pješice ili konjima. Nazivaju ga «Put spasa». HVO vrši

pregrupisavanje u rejonu Stoca, Ljubuškog, Metkovića, gdje boravi jedna brigada Hrvatske vojske, i Čapljine, gdje se nalazi brigada HVO-a «Ludvig Pavlović» i Centar za obuku Specijalnih snaga.

U Neumu je smješten Centar za obuku diverzantsko-terorističkih snaga HVO-a. U samom rejonu Mostara tada se nalazi brigada HVO-a ojačana bojnom iz brigade «Herceg-Stjepan», koja je stigla na taj teren poslije raspada te brigade u Konjicu. „U Mostaru ruše zgradu po zgradu. Sistem je interesantan. Razruše zgradu, zapale je, u toku noći dovedu po 100 zatvorenika, pretežno pripadnika ARBiH, i sazidaju vrećama zaklone, a odatle napadaju na sljedeću zgradu, koja je na redu za rušenje. "Takvom načinu su suprotstavljeni naši borci koji uz sebe jedva da imaju borbeni komplet, a da ne govorimo o granatama i ostalom“, izvještavao je komandant Četvrtog korpusa Arif Pašalić. Osim Mostara i Sarajeva, i Bihać je u teškoj situaciji. Uslovi za vođenje rata nikada teži. Zbog toga se krajem augusta 1993. u Zenici organizira vojno savjetovanje kome prisustvuju komandanti svih korpusa i visoki oficiri ARBiH, sa izuzetkom Atifa Dudakovića koji se ne uspijeva probiti iz blokiranog Bihaća. Safet Oručević pješke izlazi iz opkoljenog Mostara i prenosi raspoloženje nezadovoljnih Hercegovaca:

Dogovor je pao: Izetbegović i Tuđman

Photo: EPA

Mostarci misle da su žrtvovani. Savjetovanje, zatvoreno za javnost, otvora komandant Rasim Delić. „Naglašavam da imamo dosta pitanja, dosta toga što bi ovdje na ovom skupu trebalo da razriješimo. I rekao bih, kao ono kada biraju novog papu da se zatvore sve dok bijeli dim ne izađe, da se radi.“ Cilj je, kaže Delić, da se nađu rješenja koja će zadovoljiti dalje vođenje oružane borbe. „Jer, objektivno, rat će i dalje trajati. Neovisno od svega ovoga, pregovora, dogovora i razgovora, za nas će rat trajati sve do onog momenta dok posljednji bandit na onim područjima koje kontroliše Armija BiH, znači onaj koji je van kontrole, van sistema, postoji. Sve dotle mi moramo voditi oružanu borbu. Dok ne obezbijedimo da MUP može preuzeti javni red i mir, a pitanje je kada će to biti? Prema tome, svi razgovori,

dogovori, sve su to stvari koje se tiču nas kao građana, a kao vojnike ne trebaju nas odvrćati od naših obaveza.“

Riječ uzima načelnik GŠ Sefer Halilović: „Dedo je postavio pitanje s kojim se mi susrećemo svaki dan. Od komande Glavnog štaba, do susreta na ulici. Ciljevi rata - misleći na podjelu zemlje. Da li za podjelu ili protiv podjele?“, kaže okrećući se Enveru Hadžihasanoviću Đedi, koji potvrdno klima glavom. „Mislim da je to suštinsko pitanje... Prema informacijama iz štampe, Predsjedništvo u punom sastavu, bez Ganića je u Ženevi donijelo odluku da se pristupi ovakvoj podjeli. Moje mišljenje je da se mi ne trebamo previše zadržavati na tom pitanju iz jednostavnog razloga što su ciljevi agresora uništenje države BiH i uništenje bošnjačkog-muslimanskog naroda. A zbog toga, oni će i kroz ove razgovore-pregovore ponuditi dio teritorije, onoliki dio teritorije koji bi, ako se pristane na to, značio poraz RBiH i značio bi sraman poraz za Armiju i za bošnjački-muslimanski narod. Po mom mišljenju, to bi bila samo prva etapa našeg konačnog uništenja». «Zbog toga je», kaže Halilović, «zadatak jačati Armiju, jačati borbenu gotovost» i dodaje: „Ako mene pitate, ja sam protiv podjele zemlje, vrlo principijelno, ja sam protiv.“

Rasim Delić predlaže da se sa političkim vodstvom održi skup na temu: dalji ciljevi vođenja rata, na šta replicira Arif Pašalić: „Ja ne bih nikakva savjetovanja održao sa Vladom... Mi imamo pravo na zahtjeve. Ja bih samo uporedio ove tri oružane komponente na teritoriji BiH. Oružana komponenta tzv. Herceg-Bosne je definitivno postavila sebi cilj rata: Herceg-Bosna kao državna zajednica. Srpski dio je to riješio i nema nikakvih problema sa vlašću. Znači i jedni i drugi. Mi imamo problema sa vlašću, jer ne znamo koja nam je vlast. Hajdemo je prvo definisati. U tome je najveći problem. A to je vezano i za cilj rata. Oni imaju definisan cilj rata, i jedni i drugi. Definisanu vezu vojne i civilne vlasti, definisane izvore snabdijevanja - sve im je definisano.“ Pašalić u nastavku kaže kako se u Hercegovini vode borbe i sa srpskim i sa hrvatskim snagama.

„Jedinice TO, odnosno ARBiH, od početka su se sukobile i sa jednim i sa drugim snagama, i vršile aktivna borbena dejstva. Iza tih snaga ARBiH nije stajala nikakva politička snaga. Štaviše, SDA je bila prohrvatski orijentisana i učinila je ogromnu štetu ARBiH». „Snage HVO-a se u zadnje vrijeme masovno dovode sa prostora Imotskog i Metkovića», referiše Pašalić, «a u jedinicama se nalazi veliki broj vojnika HV-a koje je teško definisati, jer svi pripadnici HVO-a imaju duplu domovnicu i kao Hrvati i kao bosanski državljani».

General Rifat Bilajac sažima ono što je rekao Pašalić: „Ciljeve koje smo postavili na početku ovog rata, oni su aktuelni, ali nisu realni. Ja zaista ne vidim kada ćemo mi to biti u Banjoj Luci? Ja vam govorim iz srca, otvoreno i iskreno, s obzirom na konstelaciju međunarodnih snaga, odnosa prema državi BiH, a i odnosa u državi BiH. Za mene su tri neprijatelja koji su protiv ARBiH. Prvo, u našim redovima najveći su neprijatelji u najvišim organima vlasti, u Predsjedništvu, Vladi, u ministarstvima. Tu su nam najveći neprijatelji i cijelo vrijeme rade protiv ARBiH. Sljedeći neprijatelj je, zaista, država Herceg-Bosna kao ideja. Vjerovali smo u HVO i državu Hrvatsku kao prijatelje. Sa četnicima nam je odmah bilo jasno.“

Ministar unutrašnjih poslova Bakir Alispahić koji je 8. juna na toj dužnosti zamijenio Jusufa Pušinu na savjetovanje stiže sa malim zakašnjenjem. Sjeda lijevo od Halilovića protiv kojeg je dva dana nakon preuzimanja ministarske pozicije potpisao «Rješenje» o uvođenju tajnih mjera obrade. U „Rješenju“ je navedeno kako

Halilović pokušava nasilnim putem preuzeti komandu u oružanim snagama. Tekst „Rješenja“ je napisan mjesec dana prije nego što će se desiti tzv. oružana pobuna (2/3. juli 1993.) za čijeg su inicijatora predstavnici Službi vojne i državne bezbjednosti imenovali upravo Halilovića, optužujući ga za pokušaj državnog udara. Najsrdajnije se pozdravljajući sa prisutnima na skupu, uključujući i Halilovića, Bakir Alispahić kaže: „Mi smo neki dan na području Četvrtog korpusa registrovali dolazak Šefke Omerbašića i još nekih, mislim, Mirse Srebrenikovića, našeg bivšeg pomoćnika za pravne poslove. Ja, ljudi, hoću otvoreno da govorim. Ja sam na početku rata rekao da moramo otvoreno govoriti jer ne znamo šta se kome od nas može desiti pa neka još neko zapamti. Oni su na području Četvrtog korpusa, čak su došli do Jablanice i Konjica, isticali potrebu razbijanja Armije, potrebu predavanja teritorija. Sama činjenica da su došli preko teritorija HVO-a, odnosno da ih je vozilo UN-a vozilo, dovoljno govori odakle vjetar duva. Ja sam upravo zato odmah reagovao. Spreman da dam i predsjedniku države depešu gdje sam potpisao da se uhapsu. Da je ma ko bio, ja bih to potpisao.“

Pauza u radu savjetovanja je potvrdila Alispahićeve riječi. Komandant Rasim Delić dobija iz Jablanice poruku od komandanta jedinice «Zulfikar» Zulfikara Ališpage Zuke u kojoj on pita šta da radi budući da je iz Zagreba došao efendija Šefko Omerbašić, šef Kriznog štaba Muslimana Hrvatske, koji nudi 50.000 DM da Zuka obustavi borbena dejstva koja izvodi u Hercegovini.

„Rasim mi je pokazao poruku i pitao šta da mu odgovori. Rekao sam mu, napiši: Uzmi pare, lijepo ga počasti i isprati, a onda nastavi operaciju“, kaže Sefer Halilović. Zuka je informisao Delića da je Omerbašić ponudio 50.000 DM za obustavu borbenih dejstva mada general Rifat Bilajac kaže da toj broju treba dodati još jednu nulu. Nakon toga, Bilajac je efendiju Omerbašića prozvao „zelenim kardinalom“.

Halilović je ponovo govorio, izazivajući pažnju svih prisutnih. „Mi svaki dan u našim kontaktima kažemo: logističko obezbjeđenje ili kraj. Daj pet kamiona municije pa ćemo osvojiti to i to brdo. Daj 15 kamiona municije, pa ćemo ne znam šta uraditi. Nema! Nema! Prema onome koliko ja mogu da razaberem to što imamo - imamo. Više nema. Mi se moramo konačno okrenuti i konačno shvatiti šta znači strategija oslonca na vlastite snage. Moram ovdje kazati, žao mi je što ovdje nema nekog od članova Predsjedništva da ne ispadne da im to govorim iza leđa. Država nam nije kupila, ni nabavila ni minimum oružja i municije. Ni onda kada su putevi bili potpuno otvoreni.“

Smijenjen po dogovoru: Sefer Halilović

Obraća se Sulejmanu Vranju. „U prvih 5 mjeseci, Sule, moglo se proći bez nekog velikog belaja, bez problema ikakvih. Pa se onda narednih 5 mjeseci moglo proći sa nekim potvrdama: može, ne može, ali se prolazilo. Pa je onda zablokiralo - ne može nikako. Dakle, država nam nije nabavila ni onda kada je mogla zato što se izvršila privatizacija narodne imovine, narodnih sredstava. Čista privatizacija. Nakon trinaest žrtava u Sarajevu, iz najbliže familije, ja više nemam hatara ni prema kome u ovoj državi da mu ne kažem ono što mislim. Makar me to iste sekunde glave koštalo. Mene ne zanima privatno niko, ali zanima me opstanak države i naroda.“

Bakir Alispahić sa odobravanjem potvrdno klima glavom. Praveći poređenje između uspješno izvedenih armijskih akcija u Mostaru i pada teritorije od Rudog do Igmana, Halilović nastavlja: „Dolazim do zaključka da se uspjesi četnika, na prostoru na kojem su imali uspjeha, ne temelje na njihovoj velikoj snazi i moći nego na našoj nemoći, zbunjenosti da li političkoj ili vojnoj, te našoj neorganizovanosti, izdaji i kukavičluku. Mi smo na tom prostoru pogazili sve što je bilo sveto. Cio prostor od Rudog do Goražda izgubljen je sa 4 poginula i 8 ranjenih vojnika. A cio prostor od Grepka i Rogoja do Igmana; evo Salko i Vaha su ovdje, pa molim pomozite mi; osim borbenih dejstava na Proskoku i još nekoliko mjesta, je li najveći broj poginulih i ranjenih bio u opštem haosu i bježaniji koji je nastupio i dejstvu artiljerije po tim ljudima?“

Salko Gušić, komandant Šestog korpusa, i Vahid Karavelić, komandant Prvog korpusa, potvrđuju rečeno. „Da tragedija bude još veća, ovaj će igmansko-rogojski prostor i ovaj drugi kod Istočnobosanske operativne grupe ući u anale ratne vještine gdje su četnici sa nevjerovatno malim snagama, oko 3 bataljona, podržani sa jednim divizionom artiljerije, uspjeli gotovo bez gubitaka zauzeti izuzetno veliki prostor branjen sa 3 do 4 hiljade naših boraca. Znae, meni pred takvim činjenicama staje pamet. Moram da kažem da na to pitanje nemam odgovora. Imam samo odgovor da je to izdaja, kukavičluk, malodušnost, nešto što nam je zabolo nož u leđa i devalviralo našu borbu koja je uvrijedila sve ove borce koji su se herojski borili“, kaže Halilović, koji će dva mjeseca kasnije biti uhapšen kao državni neprijatelj.

Savjetovanje je završeno usvajanjem nekoliko zaključaka. Jedan je da se hitno mora pomoći Četvrtom korpusu. U to vrijeme snage ovog korpusa broje 6.981 borca, od čega je 2.434 naoružanih. Borbena linija čini krug od 360 stepeni, prema HVO-u i prema VRS. Preko 1.200 ljudi se smjenjuju svakih 24 sata ili 48 sati na položaju, jer nema dovoljno oružja za sve, tako da oni koji dolaze u rovove preuzimaju oružje.

Nije se oglašavao: Episkop Jefrem

Photo: Ranko Čuković

“Na početku rata sam rekao svojoj porodici, dok god ima i jedan Musliman u Banjoj Luci, ja moram ostati”, objašnjavao je muftija. Na njegovu kuću su bacali eksploziv, pokušali ga ubiti nekoliko puta, hapsili ga. Policajci su mu govorili: “Šta tražiš ovdje, što ne ideš? Mi smo džamiju porušili”. Ostao je i bilježio sve što se dešavalo oko njega.

Bez političkih predstavnika, muslimani i katolici su vjerske poglavare doživljavali kao jedine branitelje, obraćali im se za utjehu i hranu. “Bio sam neka vrsta prizme kroz koju su se prelamale patnje mog naroda na ovom prostoru”, kazivao je muftija Halilović. “Najteže je bilo 1993. i polovinom 1995. kada je došlo do egzodusa Srba iz Krajine. Te 1993. su srušene sve džamije u Banjoj Luci i muftijstvu, to je bila poruka da Muslimanima ovdje nema opstanka. Pred tim vandalizmom Muslimani su bili van sebe, u čudu i svjesni velike opasnosti u kojoj se nalaze. To je mnoge pokrenulo da odu, mnogi od njih su silom otjerani.”

Ibrahim ef. Halilović je u Banju Luku došao odmah nakon završene Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu i Filološkog fakulteta u Beogradu i volio je taj grad. Borio se da ostane u njemu, ali nije uspio. Umro je u julu 1998. i trebao biti ukopan u haremu na mjestu gdje je nekad bila Ferhadija.

Na dan dženaze, na mjestu gdje je trebao počivati okupilo se nekoliko stotina Srba. Uništili su pripremljeni mezar, izgazili cvijeće i uz pokliče poboli srpsku zastavu. Muftiju su sutradan ukopali u haremu Gazi Husrev-begove džamije u Sarajevu.

Neretva: Oslobođanje Hercegovine (17)

Mjesto žestokih borbi: Dolina Neretve

Da je pameti, kao što je nije knjiga “Balkan bluz”, Medine Delalić i Suzane Šaćić, nekadašnjih novinarki “Slobodne Bosne” bila bi makar fakultativni udžbenik istorije na prostorima rahmetli SFRJ. S obzirom da to nije slučaj, kao i da se o nekim stvarima u BiH, ali i šire jednostavno ne priča, e-novine su odlučile da uz dozvolu autorki feljtonizuju knjigu koja prati dešavanja u zemlji Bosni i Hercegovini od dana ubrzanog ekonomskog razvoja, nekad republike u okviru SFRJ (1975.) , nerazjašnjene pogibije tadašnjeg predsjednika savezne vlade Džemala Bijedića, preko sunovrata Hamdije Pozderca, Fikreta Abdića i „Agrokomerca“, procesa zbog kojih su zatvorske kazne odslužili Alija Izetbegović i Radovan Karadžić, do ratnih događanja i ubistava zapovjednika HOS-a, Blaža Kraljevića u Hercegovini, Mušana Topalovića-Cace i mnogih drugih događaja završno sa 1995. godinom. Autorke su knjigu same izdale, a osim promocija po BiH, i to uglavnom u njenom “lošijem” ali i “većem” entitetu, knjiga nije doživjela promociju izvan njenih granica. Posljednja dešavanja - početak suđenja Karadžiću, puštanje na slobodu Biljane Plavšić, samo su bili dobar povod da kontaktiramo autorke i zamolimo ih za dozvolu da ovu fenomenalnu knjigu putem feljtona predstavimo i izvan granica BiH. U nadi da će pružiti odgovore na brojna pitanja, ali i da bi mogla samim autorkama da pomogne nekim novim saznanjima koja bi dodatno rasvetlila ovaj period predstavljamo bosansku hroniku “Balkan bluz” (Okosnicu za njen nastanak čine autorski tekstovi i intervjui objavljeni u „Slobodnoj Bosni“ u periodu od 1991. do 2000.)

Štab vrhovne komande ARBiH početkom septembra formira tim u kome su: Zičro Suljević, Rifat Bilajac, Sefer Halilović, Vehbija Karić i Namik Džanković (operativac u Upravi bezbjednosti) koji ima zadatak da kontroliše aktivnosti Četvrtog i Šestog korpusa u operaciji oslobađanja teritorija u Hercegovini. Izrađuje se dokumentacija koju odobrava komandant Rasim Delić, a planirana operacija (koja nikada nije izvedena) dobija radni naziv "Neretva 93".

Bliži zadatak je oslobađanje sela Vrđi, deblokada Donje i Gornje Drežnice i deblokada puta Jablanica-Mostar. Operaciju treba da izvodi izviđačko-diverzantska brigada «Zulfikar» i Drežnički bataljon, sadejstvuje 45. brb i nekoliko jedinica Četvrtog korpusa. ŠVK zaključuje kako je, da bi se realizirao ovaj bliži zadatak - deblokada Mostara, i krajnji - izlazak na granicu, bilo potrebno organizirati veću akciju na prostoru od Bugojna do Mostara. Zbog toga se navedenim jedinicama priključuju i one iz Sarajeva.

Prvog septembra 1993. Rifat Bilajac, Zičro Suljević i Vehbija Karić izlaze iz Sarajeva kako bi, u svojstvu inspektora, nadgledali dolazak jedinica u Hercegovinu. Sarajevske jedinice su trebale biti smještene u selo Grabovica. „U hrvatskom selu Grabovica su sve bili starosjedoci, izuzev jedne djevojke koja je sa majkom došla iz Konjica. Nisu imali ništa protiv da vojska bude u selu. Govorili su: Ako treba, mi ćemo na nekoliko dana izaći iz kuća dok je vojska tu”, kaže Vehbija Karić.

Prvih dana nakon što je inspekcijски tim izašao u Hercegovinu ništa nije išlo po planu. Članovima tima je najprije rečeno kako će odbrana Sarajeva biti dovedena u pitanje ako ijedna jedinica izađe iz grada, te da shodno tome jedinice neće ni izaći. Zatim je stigla poruka kako su na raspolaganju borci iz 9. i 10., odnosno brigade Ramiza Delalića i Mušana Topalovića, te borci iz jedinice Adnana Solakovića, koje treba sačekati u Hercegovini. Ove jedinice su tretirane kao relativno samostalne u odnosu na ostale ili, kako se vojnički govorilo, kao jedinice koje su van sistema rukovođenja i komandovanja.

Komandant Prvog korpusa Vahid Karavelić 5. septembra piše depešu: "Sinoć, u 22.00, četa iz 10. bb (130 boraca) i četa iz 9 mtbr (60 boraca) su bile spremne za navedeni zadatak. Sve organizacione i materijalne pripreme sa navedenim jedinicama su bile izvedene. Sinoć u 22,30 kada su stigla motorna vozila zbog jakog nevremena lično su mi Caco i Ćelo predložili da se polazak odgodi za 24 sata. Međutim, poslije toga, u toku današnjeg dana je došlo do potpunog odgađanja." I mada je, prema Karavelićevoj depeši, došlo do odgađanja, jedinice iz Sarajeva 6. septembra stižu u Jablanicu.

"Iz Sarajeva su izašli Rusmir Mahmutćehajić i Haris Silajdžić. Obojica uz znanje predsjednika. Rusmir je pričao šta inače priča - cjelovita, suverena BiH. Silajdžić je iza njegovih leđa borce ubjeđivao da se uzalud bore, jer će sve ionako biti vraćeno Hrvatima. «Logika govori da je Haris trebao anulirati Rusmirov efekat”, kaže Vehbija Karić. Na teren stiže i ministar unutrašnjih poslova Bakir Alispahić sa 50 pripadnika odreda „Lasta“.

O cjelovitoj BiH: Rusmir Mahmutćehajić

Photo: KNS.ba

Rifat Bilajac se sjeća: “Vodio sam sastanak na kome je Alispahić rekao kako za operaciju postoji zeleno svjetlo od predsjednika, i da je on tu, kako bi jedinicu ‘Lasta’ dao na raspolaganje”. Tokom noći je, bez najave, Alispahić sa «Lastama» otišao za Mostar. Vratio se 10. septembra...

U međuvremenu su jedinice koje su stigle iz Sarajeva smještene u selo Grabovica. “Seljani su ih lijepo dočekali. Bila je kasna jesen i znam da su im iznosili smokve i grožđe da jedu. Jedan starac je dao štapove za pecanje. Zato smo bili šokirani kada je došao Namik Džanković i rekao nam za zločin u Grabovici”, kaže Vehbija Karić. Zičro Suljević se sjeća: “Bili smo na sastanku u Jablanici kada je ušao Namik Džanković koji nam je sa vrata rekao da su se u noći između 8. i 9. septembra desila ubistva Hrvata u Grabovici. Svi smo bili zaprepašteni. Džanković je rekao da MUP Jablanica vrši uviđaj. Obavijestili smo Sefera, a on je Namiku naredio da se to istraži i obavijesti vojna bezbjednost u Sarajevu”.

U Grabovici je ubijeno 27 civila. “Posljednja žrtva u Grabovici je bio Hrvat, pripadnik Zukine jedinice. On je prelazio preko mosta sa lijeve obale Neretve i pitao šta se to dešava? Legitimisali su ga, a kada su vidjeli da je Hrvat, ispalili su rafal u njega i bacili ga u Neretvu”, sjeća se Vehbija Karić.

Naveče, 10. septembra u Konjicu traje sastanak kome prisustvuju Rusmir Mahmutćehajić, Safet Ćibo, Bakir Alispahić, Vehbija Karić i Sefer Halilović.

Alispahić predlaže da se zbog zločina u Grabovici cijela operacija obustavi. Ostali jednoglasno odlučuju da se operacija nastavi, a paralelno radi na istrazi zločina.

Dva dana kasnije jedinice kreću u akciju. Na Istureno komandno mjesto u Voljevac je stigla vijest da borci OG “Zapad” pod komandom Selme Cikotića napreduju

prema Vilića guvnu. Uporedo sa izvještajima koje novinar Šefko Hodžić šalje o uspjesima u Hercegovini, nastavljaju se dalja napredovanja.

U međuvremenu stiže informacija iz Sarajeva od komandanta Prvog korpusa Vahida Karavelića koji je javio da je u Sarajevu Ismet Bajramović Čelo napravio nered, blokirajući grad do Marin Dvora. Zbog toga je, navodno, sarajevske jedinice trebalo povući iz Hercegovine. Kasnije će se pokazati da je informacija bila netačna. Halilović je svojim suradnicima odmah rekao kako sumnja u istinitost Karavelićeve informacije i da se vjerovatno radi o igri kako ofanziva ne bi uspjela. "Iza ovog", kaže on novinaru Šefki Hodžiću, "vjerovatno stoje oni koji idu na podjelu Bosne, a njima na ruku ne bi išle značajne vojničke pobjede od Gornjeg Vakufa do Mostara".

Poslijepodne, 18. septembra su nastavljene borbe na južnom dijelu ratišta prema Mostaru. Narednog dana je Halilović tražio da ga Zuka informiše o stanju na terenu. "Je li crkla životinja?", pitao je aludirajući na planinu Medvjed. "Životinja je crkla i pet puta više", euforično je odgovorio Zuka, aludirajući na kvadraturu oslobođene teritorije.

U Grabovici je ubijeno 27 civila: Odavanje počasti

Photo: Abcportal

Šef tima Halilović tada ne zna pod koliko je jakim mjerama „obrade“ službi bezbjednosti. U principu »Četiri osobe su bile zadužene za slušanje Halilovića, ali ako smo imali više posla, onda smo dobijali ispomoć«, kaže jedna od osoba zaduženih za slušanje njegovog telefona. Službe su, kada je najavljen njegov put u Hercegovinu, angažovale i nove operativce zadužene za „pokrivanje“ i „sabotiranje“. Tada oficir bezbjednosti Prvog korpusa ARBiH, Izet Mustafić je svjedočio kako je izašao na Igman sa specijalnim zadatkom: «Moj zadatak je bio da onemogućim bilo kakav uticaj Halilovića na izvođenje borbenih dejstava i da se svim potčinjenima prenese da Halilović nema nikakva ovlaštenja i da se do posljednjeg vojnika prenese da ne trebaju slušati nikakva naređenja, eventualno, izdata od njega».

Po povratku u Sarajevo, Mustafić je, prema vlastitom priznanju, za uspješno obavljen zadatak dobio 500 DM. Da je Mustafić svoj dio posla dobro odradio, vidi se iz pisma koje Halilović tih dana šalje Rasimu Deliću: »Kud god se okrenem,

imam utisak da je blokada«. Uprkos svim opstrukcijama, dan kasnije glasnogovornik UNPROFOR-a Vilijam Ajkman saopštava na konferenciji za štampu u Sarajevu: "Borbi je bilo i na liniji Vrđi - Drežnica. Armija BiH je na tom dijelu fronta napredovala ka Mostaru za čitavih 10 do 12 kilometara", a nešto kasnije "Cjelokupno područje oko Drežnice prema Mostaru je sada u rukama Armije BiH. Na mnogim mjestima, na tom dijelu ratišta postrojbe HVO-a se nalaze u okruženju Armije."

Bilo je ovo jedno od rijetkih saopštenja UNPROFOR-a u kome se govorilo o uspjesima Armije BiH. Ovakvim razvojem situacije u Hercegovini nisu svi bili zadovoljni. Pogotovo ne oni koji su navijali za to da na Bošnjačkom saboru bude prihvaćen Owen-Stoltenbergov mirovni plan.

Septembar 1993: Bošnjački sabor (18)

Pišu: **Medina Delalić & Suzana Šaćić**

Veličina slova:

Vrijeme odluke: Bošnjački sabor

Na Bošnjačkom saboru, 27. i 28. septembra, trebalo se govoriti o budućnosti BiH i o Owen-Stoltenbergovom mirovnom planu za Bosnu. Bilo je, zapravo, planirano da se izvrši proglašenje bošnjačkog parlamenta i konačno obznani pristanak za stvaranje bošnjačke (muslimanske) države. Predviđeno je da njene granice budu na linijama koje drži vojska, s tim da su sporna ostala pitanja Srebrenice i Žepe. David Owen piše: "Izetbegović se brinuo da jači i glasniji elementi u njegovom javnom mnijenju nisu spremni da se suoče sa nesretnom činjenicom da se dioba već odvila na terenu, i da su oni protiv etničke podjele. Međutim, on osobno, prihvatao je realnost da se lice Bosne promijenilo."

Prije Bošnjačkog sabora na teren se šalju stranački kadrovici u funkciji ideološko-političkih koordinatora koji trebaju "jače i glasnije elemente u javnom mnijenju", kako je definirao Owen, ubijediti kako je vrijeme da i Muslimani imaju svoju državu. Musadik Borogovac u to vrijeme radi u press-centru TWRA u Zagrebu. U TWRA u funkciji ideološko-političkog koordinatora, dolazi predstavnik SDA koji organizira mini-seminare na kojima izlaže tri ključne teze: prvu - vjera, nacija, narodu su jedno isto, drugu - Bosne nikada nije bilo, i treću - BiH ne može postojati ukoliko je ne žele Srbi i Hrvati.

"Kroz te teze se pokušala objasniti potreba teritorijaliziranja Muslimana u BiH. Znači, tri naroda u BiH su tri nacije kojima trebaju tri države", kaže Borogovac koji je Izetbegoviću napisao protestno pismo od 30 strana, jer je u ovim riječima prepoznao Izetbegovićeve misli.

Predsjednikov vojni savjetnik Fikret Muslimović prije Sabora najvišem državnom vrhu prezentira procjenu srbijanskih i hrvatskih oružanih snaga, odnosno snaga agresora - kako se govorilo, o položaju i snagama ARBiH. „Nesumnjivo, radi se o čovjeku koji je imao sposobnosti za oblasti kojima se bavio, ali i osobi upitnih moralnih kvaliteta“, kaže Rusmir Mahmutćehajić, koji je prisustvovao Muslimovićevoj prezentaciji stanja na ratištima.

„Naime, suština njegovog izlaganja je bila da se rat pod hitno treba zaustaviti i da ARBiH u daljim sudarima sa srbijanskim i hrvatskim snagama nema šansi.“ Poruka je bila jasna: vojnom terminologijom trebalo je potcrtati odluku bošnjačkog političkog vodstva da se ide na podjelu zemlje.

„Ovaj čovjek laže i nemojte mu vjerovati“, ljutito je reagirao Mahmutćehajić usred Muslimovićeve prezentacije. „On laže, zato što je prije 15 dana govorio sasvim suprotno. Bez obzira da li je lagao tada ili nas i vas laže sada, u jednoj od tih situacija je lagao, znači da je najobičniji lažov.“

Mahmutćehajić je znao pozadinu Muslimovićeve „vojne analize“. Njegov dugogodišnji poznanik, a u nekim fazama i prijatelj, Alija Izetbegović je mjesecima već pokušao Mahmutćehajića pridobiti za ideju stvaranja muslimanske države.

Neke od argumenata koje je navodio Izetbegović, ponavljao je i Muslimović.

„Izetbegoviću je bilo jako stalo da me pridobije za ideju stvaranja muslimanske države“, sjeća se Mahmutćehajić. „Satima smo razgovarali. Nije imao nikakvog razumijevanja, niti argumenata koje je mogao staviti na sto u bilo kojoj raspravi, pa ih braniti, kada je obrazlagao potrebu stvaranja takve države. Zbog toga se sve više to zalaganje pretvaralo u pseudomesijanstvo, pridobijanje slabih, uz njihovu bezuvjetnu podršku, jer on nikada nije mogao iznijeti razloge kojima bi pravdao taj svoj zahtjev.“

Argumenti protiv takve ideje, smatrao je Mahmutćehajić, između ostalog su i to da stvaranjem nove države bosanski povijesni identitet zapada u stanje destrukcije i stvaranja potpuno novog identiteta. „Taj novi identitet više nije identitet bosanskih Muslimana. Sva vrsta prekida djeluje na kolektivnu svijest poput šoka iz kojeg je pitanje da li će organizam preživjeti.“

Izetbegović je vidio da Mahmutćehajića ne može pridobiti za svoju nakanu, a Mahmutćehajić je vidio da je suviše Izetbegovića ubjeđivati u suprotno. „On je meni rekao da ostaje pri svome stavu i da je spreman ukloniti sve ljude koji su mu smetnja na tome putu“, kaže Mahmutćehajić.

Haris Silajdžić, tada ministar vanjskih poslova, pozvao je telefonom Rusmira Mahmutćehajića. Govori kako se trebaju vidjeti i razgovarati o važnoj stvari. Kasno

naveče, u prostorijama „Preporoda“ Mahmutćehajića sa Silajdžićem dočekuju Enes Duraković i Alija Isaković, vodeći bošnjački intelektualci. Raspored sjedenja - Silajdžić je u sredini, Duraković i Isaković sa jedne i druge strane, a Mahmutćehajić preko puta - kao u drami pokazuje da su Mahmutćehajićeve dugogodišnji prijatelji politički prešli na Silajdžićevu stranu. Trebali su poslužiti kao potpora onome što će ministar vanjskih poslova reći.

„Moji prijatelji iz zapadne Evrope i svijeta smatraju da je podjela BiH i stvaranje tri nacionalne države najbolje i jedino moguće rješenje“, kaže Silajdžić. U nastavku dodaje da Srbima treba pustiti da nose svoj, a Hrvati svoj dio Bosne. To je, prema njegovom mišljenju, opcija koju Bošnjaci trebaju prihvatiti i legalizirati na Bošnjačkom saboru, u čemu ih podržava i Zapad.

„Ti ne znaš šta pričaš i takva priča znači da su sve naše žrtve uzaludne, pristati na to znači prihvatiti logiku Karadžića i Mladića, proglase li Bošnjaci svoju nacionalnu državu, oni se odvajaju od Bosne i potpisuju svoje samoubistvo“, ljutito replicira Mahmutćehajić. Razgovor - polemika traje do zore. Nakon pokušaja „obrađivanja“ Mahmutćehajića, Izetbegović poziva akademika Muhameda Filipovića sa istom namjerom.

„Bez tebe i mene, profesore, ovo ne ide i molim te da dođeš, a biće onako kako se ja i ti dogovorimo“, kaže Izetbegović pozivajući Filipovića na sastanak.

„Taj sastanak je održan kod Izetbegovića i na njemu su, pored Izetbegovića i mene, bili još reis Mustafa Cerić, Alija Isaković ili Enes Duraković i mislim moj tetič Edah Bećirbegović. Tada sam kazao da ne podržavam nikakvu avanturu sa našom muslimanskom ili bošnjačkom državicom i na taj način legitimiranje podjele BiH“, ispričao je akademik Filipović. On je svojim sugovornicima rekao kako predstojeći Sabor ima zadatak da riješi pitanje nacionalnog imena i identiteta; mobilise narod za borbu protiv agresije; kao i da fomulira zadatke svih Bošnjaka u tom kontekstu. Izetbegović se složio. Filipović je napisao Rezoluciju Sabora o nacionalnom imenu Bošnjak.

Moji prijatelji iz zapadne Evrope i svijeta smatraju da je podjela BiH i stvaranje tri nacionalne države najbolje i jedino moguće rješenje: Haris Silajdžić

Photo: FoNet/Darko Popović

„Nažalost, kako se u nas muslimana često radi iza leđa, pokazalo se da oni nisu odustali od onoga što su zamislili da proglašavaju muslimansku državu“, ispričao je Filipović, kojeg će u to uvjeriti predstojeći događaji.

Filipović smatra i da je nacionalno ime Bošnjak, kojem su se do tada žestoko protivili vjerski autoriteti i vrh SDA, prihvaćeno samo u kontekstu planiranog proglašenja nacionalne države. „Pokazalo se da je nagla izmjena stava uslijedila iz spoznaje da ne mogu osnovati muslimansku državu, jer to svijet neće odobriti, ali da bi svijet, a pogotovo Srbi i Hrvati, kojima je osnivanje takve nakaradne države odgovaralo, odobrio stvaranje bošnjačke države.“

U ponedjeljak, u hotelu „Holiday Inn“ pred početak Sabora novinar Šefko Hodžić prilazi Rasimu Deliću koji u prvom redu sjedi između Envera Hadžihasanovića i Sulejmana Vranja. Delić nije zadovoljan Hodžićevim radio-izvještajima sa ratišta iz Hercegovine, govoreći kako on vrši direktan prenos bitke.

„Nije to bio direktan prenos bitke. Prilog je emitiran nekoliko dana poslije bitke“, objašnjava novinar.

„Ti prenosiš bitku kao fudbalsku utakmicu, a to nije dobro“, dodaje Enver Hadžihasanović. Nezadovoljstvo načinom izvještavanja, a zapravo samom sadržinom izvještaja iz Hercegovine su iskazali Osman Brka i bezbjednjak Fikret Muslimović. Prema Muslimovićevim vojnim procjenama prilagođenim novim političkim željama, ARBiH je mogla samo gubiti.

Bilo je planirano da se na Saboru izglasa raspuštanje bosanske skupštine i proglašenje bošnjačke, usvoji Ustav, koji je već bio napisan, a Alija Izetbegović izabere za prvog i doživotnog predsjednika. „Bilo je predviđeno i objelodanjivanje postojanja bošnjačke službe bezbjednosti“, kaže tadašnji načelnik CSB-a Munir Alibabić.

Na Sabor je došao i Hakija Meholjić, predsjednik SDP-a Srebrenica. „Poziv je došao od predsjednika Izetbegovića. Mi smo na sastanku Ratnog predsjedništva općine odredili delegaciju koja će ići u Sarajevo. Odmah smo imali neku slutnju da će se tu rješavati krupne stvari, jer prvi put izlazimo iz Srebrenice i obezbjeđuje nam se prevoz sa dva helikoptera. Kako to da je nama siguran izlaz, a za sve vrijeme otkako smo postali demilitarizovana zona, nije nam mogla doći nijedna civilna, ni vojna delegacija. Bilo je predviđeno da ide i Naser Orić, ali on nije želio ići. Sa aerodroma su nas transporterima dovezli pred ‘Holiday Inn’... Tu nas je primio predsjednik Izetbegović i odmah nakon pozdrava pitao: ‘Šta vi mislite o zamjeni Srebrenice za Vogošću?’“

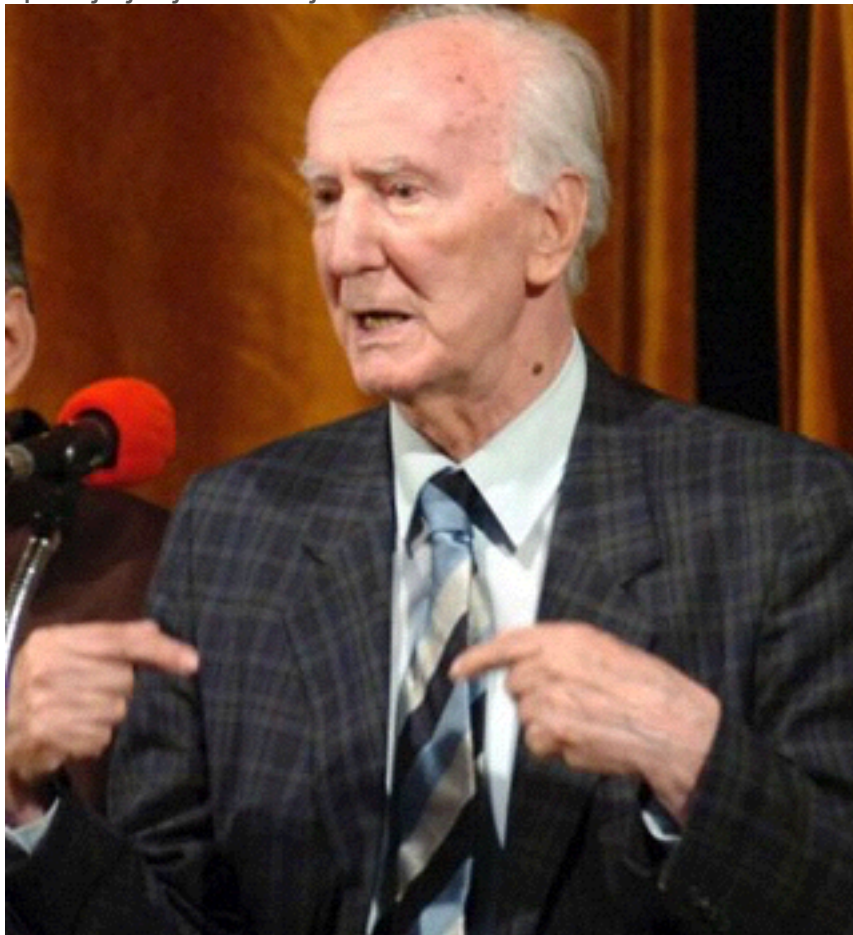
Jedno vrijeme vlada tišina, a onda se Meholjić javlja za riječ: „Predsjedniče, ako ste nas zvali na gotovu stvar, onda to niste trebali raditi, jer se valja vratiti pred narod...“ Izetbegović odgovara: „Znate, meni je Clinton nudio u aprilu 93. da četničke snage uđu u Srebrenicu, izvrše pokolj pet hiljada Muslimana i tada će biti vojna intervencija.“

Srebrenička delegacija je bila sastavljena od devet ljudi. Svi su zanijemili. Pošto je u istom momentu u sali najavljen početak Sabora, Izetbegović je ušao da najavi goste iz Srebrenice koji su dočekani burnim aplauzom, kao heroji.

Alija Isaković je otvorio Sabor. Govorio je spuštene glave, gledajući u papire ispred sebe. U toj gesti nije bilo trijumfalizma. Bio je lijep čovjek i izgledao je kao junak grčke tragedije, Sokrat koji treba popiti otrov. Situaciju je on sam opisao kao Sudnji dan, s tom razlikom što Bošnjaci račun polažu sebi i onima koji će ih naslijediti. Tu na Saboru su okupljeni ujedinjeni surovim povijesnim prelamanjem; svi jednaki, bez

regionalnih i stranačkih podjela, bez surevnjivosti i suparničkih nakana; objašnjavao je i najavio da ništa neće biti onakvim kakvim bijaše. Mora se ispočetka. Čisto i jasno kao sama priroda, bez licemjerja.

“Ovaj čin u kojem stojim pred vama, imenovat ću samo odgovornim“, rekao je Isaković, „Mi nismo u prilici da biramo između dva dobra, već između tri zla. Ova odgovornost podrazumijeva dalekosežne posljedice i one posljedice koje mogu biti neposredne. Mi smo u ratu. Mi smo oči u oči s grubom stvarnošću i moja osobna pojava na ovom mjestu samo je rezultat te stvarnosti, a ne ličnih sklonosti, opredjeljenja ili namjera.“

Vi kopate živu državu za koju ljudi još uvijek ginu, vi ste obične izdajice i nemate pravo to činiti: Poruka Muhameda Filipovića

Photo: Stock

Nakon skiciranja gibanja na Balkanu, koja su među Bošnjacima razvila pogubna svojstva koja iznutra rastaču vlastito tijelo i dušu, Isaković je pred slušaoce podastro krajnosti koje je iznjedrila bošnjačka historija. “Tako je u praskozorje moguće bosanske autonomaške slobode iskoračio mladi Husein Gradaščević, ali i ostarjeli Ali-paša Rizvanbegović, u austrijskim okupacijskim nedoumicama pojavljuje se umni muftija Karabeg i razularena mostarska svjetina, razboriti Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak i smutljivi Hadži Lojo, tzv. mehkiši i tzv. tvrdiši, Gajret, ali i Narodna uzdanica, latinica i ćirilica, časni reis Čaušević i konzervativna ulema, senilni doglavnik Adem-aga Mešić u Zagrebu i zaneseni srboljub Mustafa Mulalić u Dražinu četničkom štabu, dalekovidi i usamljeni Husein Čišić, građanski liberal s ustavnim prijedlogom o Bošnjacima u prvoj Saveznoj skupštini Federativne Jugoslavije i uštogljeni mostarski ekavac Avdo Humo, Mak Dizdar kao hrvatski književnik i njegov brat Hamid - kao srpski književnik na Katedri za suvremenu

hrvatsku književnost u Zagrebu, i drugdje, Meša Selimović, član SANU-a, i Alija Nametak, član JAZU-a, potom Hamdija Pozderac i Alija Izetbegović, raskol SDA i MBO, koji je onemogućio veliku političku pobjedu našem narodu na prvim slobodnim izborima, Islamski centar u Zagrebu sa svojim programom i centralne islamske ustanove u Sarajevu, potom Fikret i Alija, Juka kao vid lokalne samovolje i Vrhovna komanda Armije BiH u ratu, bježanje rektora Univerziteta u stranu zemlju, i mali ljudi s periferije - veliki heroji i šehidi, novi naibu-reis i paralelna paralizatorska antireisovska struja, Vlada u Sarajevu i "Vlada spasa" u Ljubljani, bljedunjavi SDA-ovski gradonačelnici u Hercegovini, Muslimani bojovnici HVO-a i Muslimani logoraši HVO-a, autonomaške feudalne pretenzije Fikreta Abdića u Cazinskoj krajini i sudbina Bosne i Hercegovine."

Ključna pouka i poruka zato jeste: "Zaprečavanje vlastite odbrane narodu i podržavanjem svojevrsnog krstaškog rata protiv nas, Zapad je učinio zloslutan presedan. Velike sile i Savjet sigurnosti objektivno su saučesnici ovog genocida. Time ovo neće biti posljednji evropski mrak. Poslije zlodjela nad nama, poslije upečatljivih doživljaja tih zlodjela, niko na svijetu nije nevin. Nema ni jedne naše smrti koja nije s nekim podijeljena. Količina naše nevine krvi dostojna je pomjeranja ustaljenih pojmova o vremenu u kojem se ovaj svijet nalazi. Ono što se događa u Ženevi - to je prisila. I trojna podjela Bosne i Hercegovine je komšijska i međunarodna prisila. To je, konačno, gruba realnost kojoj se moramo što prije priviknuti, mimo svoje volje i zato s manje emocija i s više razboritosti."

Isakovićev govor je praćen dugim aplauzom, ali njegova ključna poruka nije naišla na prijem. Mnogo ljudi, uopće, nije znalo pozadinu dešavanja. Govornici su jedan za drugim odbacivali plan. Zbog neočekivanog razvoja situacije Izetbegović poziva najviše državno vodstvo na odvojeni sastanak.

U podrum hotela „Holiday Inn“ odlaze: Izetbegović, Silajdžić, Ganić, Irfan Ljubijankić. Rusmir Mahmutćehajić se „probija“ kroz kuhinje, jer je i on pozvan na sastanak. U podrumu Silajdžić ponovo objašnjava neophodnost prihvatanja plana. Irfan Ljubijankić se slaže. „Hvala Bogu da i mi Muslimani imamo svoju državu. Meni je drago i zbog moje djece koja će moći slobodno živjeti u svojoj državi“, kaže Ljubijankić. Mahmutćehajić replicira da Bosna mora opstati, jer bez nje nema ni Bošnjaka. Ilustrovao je to primjerom načina kako su vršena pokrštavanja tokom Drugog svjetskog rata. Onima koji su pokrštavani je govoreno da im se duša ne može spasiti, ali tijelo može, a zatim su ubijani. Odvajanje Bošnjaka od Bosne je odvajanje duše od tijela, a to znači smrt.

„Situacija je“, kaže on, „odbrana Bosne ili smrt. Kakva god je perspektiva te odbrane, ona je nešto što nudi nadu, što štiti ljudsko dostojanstvo. Ako postoji dio Bosne gdje se ljudi nisu branili, a preživjeli su, nisu poklani i silovani, onda bi se moglo reći da nisam u pravu.“

Izetbegović gnjevno odgovara: "Nije Bosna nikakav kumir kome se treba klanjati". Za vjernike je ova izjava imala posebnu težinu, jer islam ne dozvoljava klanjanje kumirima (idolima). Mahmutćehajić pita zašto se ne pozovu i ostali učesnici Sabora, predstavnici drugih stranaka, da se čuje šta oni misle, kao što su Selim Bešliagić ili Muhamed Filipović.

U tom momentu akademik Filipović ulazi sam, jer je tražeći Saliha Bureka nabasao na skup. Ušao je usred sastanka, „Uhvativši „poštene“ Muslimane in flagranti na djelu razbijanja BiH“, kako je kasnije opisao. Uspijeva uhvatiti dio Silajdžićevog

izlaganja i s nogu iznervirano govori: „Vi kopate živu državu za koju ljudi još uvijek ginu, vi ste obične izdajice i nemate pravo to činiti.“

Odlazi preko vrata, zajapuren od bijesa. Mahmutćehajić mu dobacuje: „Ne idite odavde, profesore, ima nas još koji mislimo kao Vi.“ Ali, Filipović ga ne čuje. Već je na putu prema Nezavisnom radiju „99“ da preko njegovog direktora Adila Kulenovića, kako je rekao, obavijesti narod o zavjeri koja je u toku.

"Tigar-Sloboda 94" (19)

Veličina slova:

Cazinska krajina: Nesuđeno carstvo Fikreta Abdića

Hamdija Abdić Tigar, komandant 502. slavne brdske brigade „Tigrovi“ iz Bihaća je od januara 1994., kada ga je komandant 5. korpusa ARBiH Atif Dudaković formalno smijenio i demobilizirao, pripreman da bude ubačen u štab vojske AP Zapadna Bosna. Hamdija Abdić koji je prije rata u Bihaću bio vlasnik kafića, diskoteke i firme za proizvodnju građevinskog materijala ponovo je postao civil. Ovaj put je pretvoren u švercera i kriminalca.

Širila se priča kako je spreman sve uraditi za novac. Kako je, inače, u Krajini bio poznat kao žestoki momak sa ulice, njegov novi imidž nije izgledao neuvjerljiv. Plan o ubacivanju Hamdije Abdića u štab vojske autonomije, komanda 5. korpusa je nazvala „Tigar-Sloboda 94“, kao odgovor na plan o zauzimanju Bihaća koji su zajedno napravili štab srpske i vojske autonomije, a zvao se „Sloboda 94.“

Za plan „Sloboda 94“ su znali su lider bosanskih Srba Radovan Karadžić, lider Srba iz Kninske krajine Milan Martić i Fikret Abdić. Iz srpskog štaba u Kninu, za operaciju su bili zaduženi pukovnici Veso Kozomara i Predrag Smiljanić, potpukovnik Damjan Prić i kapetan I klase Branko Ćuić.

Hamdija Abdić, na osnovu dogovora sa komandantom 5. korpusa Atifom Dudakovićem, odlazi u Veliku Kladušu gdje se u štabu vojske autonomije sastaje sa Fikretom Abdićem 2. jula 1994. "Sjeo sam sa Fikretom, okolo su bili ovi njegovi, popili smo po whiskey, ja malo više nego ostali i izložio sam mu plan", sjeća se Hamdija Abdić. "Ražalovani" komandant „Tigrova“ je tražio novac i oružje objašnjavajući da ga više ne zanima patriotizam i cjelovita i međunarodno priznata BiH. Predočio je da uz sebe ima 100 pripadnika „Tigrova“ spremnih da na njegov mig sve učine, oko 2000 pobunjenika iz raznih jedinica 5. korpusa i građana kojima je dosadila „tortura sarajevske vlasti“.

Predložio je da Fikret naoruža "nezadovoljnike" koji će se nakon što dobiju dovoljno naoružanja, iznutra obračunati sa Petim korpusom nakon čega će u Bihać moći ući vojska autonomije i sam Fikret Abdić. Fikretu Abdiću se prijedlog učinio savršenim. Prihvatio ga je.

"Ja sam od Fikreta odmah uzeo 200 hiljada maraka", kaže Hamdija Abdić, "To je bila prva rata koju mi je dao da imam za svoje lične troškove."

Fikret Abdić već 4. jula u Bihać šalje prve količine oružja i municije, transportovanih iz magacina u Korenici. Naredna tri dana stizale su nove pošiljke oružja, municije, opreme, hrane i goriva preko kontrolnog punkta UNPROFOR-a na Izačiću.

Pripadnici Poljskog bataljona iz sastava UN-a bili su zaduženi da ništa ne registruju, već samo da dižu rampe. Isti oni koji su do tada sprječavali dostavljanje oružja za ARBiH, sada su žmirili na isporuke oružja navodnim pobunjenicima.

Tokom tri dana u Bihać je stiglo 1.200 pušaka, snajpera i teških mitraljeza, 200.000 metaka, 200 komada protivoklopnih borbenih kompleta, 20 motorola, nekoliko minobacača, 200 novih uniformi, 4 teretna vozila i mnogo hrane. Kada budu dovoljno logistički obezbjeđeni navodni pobunjenici su trebali početi pobunu.

Sedmog jula, u pola šest, ujutro, Bihać su počele potresati snažne detonacije.

Prolamala se rafalna pucnjava. Emitiraju se lažne vijesti o upadu terorista i uličnim borbama, a preko lokalnog radija je stanovništvo zamoljeno da ne izlazi iz kuća, jer 5. korpus ima dovoljno snage da se sam obračuna sa pobunjenicima. "Pravljena je neka kombinacija prekida radio-programa zbog navodnog gubljenja signala, a onda emitiranja dramatičnih vijesti", kaže tadašnji urednik radija Nijaz Glumac koji je imao svoju ulogu u operaciji "Tigar – Sloboda".

Unutar grada su zapaljene automobilske gume kako bi, posmatrano sa okolnih brda, izgledalo da se u Bihaću vode ulične borbe. "Mi smo u programu govorili kako sa prozora vidimo da Bihać gori", sjeća se Glumac. Jedinice 5.korpusa su na imaginarnom terenu pobune izvodile fiktivne borbe, pucajući manevarskom municijom i aktivirajući zaostale srpske granate čije su detonacije potresale Bihać.

Abdićev "ubica": Hamdija Abdić, Tigar

Photo: Stock

U poslijepodnevnom satima 9. jula u Izačić, nadomak Bihaća stiže ekipa srpske TV iz Knina kako bi snimila "oslobađanje" teritorija. U Kninu se već slavilo. Žureći da što prije objave ekskluzivne vijesti na programima srpskih radio-stanica su počeli emitirati informacije kako se „ozloglašeni general muslimanske vojske“ Atif Dudaković predao vlastima u Kninu i da se Fikret Abdić priprema da uđe u Bihać, planirani glavni grad Autonomne pokrajine Zapadna Bosna.

U smiraj istog dana, spreman je, kako se pretpostavljalo, konačni udar i zauzimanje Bihaća od strane pripadnika vojske autonomije i srpskih snaga. Za komandu 5. korpusa je to bio znak da se operacija „Tigar-Sloboda“ mora privoditi kraju. Prema naređenju generala Dudakovića, komandant navodnih pobunjenika, Hamdija Abdić naređuje hapšenje petočlane ekipe koja je iz Velike Kladuše i Knina stigla u Izačić da nadgleda finalnu akciju "oslobađanja" Bihaća. Tada je postalo jasno da je sve skupa bio veliki blef.

U studio radija Velika Kladuša stigao je i sam Fikret Abdić koji je ponavljao: "Riba 1, Riba 2, Riba 3... postupi po naređenju". Odgovora nije bilo.

Avgusta 1994. snage Petog korpusa ARBiH su umarširale u Veliku Kladušu, a Fikret Abdić se povlači u Hrvatsku. Ipak, Abdić se ubrzo vraća u Veliku Kladušu uz pomoć srpskih snaga iz Kninske krajine, nakon čega proglašava Zapadnu Bosnu koja je bila mrtvorodena republika. Podržavan od Hrvatske do momenta kada je njegovo postojanje slabilo Izetbegovića, poslije stvaranja Federacije BiH u hrvatskim medijima je započela demonizacija njegove ličnosti.

U Zagrebu je, od čovjeka blistave političke budućnosti, prekršten u čovjeka mračne prošlosti. Fotografije i televizijski snimci Abdića koji je do tada bio povlaštena zvijezda HRT-a i općenito pozitivni bošnjački junak hrvatske javnosti, zamijenjeni su snimcima njegovih susreta sa Milanom Martićem, što je preko noći "europskog Muslimana" i "dokazanog hrvatskog prijatelja" dovelo na strašni stub srama. Postao je glineni golub medija, predmet ponižavanja i vrijeđanja. "Razumni političar" i "legitimni muslimanski predstavnik" postao je velikokladuški kum i ratni zločinac.

Neke epitete su pravdali autoritativni izvještaji, kao što je izvještaj Tadeusza Mazowieckoga o postojanju logora u Abdićevoj “bescarinskoj zoni” u kojima su se nalazili zarobljeni pripadnici Petog korpusa ARBiH i protivnici autonomije. U Sarajevu stigmatiziran kao izdajnik, za svoje pristalice Fikret Abdić i dalje spada u trojstvo historijskih, legendarnih junaka Cazinske krajine koje uz njega još čine Mujo Hrnjica i komandant odbrane Krajine “od svih i svakoga” u Drugom svjetskom ratu Huska Miljković. I Abdić je kao svojevremeno Miljković (koji je poginuo u zasjedi koju su napravili njegovi bivši prijatelji) vodio svoj rat na zaštiti bošnjačkog stanovništva Krajine, u kojem je surađivao sa svima. Nesuđeni predsjednik nesuđene države Zapadna Bosna je izricanjem dugogodišnje zatvorske kazne u Hrvatskoj, također, “ubijen” od dojučerašnjih saveznika.

Mladićev dan (20)

Pišu: **Medina Delalić & Suzana Šaćić**

Veličina slova: - +

Krmeći general ubica: Ratko Mladić

Srpske snage su zauzele Srebrenicu 11. jula 1995. godine, dan uoči Petrovdana. U Skelanima, malom mjestu uz Drinu, Petrovdan je crkvena slava. Okupili su se brojni gosti. Poslije službe u crkvi i zajedničkog ručka u motelu pored Drine, gostima je ponuđeno da posjete “upravo oslobođenu srpsku Srebrenicu”. Oni koji su prihvatili poziv zatekli su u Srebrenici euforičnu vojsku, izbezumljene civile i mrtva tijela razbacana po ulicama. Domaćini su im ponudili da broje mrtve Muslimane. Komandant Drinskog korpusa general Radislav Krstić je tokom procesa u Haagu rekao da su naređenje za smaknuća zarobljenih muškaraca dali komandant vojske general Ratko Mladić, načelnik bezbjednosti Generalštaba pukovnik Ljubomir Beara i načelnik bezbjednosti Drinskog korpusa pukovnik Vujadin Popović. “Mladić

je rukovodio ukrcavanjem ljudi na vozila, a starješine i vojnici iz njegovog obezbjeđenja i bataljona vojne policije 65. zaštitnog motorizovanog puka su izvlačili muškarce iz autobusa nakon čega je vršena bezbjedonosna obrada tih ljudi od strane načelnika uprave bezbjednosti i starješina iz službe bezbjednosti”.

Neposredni izvršioci masovnih smaknuća, po Krstićevom svjedočenju, bili su pripadnici bataljona vojne policije 65. zaštitnog motorizovanog puka kojim je rukovodio major Zoran Malinić i vojnici 10. diverzantskog odreda čiji je komandir bio poručnik Milorad Pelemiš. Obje jedinice su pripadale Glavnom štabu VRS i u ratu bile zadužene za bezbjednost generala Mladića.

Prva saznanja o 10. diverzantskom odredu prikupljena su od bivšeg pripadnika ove jedinice Dražena Erdemovića koji je svjedočio u Hagu da su vojnici iz njegovog odreda 16. jula na farmi Pilica kod Srebrenice pogubili više od hiljadu Bošnjaka.

Deseti diverzantski odred je bio mješovitog nacionalnog sastava i kao takav namijenjen za najzahtjevnije borbene zadatke. Bili su plaćeni bolje od ostalih vojnika srpske vojske. Mladić je smatrao da su vojnici iz miješanih brakova, kakvi su bili u ovom odredu, imali potrebu da dokažu svoju lojalnost pa su bili poslušniji u izvršavanju naređenja. “Naređenja smo primali direktno od Mladića preko njegovog ađutanta majora Dragomira Pećanca. Kada bi nam davao zadatke, Mladić nas je zvao kod sebe u Crnu Rijeku, ali nas nije mogao dugo trpiti jer smo se raskalašno ponašali, a kod njega je bila željezna disciplina, kao da si u JNA”», kaže bivši Erdemovićev saborac koji je svoju ispovjest uslovio sakrivanjem identiteta.

Potvrđuje da je naredba za smaknuća u Srebrenici došla iz Generalštaba. “Major Pećanac je rekao mojima u odredu da će za svakog ubijenog zarobljenika platiti 4 marke, a za zakucavanje (pucanj u potiljak) 5 maraka i po kilogram zlata po završetku posla... Međutim, prevareni su, nikada im nije isplatio novac i zlato. Nešto zlata su sami oteli od zarobljenika”. “Odakle meni te pare”, odgovara Pećanac na upit o tome dodajući da je Milošević tada zatvorio sve finansijske tokove Republici Srpskoj. Nonšalantno dodaje da ne brine zbog onoga što pričaju o njemu jer se osjeća sigurno u Srbiji.

Pripadnici 10. diverzantskog odreda su do 1998. godine obezbjeđivali Mladića za mjesečnu platu od 300 maraka, a kasnije su preživljavali boreći se kao plaćenici po svjetskim ratištima od Zaira do Iraka. Kada su rijetki preživjeli Srebreničani iznijeli u javnost prve informacije o masovnim egzekucijama oko Srebrenice svjedočeći da su na licu mjesta vidjeli i komandanta VRS generala Mladića, međunarodna zajednica više nije mogla okretati glavu od njegovih zločina. Iz krugova evropskih pregovarača bosanskim Srbima je poslata jasna poruka: “Nađite sebi novog generala, ovoga više nećemo da vidimo”.

Ponos SPC: Teoretičar i praktičar u senci Patrijarha

Photo: Stock

Karadžić i Milošević su požurili da se distanciraju od njega. Sukob Mladića i Karadžića sa manjim ili većim intenzitetom bio je prisutan tokom svih ratnih godina. "Mladić je mislio da je heroj, nikoga nije slušao, išao je megafonom po ratištu i pitao ko je za njega, a ko za Karadžića. Na skupštini u Sanskom Mostu u proljeće 1995. trebalo je doći do vojnog udara, sve je bilo pripremljeno i mi smo to znali, ali je Mladić u zadnjem momentu povukao ručnu kočnicu", tvrdi nekadašnji šef Karadžićeve obavještajne službe "Tajfun" Branko Ratić.

"Mladić nije znao da li da sluša Miloševića, svoga kuma generala Momčila Perišića ili svog vrhovnog komandanta". Odustavši od vojnog udara Mladić je priuštio sebi zadovoljstvo da udari Karadžića što mu ovaj nikada nije oprostio.

Po nalogu predsjednika policija je budno pratila svaki korak komandanta i njegovih najbližih saradnika. "Držao sam ga na oku jer su on i grupa ljudi oko njega predstavljali stalnu pretnju da će izvršiti vojni udar. Završnica je trebala da bude 1995. godine u Banja Luci, a plan je bio da se pobije kompletno političko i policijsko rukovodstvo", kaže Tomislav Kovač koji je u vrijeme zauzimanja Srebrenice bio zamjenik ministra policije.

Bio je to obračun Karadžića i Mladića ko će preuzeti vlast. "Situacija je bila na granici građanskog rata. U to doba pozvao me Radovan i zatražio da pošaljem dvije specijalne jedinice u Srebrenicu. Kada sam pitao zašto će tamo, kazao mi je 'laki su zadaci, tamo je general Krstić, samo je bitno da se pojave'. Trebalo je predstaviti da su Srebrenicu osvojile zajedno oružane snage Republike Srpske jer se Karadžić plašio da će Mladić politički ojačati i izbiti kao vrhovni komandant". Karadžić je kasnije, perući ruke od srebreničkog masakra, tvrdio da nad Mladićem i njegovim generalima tada nije imao nikakav uticaj. Ubrzo nakon zauzimanja Srebrenice, 4. augusta 1995. godine, smijenio je Mladića formalno ga postavivši za svoga savjetnika. Uvrijeđeni general je proglasio Karadžićevu odluku neustavnom i nelegalnom. Kolegij komandanata Generalštaba je odbio, a skupštinski poslanici jednoglasno podržali smjenu komandanta. "Mladić me mora slušati jer sam ja vrhovni komandant", govorio je Karadžić. Ali Mladićevi izaslanici generali Zdravko

Tolimir i Milan Gvero su pred poslanicima pročitali pismo 18 generala i napustili sjednicu.

Karadžić je bio prinuđen povući odluku. “Zbog velikog nezadovoljstva u vojnim redovima”, objasnio je saradnicima. Ustvari, zbog posredovanja Dobrice Ćosića koji je Karadžiću napisao pismo u kojem je citirao riječi američkog predsjednika Washingtona generalu Lafajetu: “Generale, ako danas ne budemo zajedno, sutra ćemo visiti odvojeno”.

U odnosu snaga, Mladić je uz sebe imao sve generale i većinu komandanata, a činilo se i bezrezervnu podršku Beograda. Neposredno pred održavanje mirovnih pregovora u Dejtonu u američkim novinama su objavljeni izvještaji UN-a i američke obavještajne službe o likvidaciji više hiljada srebreničkih Bošnjaka čiji su ostaci u nekoliko masovnih grobnica. Izaslanik za Balkan Richard Holbrooke je 31. oktobra 1995. za TV mrežu NBC izjavio: “Znali smo (za Srebrenicu) od samog početka. Htjeli smo da ih bombardujemo iz vazduha, ali nismo mogli jer su holandski vojnici bili tamo u ulozi talaca... Od sredine augusta sreli smo se sa predsjednikom Miloševićem oko dvadeset puta i rekao bih da sam barem u petnaest susreta, uključujući i prvi, stavljao na dnevni red slučaj Srebrenice. Milošević je govorio da je bio protiv napada na Srebrenicu, da nije znao šta se događa i nije znao za zvjerstva”.

Holbrooke je odgovornim proglasio generala Mladića dok je Miloševića nazvao ključnom ličnosti za stvaranje mira u regionu. Potpisivanje Dejtonskog sporazuma Karadžić i Mladić su gledali zajedno. Na slavi kod Radovana, bio je Arandjelovdan, okupili su se rođaci i prijatelji. Mladić je donio jabuku po starom srpskom običaju. Obojica su već bila na potjernicama Haškog tribunala, optuženi za ratne zločine u BiH i genocid u Srebrenici.

Prvih postratnih godina Mladić je još uvijek živio u Han Pijesku. U novembru 1996. njegovi vojnici su uhapsili nekoliko srpskih poslanika i ministara koje je Mladić natjerao da jedu krmenadle govoreći kako su ministri lopovi koji su ga prisilili da drži svinje. “Sebe je zvao krmećim generalom rekavši da ga je tako nazvao Karadžić”, ispričao je jedan od Mladićevih zatvorenika, tadašnji ministar odbrane Milan Ninković.

Tek naredne godine preselio se u Beograd. Doživio je dva moždana udara. U Han Pijesku je boravio povremeno, tamo je i dalje držao farmu svinja i košnice sa pčelama. Njegovi najbliži saradnici i prije nego što ih je pred Tribunalom prozvao general Krstić takođe su preselili u Srbiju.

Špijun koji je volio Srebrenicu (21)

Hana Rizvanović je 11. jula ležala nasred puta, paralizirana nakon sinovljeve pogibije, nesposobna za bijeg. "Pored puta ubiše jednu ženu ko' mačku i okupiše se oko mene. 'Kako se prezivaš?', pita me četnik, vidim zovu ga Blagojević."
"Rizvanović."

„Šta ti je Nurif?“

"Sin."

„Džaba su tvog Nurifa ubili. Da ga nisu ubili, bolje bi prošli i vi i mi. Ali, zapamti, tamo gdje su tvog Nurifa ubili za 24 sata će njih 5000 pod zemlju leći“.

Među pet hiljada srebreničkih muškaraca se nalazio i Huso, drugi sin Hane Rizvanović. Blagojević će prije odlaska još reći: "Tvog su Nurifa ubili samo da ne bi bio komandant Drinske doline", pokazujući okolo rukom, pokretom koji je obuhvatao pola nebeskog svoda. "Džaba su ga ubili...", ponavljao je, udaljavajući se.

Nurif Rizvanović je u Srebrenicu stigao početkom maja 1992. Njegov dolazak izaziva razumljivo podozrenje i sumnju. Teorije izdaje su bile konstanta na bošnjačkoj strani. Za sada je tajna je li još uvijek radio za neku od obavještajnih službi i onda kada je na funkciji komandanta 16. istočnobosanske muslimanske brigade "ubijen kao pas u novembru 1992. na putu iz Srebrenice u Tuzlu", kako kaže njegova majka Hana. "Izumirao je 10-15 minuta", sjeća se ona, ubijeđena da su ga srebrenički momci ubili samo da ne bi bio komandant Drinske doline.

Dugo se o njemu pričalo kao o nekom filmskom heroju koji se u zadimljenim egzotičnim barovima, ravnodušan prema svom životu, dakle otvoren za svaki rizik, susreće sa bjelosvjetskim teroristima, bludnim ženama i anarhistima. Legende o njegovim razgovorima sa najpoznatijim svjetskim teroristom Iličem Sančezom zvanim Karlos ili Šakal, akcijama, hapšenjima i spektakularnim bijegovima stizale su svugdje prije njega.

KOS je Rizvanovićev rad za Nijemce otkrio polovinom 80-ih godina na slučaju prodavanja nacrtu za tenkove koje je JNA tek trebala početi proizvoditi. Uhapšen i osuđen na višegodišnju robiju, sam je sebe nazvao Crveni Džems Bond. Njegova supruga Dragica Rizvanović nerado se sjeća tekstova pisanih o mužu i misli da je u njima Nurif prikazan u lošem svjetlu. "On takav nije bio", kaže.

“Obavještajnu službu Jugoslavije je stvarala Kominternu. Obavještajac sa svojim poslom ne prestaje raditi na dan hapšenja, penzije, uklanjanja. On radi posao kako je naučio i odan je onome ko mu je bio prvi poslodavac”, rekao je Rizvanović u svojoj ispovijesti slovenskim novinarima Svetlani Vasović i Igoru Mekini. Njima je dao svoju životnu priču snimljenu na kasete, kako bi bila objavljena u slučaju da mu se nešto dogodi. Maštao je o autobiografskoj knjizi koja bi se zvala “Crveni Džems Bond”.

Rođen u Glogovom kod Bratunca 7. juna 1949., završava srednju vojnu školu u Sarajevu, Višu tehničku školu u Zagrebu i postaje oficir JNA. Imao je siromašno djetinjstvo. Prvi susret sa vojskom datira iz 1965. kada je vidio oficira koji je odlučivao hoće li uopšte moći ići na konkurs za vojnu školu.

Oficira je gledao kao božanstvo. U sarajevskoj kasarni Maršal Tito prvi put vidi pravi krevet, gvozdenu kašiku i misli da konačno počinje živjeti život kojim su djeca komunizma već živjela. Nakon školovanja Rizvanović uspijeva da se riješi vojske koja mu ne odgovara zbog čelične discipline. Od 1982. počinje raditi na željeznici u Sloveniji, kada mu se predstavlja osoba sa imenom Ljubiša Vasić. Vasić mu nudi zanimljiv posao u Rimu. Rizvanović prije putovanja odlazi u Državnu bezbednost u Novom Mestu kako bi prijavio put što je bila obaveza svih aktivnih ili demobilisanih vojnih lica.

Traže mu izvještaj nakon povratka sa putovanja. U Italiji je predstavljen Umbertu Marsiji koji mu nudi da po Jugoslaviji dila falsifikovani novac. On uzima novac, ali nakon povratka priču prijavljuje Državnoj bezbednosti gdje traže da nastavi igru. Igra postaje četverostruka jer, vremenom, Rizvanović počinje raditi za talijansku, BND - njemačku i KOS - jugoslovensku obavještajnu službu. Bio je ubačen i u italijansku mafiju. Tek kasnije saznaje da su mafijaški bosovi znali za njegovu dvojnu igru, ali su postupili po svom kodeksu: Rico, zlatni prsten, kako su ga zvali, jeste opasan, kao policajac jeste ubačen u naše redove, greška je naša i nećemo ga ubiti, tek pažljivo pratiti.

Njegova priča zašto ga je jugoslovenska služba uhapsila 1987. na graničnom prelazu u Gornjoj Rodgoni razlikuje se od priče visokih oficira KOS-a. Oni kažu da je Rizvanović BND-u prodao nacрте za tenkove koje je JNA tek trebala početi proizvoditi, Rizvanović je tvrdio drugačije. Prema njegovoj verziji, u Ljubljani je predao izvještaj čovjeku pod imenom Boris. Izvještaj je, navodno, govorio o poznanstvu slovenačkog političara Staneta Dolanca sa Palestincom Abu Nidalom za kojim je raspisana međunarodna potjernica zbog terorizma; njegovim fabrikama u inostranstvu i slično. Nije znao da je materijal dao pravo u ruke Dolančevog sina. Kada je pritvoren, Rizvanoviću je najprije prijetila smrtna kazna, a potom 20 godina robije. Tokom velike afere je pritvoreno 56 civila i 36 oficira JNA. Proces je vođen pod oznakom “strogo povjerljivo” i nosio obilježja državne tajne. Osuđen na sedam godina robije, Rizvanović je odležao samo tri i po godine. Branio se time da je žrtva sukoba DB-a i KOS-a, političkih intriga i sujeta. Nakon izlaska iz zatvora 1990., formalno odstranjen sa svih dužnosti, živio je u Novom Mestu u Sloveniji. U Sarajevo je stigao 1990. i nanovo se vraćao boraveći po jedan ili dva dana. Sekretarica u preduzeću “Šipad” je prekućavala njegove „Memoare“. Ujedno ga je povezala sa određenim brojem ljudi sa prostora Livna i Glamoča koji su radili na pripremama za odbranu BiH.

Photo: Wikipedia

Sarajevski policajci, u dvostrukoj igri praćenja, su pratili rad 100 jugoslovenskih inspektora pristiglih u Bosnu pod firmom pomoći bosanskim kadrovima. Iz tog perioda je zabilježeno da je Rizvanović kontaktirao sa saveznim kadrom Vladom Jastratijevićem, koji je stigao u ekipi sa Seadom Rekićem i bio zadužen da pokriva sarajevsku općinu Centar. Izuzev činjenice da su se sretali u “Holiday Innu”, gdje je Jastratijević bio smješten, sadržaj razgovora je ostao nepoznanica.

Rizvanović je 1990. u rodnom Bratuncu pokrenuo inicijativu za formiranje Muslimanskog nacionalnog vijeća. “Upoznao sam ga čim je došao. Bio je opasno lucidan, ali izbjegavao sam neke prisnije kontakte, jer su vremena bila takva da sam se svakog morao čuvati”, kaže Ibran Mustafić koji je osnovao SDA u Srebrenici. “Niste mogli znati šta ko radi i iz kojih motiva, zbog toga sam bio na distanci”.

Sve do početka rata Rizvanović u Sloveniji radi na prikupljanju oružja za Bosnu. Okupio je 140 ljudi i zajedno su se preko hrvatskih teritorija uputili prema Bosni. U Konjević Polje je stigao sa 450 ljudi, jer su im se usput priključivali novi dobrovoljci. “Što si došao?”, pitala ga je majka.

“Došao sam da zagradam grob svog oca”, odgovorio je.

Njegov otac je poginuo u Srebrenici 9. maja 1992.

“Nema ga, sine, nema ničijeg groba, nizašta se ne zna”.

Isto pitanje, drugačijim tonom, postavio je komandant odbrane Srebrenice Naser Orić. “Pokušat ću pomoći koliko mogu”, odgovorio je.

Hajka je počela iznenada, krajem novembra 1992. Mitingu u Konjević Polju na kojem je oko 2000 okupljenih ljudi pozivalo na linč Nurifa Rizvanovića, pridruživali su se ljudi rukovođeni različitim motivima, ali ubijeđeni da je on kriv za sve njihove patnje. Optužen je da je prodao Kamenicu Srbima i da je pucao na minaret tamošnje džamije. “Izveli su ga u masu samo u donjem vešu, valjda da poniženje bude potpuno. Naređeno je da ga ubiju, a naredbodavac je, naravno, u to vrijeme bio na drugom mjestu”, sjeća se Ibran Mustafić.

“Čim sam vidio Nasera, pitao sam: ‘Gdje je Nurif?’ Odgovorio je: ‘Otišao je u Goražde’. Ta rečenica je značila da je mrtav”, kaže Mustafić. “Tada je ubijena jedna

divna djevojka, Suada. Kada su je ubijali, smijali su se govoreći, pogibe i Nurifova žena. A ona se samo družila s njim”, sjeća se Hana Rizvanović.

Pad Srebrenice 1995. godine Hana Rizvanović je dočekala ležeći nasred puta, paralizirana nakon sinovljeve pogibije, nesposobna za bijeg. Bila je jedna od hiljadu majki koje su u Srebrenici ostavile svoje najdraže. Bila je jedna od stotine hiljada stanovnika BiH čije je živote rat pretvorio u priču.

Potruga za Radovanom (22)

Piše: **Suzana Šaćić**

Veličina slova:

«Tražim Karadžića», kratko je izustila novinarka britanskog lista «Guardian» Maggie O' Kane gledajući me preko stola u sarajevskom hotelu «Bosna». Bez uvoda, u prvoj minuti objasnila je razlog našeg susreta. Na krilu je držala moj tekst iz «Slobodne Bosne», a u ruci prevod na engleskom jeziku ispisan zabilješkama. Strane novinare koji su me opsjedali takvim zahtjevima odbijala sam ne želeći gubiti vrijeme na objašnjenja zašto je to utopistički poduhvat, za potrebe njihovog teksta sublimirati prošlost i nagađati budućnost ovih prostora. Karadžić je za njih bio ekskluzivna dobro honorarisana priča. Za mene, ključ za budućnost zemlje u kojoj sam željela živjeti.

Ali Maggie je bila drugačija. Na toplinu njenog namrgođenog lica upozorile su me pjegice koje su se rasule po njemu i pametni pogled svijetlih očiju. Govorila je polako da je bolje razumijem, spominjala sagovornike sa kojima se vidjela tih dana iznoseći komentare na njihove, uglavnom, prazne priče. Lucidne, oštromne komentare. «Želim da me odvedeš do Doktora», ponovila je svoj zahtjev. «Pisala si o mjestima na kojima se skriva, oficiri međunarodnih snaga su mi potvrdili njihovu

tačnost. Citirala si njegove riječi i crtice iz života. Onda moraš znati mnogo više», rekla je ozbiljnim glasom.

Ali, bilo je u njoj neke sulude smjelosti koja mi se dopala. Nisam željela da iko zna za ovu besmisleni avanturu osuđenu na propast. Ne želeći odbiti Maggie, željela sam uraditi nešto što mi se dugo vrzvalo po glavi - tumarati vrletima po kojima se krije Karadžić. Naša strategija je bila obići sva mjesta na kojima je viđen, provjeriti dojave koje su stizale obavještajnim službama i Tribunalu u Haagu. U pitanju su bile informacije koje je Maggie dobila od svojih izvora u britanskom obavještajnom aparatu kao i moja saznanja koja sam imala zahvaliti prijatelju što je za haško Tužilaštvo mjesecima iscrtao maršrute Doktorovog kretanja, fotografisao lokacije i kontaktirao članove njegovog obezbjeđenja.

Krenule smo prije svitanja jednog hladnog februarskog jutra 2001. godine. Prsti su se lijepili za metalnu karoseriju iznajmljenog automobila kojim smo krenule ka Foči. Osim vrelog daha koji se pretvarao u paru, sve oko nas je bilo smrznuto, sablasno utihlo i izgubljeno u sivilu nerođenog jutra. Snijeg je zasipao pretvarajući obrise nepoznatog krajolika u beskonačno bjelilo. Negdje, u tom blještavilu od kojeg su oči boljele a tijelo drhtalo,

Maggie mi spomenu da je trudna. Četvrti mjesec, dugo čekana beba. «Još jedna briga više», pomislih. «Po ovakvoj mećavi, tumaram sa trudnicom za koju se iz aviona vidi da je strankinja. I to po vrletima gdje nas motri ko zna koliko budnih očiju - špijuna ili Doktorovih jataka». Prezrivi pogledi i ledena šutnja dočekali su nas u selu Čelebići, utisnutom na kraju planinskog puta iznad Foče. «Zašto bi Karadžić dolazio ovdje?», uzvraća seoski učitelj, a odgovor je bio vidljiv.

Samo dvadesetak metara od mjesta na kojem smo razgovarali stajala je rampa. Iza rampe, divlji planinski krajolik Crne Gore. Bilo je dovoljno da onaj koga smo tražile stane iza rampe i bio bi potpuno siguran. Da Maggie i ja nismo tumarale kao guske u magli, pokazalo se u martu naredne godine kada je Karadžić lociran upravo u Čelebićima. Nagrada od pet miliona američkih dolara bila je dovoljno primamljiva da se u obruču oko njega prelomi jedna karika. Vojnici međunarodnih snaga vazdušnim desantom pali su sa neba u selo i jedini put u dvanaest godina, koliko traje potraga za Doktorom, doživjeli vatreni susret sa njim i pratnjom. Ranjenih je bilo na obje strane, ali je Radovan spas našao «iza rampe».

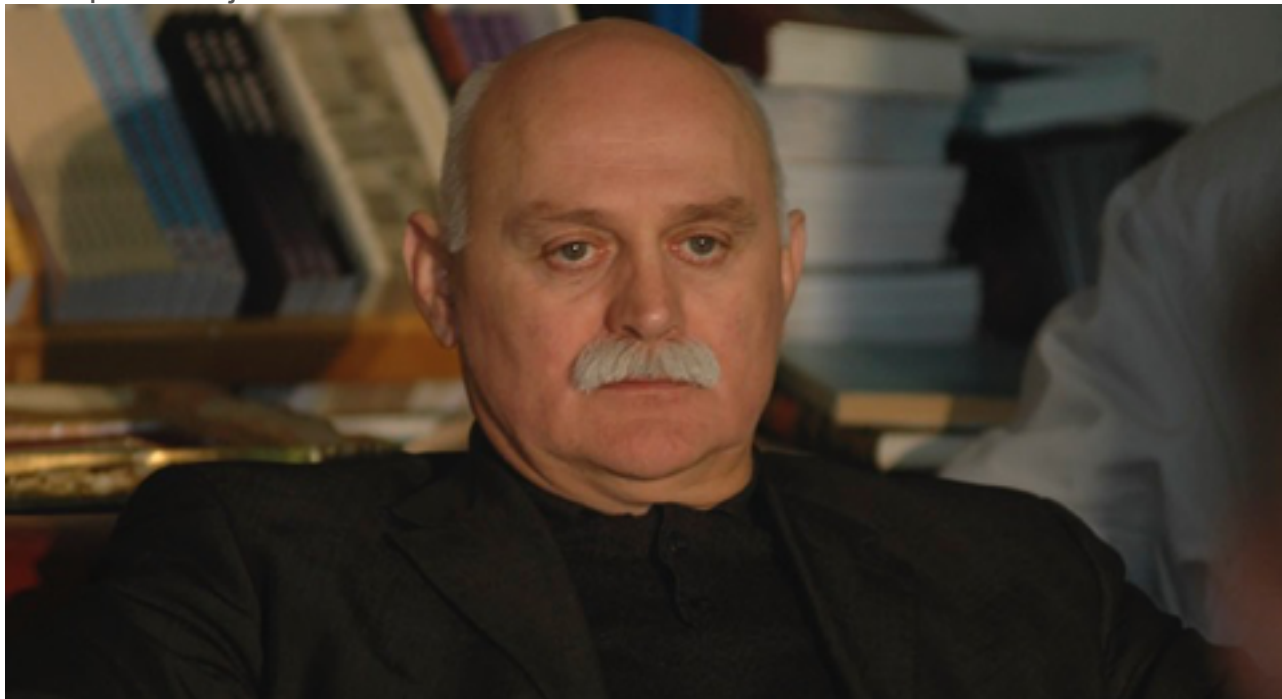
I tada sam posjetila Čelebiće. Dočekali su me isti prezrivi pogledi i ledena šutnja. Samo su Čelebići bili drugačiji. Okupani proljetnim suncem, zelenih voćnjaka i šarenih livada, mirisni i opojni. U Foči nas je šef policije Zoran Mandić uvjeravao da Karadžića niko nije vidio u ovom kraju. Prevodila sam, usput objašnjavajući Maggie šupljine u njegovom iskazu. Pomilovao ju je pogledom, mene drugim pokosio, rekavši: «Ne prevodiš ono što sam rekao»!

Nekoliko kilometara dalje, u bazi SFOR-a, njemački poručnik Andreas Kerl, čiji se mandat u Bosni bližio kraju, bio je rezigniran. «Nikoga nije briga gdje se nalazi Karadžić. Niko ga i ne traži», govorio je razočaran mirovnom misijom prema ratnim zločincima. «Nemamo ni potjernicu za njim da vidimo kako izgleda ako ga sretnemo». Karadžić nije imao razloga za strepnju. Svega je 300 vojnika međunarodnih snaga bilo na širem prostoru Foče, Rudog i Višegrada, gdje se najčešće kretao.

A zimi, kada bi snijeg okovao sve, bio je potpuno bezbjedan. Priroda ga je štitila. Svaki pokret vojnika ili špijuna lako se uočavao na beskrajnoj bijeloj podlozi. «Ja

sam dobro sklonjen, da često ni sam ne znam gdje sam», prolazile su mi kroz glavu njegove riječi koje je tih dana uputio prijatelju.

Karadžić se počeo skrivati tek 1998. godine, tri godine nakon što je Haški tribunal protiv njega podigao optužnicu za genocid i ratne zločine. Do tada je živio u porodičnoj kući na Palama i redovito dolazio u svoju kancelariju koja se nalazila u preduzeću «Famos» gdje su njegovi pratioci ispod radničkih kombinezona skrivali identitet i oružje. Kada smo ostvarili prvi kontakt, živio je u skloništu u blizini Pala, a posjete je primao noću preko brata Luke, preko kojeg je išla i sva njegova korespondencija.

Poštar iz Nušićevih romana: Luka Karadžić

Photo: Dragan Kujundžić

Luka je i u rodnom Nikšiću raznosio pisma, bio je poštar sve dok bratovim ulaskom u politiku i on nije ušao u svijet privatnog biznisa. Okrugle ćelave glave i vrcavih očiju, bio je potpuna suprotnost Radovanu. Sa rumenim obrazima i velikim brkovima ovaj šarmer i ženskaroš više je sličio liku iz Nušićevih komedija nego svome raščupanom bratu. Jedne je noći, zahvaljujući njemu, uz nekoliko povjerljivih pisama i jedno moje završilo u Radovanovim rukama.

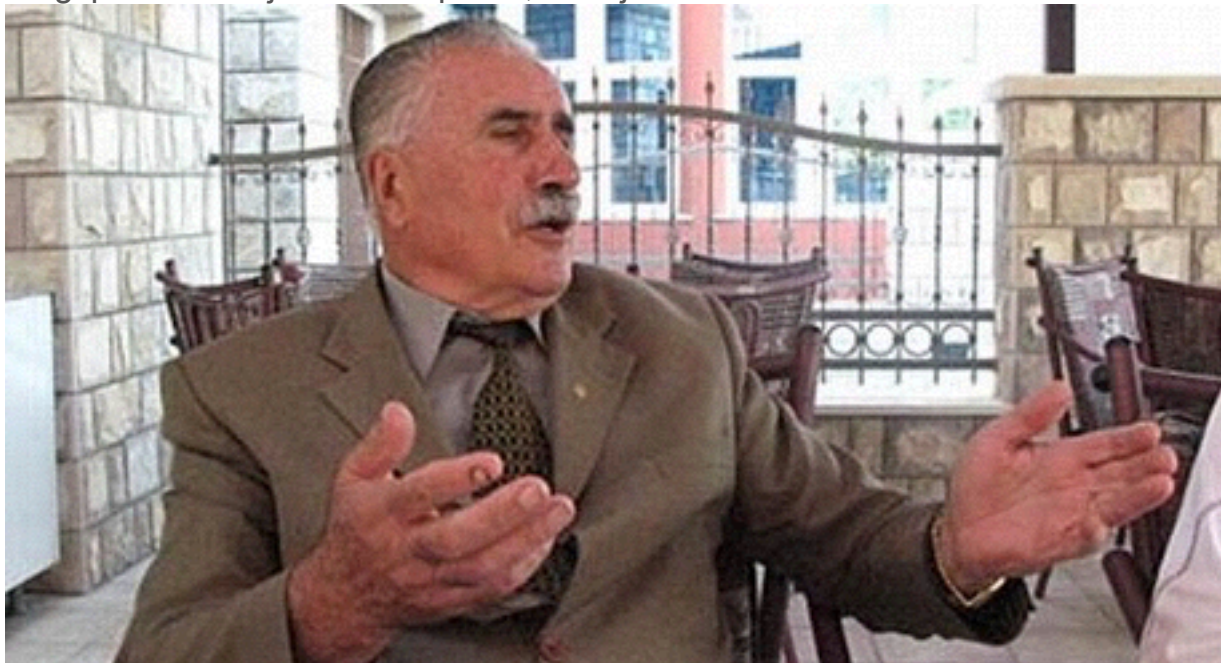
Pisma koja je pisao bila su puna samopouzdanja. Najčešće je dijelio upute kako da se njegovi najbliži odnose prema Haškom tribunalu. «Treba im otvoreno govoriti da je za njih jedino rešenje da obnove prethodni postupak, ovde sa nama i da ukinu optužnicu protiv mene. Ja sam slične poruke poslao u Ameriku. Ako bih dospao u Haag, to bi bila velika pozornica. Ako bih se branio, oni bi loše prošli, jer bi isplivalo mnogo stvari koje su protiv njih. Ako bi mi se sudilo u Republici Srpskoj, to bi bila mala pozornica, ali još uvek za njih neprijatna. Ako optužnica ostane na snazi, onda će oni stalno biti pod pritiskom da me love, a to neće ići lako i biće bruka za njih. Najjeftinije im je da kažu da, iako sam po njihovom mišljenju svakakav i nikakav, da ipak imam dokumente koji me ekskulpiraju i da ukinu optužnicu. Probajte, stalno im ponavljajte tu varijantu», zahtijevao je Karadžić poslavši ovo pismo bliskom saradniku u februaru 1998. godine. Na dnu stranice stajalo je samo «Vaš R.», ali bilo je dovoljno da se tretira kao obavezujuća naredba.

U pismu koje je poslao dva mjeseca kasnije iznosi svoja saznanja: «Iz dva nezavisna izvora sam čuo da se sprema povlačenje optužnice, ali je naša izdaja verovatno otežala tu varijantu, kao i onu o definitivnoj podeli Bosne koja je bila spremna za 30. juni ove godine. Ali, to će jednom biti. Oko mene im se žuri, pa ne mogu da protumačim zašto», pita se nastavljajući: «Da li su u pitanju poslednji pokušaji da me dobiju džaba, bez žrtava?». Ovoga puta poruka Haagu je bila da se nikada neće predati, ni ubiti, niti ikada prihvatiti Sud.

Konstatacije koje navodi zvuče suludo. «Imam veoma povoljne vesti u pogledu podele BiH. Kejto (CATO) institut, pravna naučna institucija republikanaca iz SAD-a, objavila je studiju o neminovnoj podeli BiH na tri države. Ta stvar bi već bila na stolu da nije bilo naših izdajnika. No, ponovo će biti čim se završi posao na Kosovu...».

Nova podjela Bosne nije bila samo odraz njegovih želja. Uporište je našao u određenim međunarodnim krugovima gdje ga je tih godina zastupao zemljak, Crnogorac Dragan Hajduković, doktor fizike koji je radio na nuklearnom akceleratoru u Ženevi. Povjerio mu je kontakte i sa tadašnjom glavnom tužiteljicom u Haagu Louise Arbour kako bi izdejstvovao povlačenje optužnice.

Sreli smo se u hotelu «Bistrica» na Jahorini. Finim manirima ovaj uglađeni gospodin rušio je stereotip o Crnogorcima. «Znate, ja sam osmislio projekat ekološke države u Crnoj Gori i nagovorio Milu Đukanovića da ga politički promoviše», objašnjava mi ističući da ga sa Milom veže iskreno prijateljstvo, baš kao i sa Radovanom. Uvjeravao me je da je te 1998. godine u više navrata pregovarao sa “muslimanskom i hrvatskom stranom” oko nove podjele Bosne. Nisam mu vjerovala. Vjerovala sam u prihvaćenost dejtonskih mapa. Kasnije su drugi potvrdili da je on bio u pravu, a ne ja.

Zbunjeni ratni gospodar Trebinja: Božidar Vučurević

Photo: index.hr

Proklamovali su se javni sporazumi, a poštovali tajni. «Karadžić je dobio čvrste garancije da nikada neće završiti u Haagu», ispričao mi je ratni gospodar Trebinja Božidar Vučurević koji je sa Karadžićem kontaktirao i nakon njegovog povlačenja u ilegalu. »Bila je to sjednica Izborne komisije, pravile su se predizborne liste. Dejtonski sporazum je već bio potpisan. Mi smo se ljutili što Karadžić kasni kada

nam neko donese vijest da je tu američki izaslanik Richard Holbrooke i da razgovaraju», prisjeća se Vučurević.

«Kada je nakon dužeg vremena Karadžić došao, bio je vidno umoran. Izvinio se i saopštio nam da se ne može kandidovati za predsjednika kao što ni Ratko Mladić više ne može biti komandant Vojske. Negodovali smo, ali je on objasnio da je to američki zahtjev». Karadžić je potišteno objasnio prisutnima kako mu je obećano da nikada neće biti izveden pred sud. «Biće tražen, ali ne i nađen, rečeno mu je. A pošto sila Boga ne moli, potpisao je dokument zatraživši da razmislimo o drugom predsjedniku».

Svjedok američke tajne diplomatije bio je i tadašnji premijer Republike Srpske Gojko Kličković: «Sporazum su ranije dogovorili Holbrooke i Karadžić, ali je visoki predstavnik u BiH Carl Bildt forsirao da se zvanično potpiše dokument o Karadžićevom povlačenju sa svih funkcija, te obećanju da se neće pojavljivati u medijima i učestvovati u političkom životu RS. Zauzvrat, obećano je da ga međunarodna zajednica neće proganjati», sjećao se Kličković dobro tih junskih dana 1996. godine.

Nakon dva dana usaglašavanja, sporazum je potpisan na Palama i odnesen u Beograd. «I ja sam ga potpisao jer mi je rečeno da kao premijer moram biti garant da će biti ispoštovan. Potpisali su i Šainović i Milošević, a Karadžić je na pozadini naveo da prihvata navedeno i da se žrtvuje za opstanak Republike Srpske».

Tuđman će ostati zapamćen kao naivac

Razgovarale: **Medina Delalić & Suzana Šaćić**

Veličina slova:

Ratni haveri: Milošević i Tuđman

Nevjerovatna lakoća komuniciranja. Razgovarali smo telefonom, a osnovna tema su bile teze koje je šef KOS-a, general Aleksandar Vasiljević iznio objašnjavajući iz svog ugla raspad SFRJ. Mesić je kratko rekao: "Pitajte", kao što se vojnicima kaže: Pucajte!

U međuvremenu je tehnika za snimanje otkazala. Mesić se nasmijao:

"Možete li pisati?"

"Mogu."

"Onda ću pričati malo sporije, a Vi pišite."

Kada smo završili razgovor, napomenuo je da nema potrebe za autorizacijom "jer u principu vjeruje ljudima." U „Slobodnoj Bosni“ je ovaj razgovor objavljen integralno, bez navođenja pitanja, kao Mesićevo reagiranje na intervju Ace Vasiljevića.

* Je li tačna tvrdnja posljednjeg načelnika KOS-a Aleksandra Vasiljevića da je savezni premijer Ante Marković tražio da JNA intervenira u jugoslovenskoj krizi?

U pričama Aleksandra Vasiljevića se nalazi niz neistina. Skrenuo bih pažnju na samo neke od njih: najprije Antu Markovića se krivo eksploatira. Marković nikada nije tražio intervenciju JNA, već je tražio da se uspostavi kontrola na granici. Vojska je iskoristila zahtjev za kontrolu granice i napravila akciju koja je kasnije, za nju, završila katastrofalno.

* Priča kaže da su evropski političari morali vršiti pritisak na srbijansko rukovodstvo kako bi ono dalo saglasnost za Vaš izbor na mjesto predsjednika Predsjedništva SFRJ?

Točno je da je evropska trojka koju je vodio Hans Vandenbruk vršila pritisak na srpsko rukovodstvo da pristane na moj izbor na mjesto predsjedavajućeg Predsjedništva SFRJ. Taj pritisak je, konkretno, vršen na Slobodana Miloševića, ali samo u smislu da mora provoditi odluke Predsjedništva koje su bile formulirane u poslovniku saveznog Predsjedništva i da se mora držati Ustava SFRJ. Prema tom Ustavu, predsjednici su bili rotirani, odnosno svaki put su dolazili iz druge republike. Znači, parlamenti su slali svoje predstavnike u Predsjedništvo, pa sam tako i ja bio poslan u Predsjedništvo SFRJ kada je na Hrvatsku došao red da da predsjednika. Hrvatska je sama odlučivala ko će biti njen predstavnik u Predsjedništvu, a predsjednik Predsjedništva se birao po automatizmu. Evropska trojka je samo tražila da se poštuje Ustav i zakoni ondašnje Jugoslavije, odnosno moje imenovanje na mjesto saveznog predsjednika.

* Koliko ste kao savezni predsjednik imali uvida u ono što se dešava u JNA?

Na toj funkciji sam formalno bio i vrhovni komandant JNA, ali nikada generali sa mnom nisu razgovarali. Nikada me nisu obavještavali o dešavanjima u JNA ili nečemu što je vezano za nju.

* Zašto je Hrvatska dok je još formalno bila član SFRJ uvozila oružje iz inostranstva?

Što se tiče uvoza oružja, hrvatski MUP, čiji je ministar bio Josip Boljkovac, tražio je od saveznog ministarstva na čijem je čelu bio Petar Gračanin da se Hrvatskoj dozvoli kupovina modernijeg oružja za policiju, jer je sve oružje koje je Hrvatska tada kupovala zastarjelo. Boljkovac je odgovorio da nema oružja u zalihama i da se ne može kupiti u tvornici „Crvena zastava“ u Kragujevcu. Prema ondašnjim propisima, ako se oružje nije moglo nabaviti u Jugoslaviji, onda je republički MUP mogao oružje nabaviti izvan Jugoslavije. Oružje je tako i kupovano.

* Kako je jugoslovenski vrh objasnio zašto se zbog naoružavanja podiže optužnica samo protiv hrvatskog generala Martina Špegelja, a ne i protiv krajiškog lidera Milana Martića?

Sve laži KOS-ovca: Aleksandar Vasiljević

Photo: Wikipedia

Kada se govori o podizanju optužnice protiv Špegelja, a ne i protiv Milana Martića, Vasiljević krije svoju pravu ulogu kao zmija noge. Kao glavni organizator ekscesa koji su se dešavali na teritoriji Hrvatske i kasnije BiH, vrlo je dobro znao o čemu se radi. Sada optužuje sve i svakoga, a vrlo dobro zna koji mu je bio zadatak. Vasiljević je radio po nalogu vojnog vrha koji je slušao jedino Miloševića. Kada je vojni vrh tražio da se vojska povuče iz Slovenije, znači da je Sloveniji dao pravo na samostalnost. Budući da u Sloveniji nije bilo prostora gdje su Srbi etnički predstavljali većinu, očito je da vojni vrh, a ni Slobodan Milošević nisu bili zainteresirani za Sloveniju. Miloševića nije interesirala ni federalna, ni konfederalna Jugoslavija, nego samo Velika Srbija. On je preko vojnog vrha radio na realizaciji tog plana. Vasiljević je bio egzekutor. Kao član Predsjedništva SFRJ bio sam u Pakracu gdje su odmetnici osvojili policijsku stanicu, razoružali sve policajce, napili se. Pomoć je poslao ministar Boljkovac i razoružao je odmetnike. Nije bilo nikakvog međunacionalnog sukoba, jer su većina policajaca u stanici bili Srbi. Nije bilo potrebe da se angažira JNA, ali su, upravo zahvaljujući Vasiljeviću, u Pakracu izvedeni tenkovi na ulice. Došla je vojska iz Varaždinskog garnizona. Htjelo se pokazati da je u pitanju međunacionalni sukob u kojem intervenira vojska kao neutralni faktor.

* Budući da ste se nalazili na licu mjesta, možete li opisati kako su na Vas reagirali JNA generali?

Ja sam pokupio sve te oficire, oko 20-ak pukovnika, četiri generala i još kakvih sve ne činova. Rekao sam im da nema razloga za intervenciju. Vasiljević je tvrdio kako su počeli međunacionalni sukobi i da je narod otišao u zbjegove. Odgovorio sam: Ja sam za vrijeme rata, kao dijete, ovdje bio u zbjegovima. Sada odoh među ljude da ih pitam zašto su otišli u šume? General Trifunović mi je rekao: „Nema nikakvih

zbjegova.“ To su priče za malu djecu. Niko nije pobjegao u šume. Jednostavno, budući da niko neće da ostane u Pakracu gdje se puca, ljudi su otišli rodbini ili prijateljima izvan Pakraca. Vasiljević je imao zadatak da informira javnost kako su počeli međunacionalni sukobi i kako su nastali zbjegovi. Budući da smo to razriješili, on je onda počeo pričati kako su u Karlovcu uhapšena četiri oficira JNA. Jasno je da ih je MUP Hrvatske uhapsio.

*** Zašto su uhapšeni?**

Oficiri su bili naoružani i imali su sve uređaje za prisluškivanje i praćenje Josipa Boljkovca. On ih je zaskočio, pohapsio i preko Slovenije doveo u Hrvatsku. Dali su izjave, potpisali su da nisu maltretirani i pušteni su. Kasnije su tvrdili da su maltretirani čime je i general Adžić zavaravao čitavo državno Predsjedništvo, pričajući kako MUP Hrvatske hapsi oficire JNA. JNA je neprestano tražila povod da izvrši vojni udar...Ona ga je izvršila indirektno. Na martovskoj sjednici Predsjedništva SFRJ 12., 14. i 15. marta JNA je tražila da može intervenirati kada ona nađe za potrebno, odnosno da ne mora tražiti odluku Predsjedništva da intervenira. Odnos prilikom glasanja bio je 4:4. Na jednoj strani su bili Janez Drnovšek, Bogić Bogičević, Vasil Tupurkovski i ja. Na drugoj je bio nesretni Sejdo Bajramović, Branko Kostić, Jugoslav Kostić i Bora Jović. Predsjedništvo nije izglasalo uvođenje vanrednog stanja i JNA nije mogla izvršiti vojni udar. Ali ga je izvršila indirektno. Kada je vojska izašla iz kasarni, naročito na prostoru Like, ona se poslije tri mjeseca na temelju odluke Predsjedništva trebala vratiti u kasarne. Ja sam na temelju te odluke Predsjedništva tražio da se JNA vrati u kasarne, ona se nije vratila i tada je praktično izvršen vojni udar.

*** Je li prisluškivan i sniman sastanak Tuđman-Milošević u Karađorđevu?**

Sigurno. KOS je sve prisluškivao. To je ključna točka od koje je sve krenulo dalje. Milošević je planirao rat, u njega je ukalkulirao genocid i preseljenje stanovništva. Tuđman je bio impresioniran Miloševićem. U Karađorđevu je kalkulirao s tim da, ako se već planira nestanak BiH, dobro bi bilo da i Hrvatska uzme mrvicu teritorije i tobože stvori Veliku Hrvatsku. Time je pokazao da je ne veliki vizionar, već veliki naivac. I u povijest će ući i ostati zapamćen kao naivac. Naravno, mi nismo toliko naivni da vjerujemo kako KOS sve to nije znao.

U Sarajevu su me pokušali ubiti

Photo: Stock

Feljtonizacija knjige "Balkan bluz" se bliži kraju. U ovih još nekoliko nastavaka prenijećemo nekoliko interesantnih intervjuja, a među prvima sa Jakubom ef. Selimoskim, posljednjim reis-l-ulemom Islamske zajednice Jugoslavije

Supruga posljednjeg jugoslovenskog reisa je uskliknula kada je čula da zovemo iz Sarajeva. Prije nego što je slušalicu predala Jakubu ef. Selimoskom, suosjećajno se raspitivala o životu ljudi u Sarajevu. Selimoski, iznenađen i suzdržan, nakon kratkog propitivanja i dužeg razmišljanja ipak je pristao na intervju. Razgovaramo nekoliko dana kasnije u skopskom naselju Dučandžik, u prostorijama Muslimanske vjerske zajednice čiji je savjetnik bio Selimoski.

Imao je sreću da bude prvi demokratski izabrani poglavar Islamske zajednice, ali i nesreću da bude njen posljednji poglavar prije nego što se raspala kao što se raspala i zemlja u kojoj je postojala. Za Selimoskog taj čin je bio nelegalan i nikada nije podnio ostavku na funkciju reisa. Bosanske vjerske vođe su ga razvlastile, a albanski krugovi proglasili jugonostalgičarem i otpadnikom od vjere izdajući fetvu tim povodom. Antimuslimanski krugovi su ga zbog zagovaranja balkanske islamske konfederacije smatrali fundamentalistom. Činio se tako običan, bez vjerske odore i ahmedije koje daju harizmatičnost izgledu. Tako običan naspram jačine napada koji su ga sustizali sa svih strana.

* Bili ste reis u vrijeme komunizma, ali i višestranačja. Kakva je bila razlika u odnosu prema islamskoj zajednici nove demokratske vlasti u Jugoslaviji i one stare komunističke?

Postojale su razlike. Kada sam izabran za vršioca dužnosti reisu-l-uleme, već su bili otvoreni demokratski procesi u samoj Islamskoj zajednici, ali su se i u državi počele osjećati izvjesne razlike. U prvom periodu 1990. bilo je pokušaja da se sugeriše IZ kako da obavi određene stvari ili kako da se postavi u određenim momentima.

Međutim, ja sam te sugestije odbijao. I odlazak mog prethodnika reisa Huseina ef. Mujića bio je izraz volje unutar IZ.

* Zašto je otišao reis Mujić?

On je dao ostavku s obzirom da se tada pojavio pokret koji se zvao "Pokret imama" i imao je za cilj demokratizaciju IZ BiH. Tražili su neposredne izbore za rukovodioce IZ, bilo da se radi o predsjedniku Mešihata BiH, ili o reisu IZ Jugoslavije, i insistirali na promjeni Ustava IZ Jugoslavije. Kad se pojavio ovaj pokret, kao zahtjev šireg sloja muslimana, pogotovo u BiH, reis Mujić se povukao.

* U vrijeme Vašeg imenovanja došlo je do krupnih nesuglasica u Islamskoj zajednici, šta je bio njihov osnovni uzrok?

U Bosni su na bazi "Pokreta imama" unutar IZ nastale dvije suprotstavljene strane. Jedna, koja je bila za raniji status i način organiziranja IZ i, druga, koja je vršila pritisak za promjene. Lider "Pokreta imama" bio je Salih Čolaković. Tada su kandidati za Mešihat bili Salih Čolaković i Senahid Bistrić. Došlo je do podvajanja unutar IZ i jedna je grupa bila za Čolakovića, a druga za Bistrića. Na Saboru je, tajnim glasanjem, uz malu razliku glasova, prošao Čolaković. Tada je došlo do pružanja otpora određenih struktura unutar IZ na izbor Čolakovića. Stanje u IZ bi se vjerovatno u daljem periodu saniralo i sankcioniralo, međutim, počeo je rat u BiH i još se više usložnila situacija unutar IZ. To se naročito osjetilo na dan agresije na BiH kada je došlo do okruženja Sarajeva. Čolaković tada nije bio u Sarajevu i dugo vremena nije mogao doći u grad, s obzirom da tada niko nije mogao ni ući ni izaći iz Sarajeva.

* Gdje se u to vrijeme nalazio efendija Čolaković?

Početak rata zadesio ga je u Mostaru. Znao da je agresija započela neposredno iza Bajrama. Prvog dana Bajrama ja sam bio u Pljevljima gdje smo klanjali Bajram, tamo je bila centralna manifestacija zajedničke IZ. Jedva sam otišao u Pljevlja, a još sam se teže vratio. Išao sam pod zaštitom policije, preuzimali su nas od jedne republike do druge. On je tog dana bio u Sarajevu, ali je sutradan napustio Sarajevo jer je njegova porodica bila u Mostaru. Došlo je do zatvaranja grada i nije se mogao vratiti. Po Ustavu IZ, ako je predsjednik Mešihata odsutan više od 30 dana, Mešihat određuje zamjenika. Prošlo je 30 dana i pritisak opozicije je svakoga dana postajao sve jači. Govorili su da nema ko da rukovodi IZ BiH iako sam ja bio prisutan.

* Ko je predstavljao opoziciju i šta je bila njihova namjera?

Opozicija je bila ona strana koja od starta nije prihvatila Saliha Čolakovića. Pokušao sam svojim prisustvom na neki način pokriti potrebe BiH, međutim, kada sam vidio da to stanje nije uredu, na osnovu jednog člana Ustava odredio sam tijelo, Vremenski mešihat, koje će raditi dok se ne vrati Čolaković ili se stvore uslovi za kvorum Mešihata koji bi odredio zamjenika. To je funkcionisalo do Obnoviteljskog sabora 1993. kada se pojavila inicijativa o formiranju samostalne islamske zajednice u BiH i stvari su se zaoštrile. Još od kraja 1992. postojala su razmišljanja o tome, ali je početkom 1993. došlo do formiranja ovog sabora od strane tridesetak ljudi iz Sarajeva. Oni su preuzeli na sebe odgovornost da formiraju samostalnu Islamsku zajednicu BiH i da više ne poštuju Rijaset IZ bivše Jugoslavije. Čak su tražili od mene da predam komisiji Obnoviteljskog sabora zgradu Rijasetu, finansijska i materijalna sredstva i službenike, što ja nisam mogao prihvatiti jer to nije u nadležnosti reisa. Na čelu Obnoviteljskog sabora bio je Jusuf Žiga, koji je sa Mustafom Cerićem došao u Rijaset na razgovor sa mnom. Više nisu slali komisije za primopredaju i tražili su na jedan brutalan način da predam institucije Rijasetu. Tačno je da je zgrada Rijasetu vlasništvo BiH, mi je ne možemo prenijeti iz Sarajeva, međutim, ona slovi kao zgrada Rijasetu IZ Jugoslavije, a materijalna i finansijska sredstva su bila vlasništvo Rijasetu, što znači sredstva svih muslimana bivše Jugoslavije. Da je došlo do usaglašenog razdvajanja, organizovala bi se komisija koja bi odredila ko je koliko participirao u budžetu IZ i toliko bi dobio u procesu sukcesije. Cerić je tada već bio postavljen za reisa. Čak sam prihvatio da on ima titulu reisa BiH, ali sam tražio da se konačno stanje razriješi kada se stvore uslovi da se održi sjednica Sabora BiH na kojoj će se Čolaković razriješiti dužnosti i potvrditi izbor Mustafe Cerića za reisa ili kako će se već zvati. Međutim, nakon nekoliko dana, Cerić mi je rekao da na njega vrše pritisak i da on ne može ni to prihvatiti. Od mene je tražio da potvrdim da je on reisu-I-ulema BiH, a ja to nisam mogao potvrditi, nisam imao ustavno ovlaštenje za to.

* U Sarajevu ste ostali do ljeta 1993. U jednom granatiranju pogođen je Vaš ured, kako se to desilo?

Moje ranjavanje nije bezazleno ni slučajno. Bilo je to 29. augusta 1992, tog dana je zajednička delegacija Rijasetu i Merhameta trebala izaći iz Sarajeva i posjetiti nekoliko islamskih zemalja, da afirmiramo borbu BiH protiv agresije i obezbijedimo materijalnu i finansijsku pomoć Merhametu. Dobili smo odobrenje za let od UNPROFOR-a i čekali vozilo da dođe po nas i vozi nas na aerodrom. Sjedili smo u prostoriji ispred kabineta Rijasetu kada je granata pogodila prostoriju iznad nas, moju spavaću sobu. Zid sobe je bio razrušen, namještaj potpuno polupan. Po mom uvjerenju, to je bio atentat na poglavara IZ jer su ili pretpostavljali da smo u spavaćoj sobi ili znali tačno gdje smo, pa su pogriješili za pedesetak centimetara. Dan je bio izuzetno miran, to je bila prva granata koja je pala tog dana - tenkovska, teledirigirana, kako je kasnije utvrdila vojna komisija. Svi smo bili povrijeđeni. Meni je puklo uho i zadobio sam nekoliko manjih ogrebotina. Iza zgrade Rijasetu nalazilo se malo dvorište koje smo smatrali zaštićenim, tu smo kuhali za potrebe Rijasetu.

Tada se tamo nalazilo nekoliko ljudi koji su kuhali kafu i, na nesreću, od gelera te granate poginulo je petero ljudi.

* Šta ste radili tih ratnih mjeseci u Sarajevu, s kim ste komunicirali, na čemu ste se angažovali?

Do Obnoviteljskog sabora mi smo normalno funkcionirali i radili na organizovanju vjerskog života u uslovima rata. Nastojali smo da radi što više džamija, da se vjerski službenici maksimalno angažiraju na mobilizaciji naroda u odbrani zemlje i uključili veliki broj vjerskih službenika u brigade Armije BiH. Kad se formirao Obnoviteljski sabor, već smo imali određene poteškoće. Sredstva javnog informisanja, kao što su Televizija BiH, Radio i *Oslobođenje*, prestali su da objavljuju naša saopštenja. Čak je u *Oslobođenju* jednom prilikom objavljeno saopštenje Rijaseta kao saopštenje Jakuba Selimoskog, bez titule.

* Da li je sjednica Rijaseta bila osnovni razlog Vašeg napuštanja Sarajeva?

Isključivo, da bi Rijaset IZ zauzeo stav povodom formiranja Obnoviteljskog sabora u BiH, moralo se odlučiti šta će biti budućnost IZ bivše Jugoslavije. Kada sam konačno izašao iz Sarajeva krajem juna 1993., održana je sjednica Rijasetu u Isabegovoj medresi u Skoplju. Osuđen je Obnoviteljski sabor i potvrđen stav o transformaciji IZ koji smo usvojili na prvoj sjednici u februaru 1993. Izrađen je normativni akt koji je dat na raspravu svim mešihatima IZ i planirana sjednica Vrhovnog sabora koja nije održana. U međuvremenu, nakon mog izlaska iz Sarajeva, došlo je do blokade Rijasetu u Sarajevu i njegovog nasilnog preuzimanja.

* Ko je preuzeo Rijaset?

Sadašnja struktura Islamske zajednice BiH. Ušli su u prostorije Rijasetu bez mog prisustva i bez ovlaštenih predstavnika Rijasetu, navodno sudskim ovlaštenjem. Formirana je nekakva komisija ispred Suda za pregled finansijskih sredstava Rijasetu i do njihovog izvještaja uspio sam da dođem tek prije mjesec dana. Drago mi je da su ti vještaci ocijenili, što se tiče finansijskih sredstava, da su se nalazila u Rijasetu.

* Koliko je novca ostalo u Sarajevu?

Bezbrizni: Cerić je preuzeo i Islamsku zajednicu i sva sredstva

Photo: BH Dani

U kasi nije bilo puno novca jer gotovinu nismo držali kod nas, možda oko 100.000 dolara. Devizni računi su na deviznim knjižicama u Sarajevu i sada ih je preuzeo Cerić, čini mi se da je riječ o dva-tri miliona maraka. Čekovi koje smo dobijali kao pomoć u ratnim uslovima pretvoreni su u dinare i evidentirani od ove komisije.

* U kakvim ste odnosima sa bosanskim reisom Cerićem?

Nakon našeg zadnjeg susreta u Sarajevu nemam više nikakvih kontakata sa njim. Ni tada se nismo posvađali, međutim, on je ostao na jednom stajalištu, ja na drugom. Pored toga što sam Ustavom bio zadužen za to, ja sam i tada, kao i sada, mislio da, bez obzira što se država raspala i mnogo nas ne boli glava za bivšom Jugoslavijom, ne moraju vjerske zajednice dijeliti sudbinu država. Pogotovo što smo mi, muslimani u bivšoj Jugoslaviji, pod zajedničkom jurisdikcijom od dolaska islama na ove prostore i nije bilo razloga da dođe do nasilnog raspada Rijaseta.

* Da li ste prije nego što je došlo do osamostaljivanja IZ BiH razgovarali o tome sa predsjednikom Izetbegovićem?

Više puta sam, kada se pojavila ta inicijativa, razgovarao sa Izetbegovićem, kako prije ozvaničenja Obnoviteljskog sabora, tako i nakon toga. On se držao na distanci, govorio da je to stvar Islamske zajednice i da se sa pojedinim faktorima unutar IZ nađe zajednički jezik. Kada je Obnoviteljski sabor formiran i Cerić imenovan za reisa, Izetbegović ih je primio u zvaničnu posjetu. Iz toga sam zaključio da eventualnu pomoć i podršku najvišeg rukovodstva BiH mi, kao Islamska zajednica, ne možemo očekivati.

* Postoje li, po Vašem mišljenju, u dijelu političke i duhovne vlasti kod Bošnjaka tendencije stvaranja muslimanske BiH?

Ne vjerujem da postoje mogućnosti da se u vjerskom, teološkom smislu formira muslimanska vjerska država na području Evrope. I kad bi postojale takve želje kod određenih struktura u BiH, ne vjerujem da bi mogla u ovom momentu da se formira takva zajednica na ovim prostorima. To bi bilo u suprotnosti sa jedinstvom BiH i njenom cjelovitošću. U tom slučaju, ostala dva naroda u Bosni to ne bi prihvatila i to bi bio samoubilački čin.

Behmen mi je za rušenje Andrićeve biste obećao radnju na Bašćaršiji

Naredili su da srušim Ivu Andrića kao “kulturološkog mrzitelja muslimanskog naroda”

Photo: wikipedia

Feljtonizacija knjige "Balkan bluz" se bliži kraju. U ovih još nekoliko nastavaka prenijećemo nekoliko interesantnih intervjuja. Murata Šabanovića se mnogi sećaju. Dramatični događaji na Višegradskoj brani u kojima je Murat imao glavnu ulogu bili su samo još jedan od signala da je zemlja otišla kvragu. Naravno, tu je i rušenje biste Ivi Andriću, djelo koje je čak i autorizovao. Ovo je njegova ispovjest "Slobodnoj Bosni" iz 2000. godine

Na početku svoje političke odiseje bio je dobroćudni snagator u građanskom društvu koje je tek planiralo da se stvori na temeljima propadajućeg komunizma, a njegova je sirova snaga trebala biti opomena neprijateljima, smještenim u Srbiji na istoku, o narastajućoj snazi muslimanskog nacionalizma.

Tako je jednog dana srušio bistu književnog nobelovca Ive Andrića, što je bio dio opšteg procesa razaranja. Ništa više. Kada se 8. aprila 1992. našao na Višegradskoj brani prijeteci generalu Kukanjcu kako će, nakon miniranja brane, porušiti sve mostove na Drini, bio je u situaciji u kojoj se nalazila većina Bošnjaka. Bez oružja kojim bi se suprotstavio, sam i uplašen za sopstveni život, jugoslovenskom je generalu rekao sve ono što bi “silama mraka” koje je simbolizirao Kukanjac tog dana rekao bilo koji Bošnjak, koji se na trenutak identificirao sa Šabanovićem. Dakle, opsovao ga je.

Tog dana smo napravili telefonski intervju za „Slobodnu Bosnu“, a Šabanović je pitao postoji li neki način da pošalje dvije kokarde koje je zarobio, kako bi pokazao onima koji ne vjeruju “da imamo posla sa četnicima.”

Istrgnut iz svog autentičnog ambijenta, u ratnom će Sarajevu biti fizički i psihički slomljen. Razgovarali smo ponovo 2000. kada je sa gorčinom rezimirao protekli period, što je najbolji pokazatelj o tome kako se mijenja “duh vremena”.

* Kada biste rezimirali deset najtežih godina i osvrnuli se na 1990., koliki su bili Vaši dobici a koliki gubici u “ljudstvu i tehnicu” od tada do danas?

Da mi je neko 1990. rekao da svog sina Bajazita trebam dati Aliji Izetbegoviću, ja bih to uradio. Uradio bih sve što mi se kaže! Ja sam bio k'o opsihiren. Bila je kriza na Kosovu, poslije toga jogurt-revolucije, pa mitinzi po Beogradu i prijetnje JNA.

Izetbegović je izgledao kao čovjek koji jedini brine o interesima Bošnjaka, kao čovjek koji će nas zaštititi i pomoći da se organizujemo u slučaju rata. Istočna Bosna je stradala od četnika u Drugom svjetskom ratu, tekla je krvava Drina i nama je trebao neko ko će biti garant da se to neće ponoviti... Šta se u međuvremenu desilo? Desila se velika izdaja, nemamo pola zemlje. U Višegradu sam imao četiri radnje, danas nemam nijednu. Danas je moj rahmetli otac Šaban Šabanović pokršten. Pokršten je uz pomoć politike SDA.

* Kako?

Da bih regulisao neke papire u Sarajevu, ja sam tražio da mi se iz Višegrada pošalje očevo "smrtni list". Stiže papir, u zaglavlju krst i dvoglavi orao, ispod piše - Šaban Šabanović. U našim rodnim listovima se nikada ranije nije nalazio krst, a danas - ako si iz istočne Bosne - u Federaciji su to jedini važeći papiri. Ja sada imam rodni list na kom se nalazi srpski orao. Tako nije pisalo u mojim matičnim knjigama. Naša djeca koja tamo idu u škole počinju nastavu sa "Bože pravde".

* Je li Vaš sin dobio ime po sultanu Bajazitu?

Jeste.

* To je nešto kao car Murat i sultan Bajazit?

Jeste. Meni su moji govorili kada sam krenuo u opštinu da prijavim ime djeteta, a to je bilo u Titovom vaktu, neće ti htjeti upisati to ime. Hoće, što neće. Kada su htjeli prihvatiti ime Murat, koji je bio car, prihvaćiće i Bajazita, koji je bio sultan.

* Ovo je onda kao neki nastavak Kosovskog boja, ali sa mjestom radnje u Višegradu. Prije rata ste u Višegradu srušili bistu Ive Andrića i to djelo ste autorizovali. Kako je došlo do rušenja spomenika nobelovca Andrića?

U Višegradu sam prvo skinuo zastavu sa džamije i odnio je u Novi Pazar, na veliki predizborni skup SDA, jer sam tada bio u najužoj pratnji Alije Izetbegovića. U meni je proradio inat, jer je u to vrijeme Vuk Drašković govorio da će onaj ko pronese "turski barjak kroz Sandžak, ostati bez barjaka i bez ruke." Hodža me tužio što sam skinuo zastavu sa džamije. Poslije toga su se i popovi naljutili na mene kada sam zaustavio njihovu povorku koja je krenula na otvaranje crkve u Knežini. Iz Srbije su išli preko Višegrada u autobusima na kojima su bile iscrtane kokarde. Pjevali su: "Od Topole, pa do Ravne gore..." Porazbijao sam tu bagru i vratio ih put Srbije. Poslije toga sam pozvan u Sarajevo na sastanak u Kriznom štabu SDA, smještenom u ulici Danijela Ozme broj 4. U kancelariji su bili Ejup Ganić i Omer Behmen. Tada mi je bilo čudno što se Ganić kao Jugosloven nalazi u SDA, ali kasnije mi je rečeno da mi, Muslimani, trebamo glasati za Ganića kako Čerešnješ ne bi ušao u Predsjedništvo. Po instrukciji smo glasali i za Biljanu Plavšić, Nikolu Koljevića i druge kadrove SDS-a.

Islamska zajednica je u to vrijeme dodjeljivala poslovne prostore. Ganić i Behmen su mi rekli da ću imati prednost na licitaciji za jednu radnju na Bašćaršiji ukoliko srušim bistu Ive Andrića u Višegradu. Bista se nalazila na mostu, zadužbini Mehmed-paše Sokolovića, i zato je smetala. Naredili su da srušim Ivu Andrića kao "kulturološkog mrzitelja muslimanskog naroda", kako su rekli. Pošto sam ja tada u Višegradu imao četiri radnje, rekao sam sestri Zuhri Šabanović da uplati novac za obećanu radnju, jer meni nije trebala. Ugovor je potpisan 18. februara 1992. godine i u njemu piše da će se vršiti "investiranje izgradnje dućana" u ulici Dženetića čikma. Na ugovoru se nalazi pečat Odbora IZ BiH Sarajevo i potpisi Zuhre Šabanović kao investitora i Omera Behmena kao naručioca radova. Bistu sam razlupao macolom, a sve je snimao Fadil Hajdarević, koji je video-kasetu predao u

SDA. Sa tom kasetom su oni kasnije išli po arapskom svijetu kada su prikupljali novac i pokazivali kako su Bošnjaci srušili spomenik svog Salmana Ruždija.

* Jeste li se barem dvoumili kada ste krenuli u rušenje biste?

Zadatak sam izvršio sa zadovoljstvom, jer sam mislio da pravim krupnu stvar. Ganić i Behmen me nisu nagovorili, već su mi naredili da to uradim. Rekli su kako je Andrić veliki neprijatelj bosanskih Muslimana.

* Pa, je li neprijatelj?

Veći su oni neprijatelji. Ako su Ganić, Bičakčić, Šaćirbegović muslimani, onda ja nisam musliman. Onda sam ja multikulturan. Oni su meni obećali naći advokate kada dođe do sudskog spora zbog rušenja Ive Andrića, međutim, kada se desilo što se desilo, nije bilo ni njih ni advokata. Sud Republike Srpske me u odsustvu osudio na pet godina zatvora. Sada znam da sam samo bio instrument politike, jer sam slijepo vjerovao ljudima u SDA. Nisam obrazovan i oni su to zloupotrebljavali koliko su mogli.

* Šta je danas sa radnjom koju je trebala dobiti Vaša sestra?

Ništa od ranje na Bašćaršiji

Photo: www.dw-world.de

Sestra u radnju nikada nije uselila i u njoj danas rade neki Kurdi. Islamska zajednica sada hoće Zuhri da vrati novac, ali po starom kursu. Mi tražimo radnju. Ona se ne može načuditi da ju je prevarila takva moralna institucija kakva bi trebala biti IZ.

* Kako ste bili organizirani prije početka rata u Višegradu?

Višegrad je imao najjaču Patriotsku ligu u istočnoj Bosni. Dva mjeseca prije rata smo po naređenju iz Patriotske lige sve mostove na Drini minirali kako bi se onemogućio prelazak jedinica Užičkog i Nikšičkog korpusa i njihove mehanizacije i oružja u BiH. Naređenje su dali iz PL-a. Poslije toga su sa mojim bratom Avdijom Šabanovićem, koji je bio potpredsjednik SDA u Višegradu, došli Sulejman Vranj i rahmetli Meho Karišik Kemo. Oni su naredili da se mostovi razminiraju. Rekli su da je to naređenje dao Izetbegović zato što BiH nije međunarodno priznata kao država i da neće dobiti priznanje ukoliko počne rat prije nego što se država prizna. Sve smo razminirali izuzev jednog tunela i brane.

* Kako je nabavljano oružje za istočnu Bosnu?

Oružje za istočnu Bosnu je nabavljao Senad Šahinpašić Šaja preko Mate Bobana. Mi smo bili ubijedeni da ćemo se braniti na Drini, a ne na Bašćaršiji. Bobanov sestrić Zlatko je bio oženjen za Šajinu sestru. To naoružavanje je, dakle, išlo po toj porodičnoj liniji. Šaja je moj prijatelj, i sada se lijepo pozdravimo kada se sretnemo na ulici. On mi je dao prvu pušku, besplatno. Ne mogu ništa ružno reći o njemu, mada ne znam odakle mu ovoliki kapital. To neka drugi kažu. Prije rata sam ja imao četiri radnje, on je imao jednu, koja je možda bolje radila od ove moje četiri.

* Kako ste se našli na Višegradskoj brani kada se desio onaj čuveni medijski duel sa generalom Kukanjcem i da li je priča o njenom rušenju bila trik?

Napad na Višegrad se desio prvog dana Bajrama. Cjelokupno političko vodstvo se iz grada povuklo po nalogu SDA. Iz Višegrada je prvi zbjeg krenuo 8. aprila 1992. Tog dana sam se nalazio na brani. Grad se ispraznio, pola stanovništva je pobjeglo od srpske vojske, a pola zbog straha od vodenog talasa. Dobio sam naređenje da ne rušim branu. Striktno mi je tako naređeno iz Sarajeva. Nakon okupacije grada osnovan je građanski forum koji je pozvao stanovništvo da se vrati u grad. Vratilo se nekoliko hiljada ljudi koji su nakon toga poubijani. Oni koji se nisu vratili, otišli su za Goražde, Žepu, Srebrenicu, gdje ih je također mnogo stradalo.

* Jeste li, zapravo, uopće mogli srušiti branu?

Ako je Meho Obradović neki dan mogao poplaviti pola Hercegovine bez grama eksploziva, mogao sam i ja srušiti branu sa eksplozivom koji sam imao.

* Veoma brzo, nakon pada Višegrada došli ste u Sarajevo. Kako ste došli i šta ste radili?

U Sarajevo sam došao 17.04. 1992., a vodič mi je bio Halid Čengić. On mi je rekao: "Murate, ti si prvi general naše vojske!" Pošto sam vodio Združene vogošćanske odrede, tih prvih ratnih dana sam došao po zadatak u ŠVK koji je bio smješten u zgradi Predsjedništva. Kada je u ljeto 1992. ubijena porodica Ristović, u prvim informacijama je rečeno kako je ovu porodicu ubio Murat Šabanović... Odlično se toga sjećam. Rečeno je da je porodicu ubio Murat Šabanović sa grupom Sandžaklija. To je i zvanično rekao na konferenciji za štampu tadašnji ministar odbrane Jerko Doko. Takvu informaciju su prosljedili i tadašnjem komandantu Armije Seferu Haliloviću, a on je poslao vojnu policiju da me uhapsi. Topa je došao kod mene da me privede, a ja sam mu odgovorio da Ristoviće nisam ubio i da se neću razoružati. Ristoviće su ubili ljudi iz MUP-a i to je bilo političko ubistvo, namjera je bila da se pokaže Srbima kako nemaju šta raditi u Sarajevu. Onda je Topa iz moje kancelarije zvao Sefera da pita šta da radi. Kako je Sefer, u međuvremenu, dobio pravu informaciju, naredio je ovima da se vrate u bazu. Malo je nedostajalo da se desi Caco i prije Cace, jer se ja živ ne bih predao. Poslije toga je iz MUP-a plasirana informacija kako je počinitelj ubistva Murat Šabanović u bjekstvu. Mislim da tu svoje prste ima i Bakir Alispahić. Odem ja u MUP, pitam: je li me tražite? Kažu: "Ma, jok!" Pitam: "Pa, što se govori da sam u bjekstvu?" Oni odgovaraju: "Pusti to." To da sam u bjekstvu je, zapravo, značilo da svaki pozornik na ulici može pucati na mene. Znači, mene nema, mrtva usta ne govore, i tako su ubice Ristovića spašeni. Srećom da se brzo saznala istina.

* Ko je ministru Doki dao informaciju o Vašoj upletenosti u likvidaciju Ristovića?

Kada sam Sefera pitao u vezi s ovim slučajem, on mi je rekao da je šest sati nakon zločina njega Fikret Muslimović obavijestio da je ubica Murat Šabanović. Šef odjela bezbjednosti u Ministarstvu odbrane je bio Muslimovićev suradnik Enver

Mujezinović. Pretpostavljam da je informacija tako došla i do Doke. Tek kada je Kerim Lučarević, koji je vodio vojnu policiju ARBiH, izvršio istragu, on je prave informacije proslijedio Seferu, Jusufu Pušini i tadašnjem načelniku CSB-a Alispahiću. Dakle, u istom danu je data dezinformacija i prava informacija je izašla na svjetlo dana zahvaljujući Kerimu Lučareviću.

* Tih dana ste povrijeđeni u saobraćajnoj nesreći i opet su se pojavile različite priče o tom incidentu. Kakve priče?

Najčešća je bila, ali plasirana sa visokog nivoa, da je Murat namjerno udario u transporter UN-a kako bi dobio odštetu. Čuo sam to. Takvi su oni. Kada čovjek shvati kakvi su, odmah počnu pričati da je ili neuračunljiv ili alkoholičar ili kurvar ili kukavica... Imali smo sudar sa ukrajinskim transporterom UN-a. U automobilu smo bili Ibro Sadiković, Sejfidin Efendić, komandant bezbjednosti Prve podrinjske brigade, i ja. Ja nisam vozio, ali i da sam vozio, sudar se nije mogao izbjeći. Efendić je poginuo na licu mjesta, Ibro Sadiković je tada bio polomljen, ali je kasnije i on poginuo... Ukrajinci su me bili povezli u bolnicu na Pale, ali su me oteli ljudi iz brigade Ramiza Salčina koji su u blizini držali linije.

Ukrajinci su rekli prevodiocima kako su mislili da sam zalutali srpski vojnik i da su me zato htjeli prebaciti na Pale. Prebačen sam u Državnu bolnicu, poslije toga u Zagreb. Nakon tri mjeseca sam vraćen u Sarajevo. Stanje mi se pogoršalo. Pojavio se karcinom i počeo mi uništavati nogu. Bio sam dvije godine na liječenju u Americi, ugrađen mi je metalni kuk i metalna šipka u ruku. Dok sam bio u Americi, familija mi je poručivala da se ne vraćam, jer sam na nekoj "crnoj listi". Vratio sam se u Bosnu i od UNPROFOR- a dobio odštetu od 36.000 DM koje sam uložio u saniranje stana.

* Svi pričaju kako su u inostranstvu patili od nostalgije, ali Vi imate i potvrdu za to. U pismu koje je Mary R. Fabri, direktorica Instituta za pomoć Bosancima koji imaju psihičke probleme, poslala iz SAD-a doslovno piše da se Vaše "tijelo oporavlja dobro, ali da psiha konstantno pati."

Doktorica Fabri je bila direktorica programa za mentalno zdravlje Bosanaca u Americi, sa sjedištem u Čikagu. Ona je u tom pismu, upućenom u maju 1997. godine, molila predsjednika Izetbegovića da odgovori meni i mnogim drugim Bosancima koji su bili žrtve rata. Napisala je doslovno, evo da pročitam: "On i mnogi drugi nikada neće biti isti ljudi kao što su nekada bili. Njihovi životi su se promijenili zauvijek. Ja pretpostavljam da ovo važi i za Vas. Molim Vas, odgovorite g. Šabanoviću, molim Vas odgovorite Vašim ljudima u SAD-u. Oni još uvijek gledaju u Vas. Ja to znam. Oni su mi rekli". Stvarno je bilo tako.

* Je li Murat Šabanović danas sretan čovjek "u svojoj vjeri, na svojoj zemlji"?

Duboko, duboko razočaran. Sve što sam rekao, slobodno zapiši, jer je sve što kažeš o ovima iz SDA malo. I sve što znaš je ništa u odnosu na ono što su radili i rade. Aleksandar Ranković je bio veliki neprijatelj Muslimana, i na desetine hiljada Muslimana je iselio iz Sandžaka, pa ga je Tito uklonio iz politike. Zahvaljujući mikroekonomiji Edhema Bičakčića iselilo je 250.000 Muslimana i svi šute.

* Šta bi tek bilo da se Bičakčić bavi makroekonomijom?

Onda bi nas iseljavao u vasionu...

* Ima li nešto na šta ste posebno ponosni?

Nedavno sam bio na jednoj tribini u Kladrju. Dovedi su dječaka od osam godina, koji je rođen na dan kada sam ja bio na Višegradskoj brani. Po meni su dječaku dali ime Murat. Ostao je taj dan u sjećanju našeg naroda.

Pitanja za Karadžićeve memoare

Pišu: **Medina Delalić & Suzana Šaćić**

Veličina slova:

Photo: BH Dani

Feljtonizacija knjige “Balkan bluz” je došla do svog kraja. U ova tri mjeseca imali smo prilike da isčitamo dobar dio knjige koja je tako konačno izašla i izvan granica BiH i uvidjeli smo, nadamo se šta se sve ovdje prodavalo pod patriotizmom, vjerom, kakve su sve dilove imali “zaraćene” strane i na kraju krajeva zašto se BiH danas nalazi tu gdje jeste. Neke stvari su bolno jednake i aktuelne i dan danas, a kao posljednji razgovor objavljujemo pisani pokušaj intervjuja iz 1998. godine sa Radovanom Karadžićem koji će baš ovih dana imati konačno priliku da na njih i na brojna druga pitanja konačno odgovori tamo gdje mu je mjesto odavno bilo - pred Haškim tribunalom. Uskoro ćemo objaviti i intervju sa autorkama ove sjajne knjige koja se za sada može naći u sarajevskim knjižarama “Svjetlost”, “Buybook” i “Sahinpašić”, ali i naručiti i dostaviti u inozemstvo preko knjižare interliber (www.interliber.com)

U vrijeme kada smo ga kontaktirali već je živio u dubokoj ilegali i vjerovao samo porodici i rijetkim saradnicima. Oni koji su se sa Karadžićem sretali, kod njega su uvijek odlazili noću. “On radi do ranih jutarnjih sati”, objašnjavali su, “i spava vrlo kratko, u položaju fetusa, jer tako zadovoljava potrebu za snom čemu ga je podučila supruga”. Karadžić sa svojim gostima, prepričavali su, obično pije crno vino, daljinskim upravljačem nemarno mijenja kanale na TV-u i redovno komentariše televizijski program.

Smeta mu što u filmovima koji se prikazuju ima previše nasilja, silovanja, mučenja. Okružen je ikonama okačenim po zidovima. Na raskošno izrezbarenim guslama često svira gostima. Njegov sto natrpan je knjigama, a pored kompjutera nadohvat ruke uvijek se nalazi Biblija. Na spomen Haškog tribunala redovno se razbjesni, jer “i da odem tamo, sve bi bilo montirano, obična farsa u kojoj nemam nikakve šanse. Ja sam za njih unaprijed krivac”.

U pismu koje smo na ruke Radovana Karadžića prosljedile preko posrednika, navedeno je da novinarka koje svoje tekstove i intervju namjeravaju objediniti u knjizi koja bi se štampala u Sarajevu žele obaviti intervju i sa njim - Radovanom Karadžićem. Zbog razumljivih razloga, pitanja su prosljeđena u pismenoj formi, uz prijedlog da i odgovori budu pismeni. Uz pismo Karadžić je dobio i CD ratnog izdanja „Oslobođenja“ koji je, pristajući na kontakt, naručio i koji smo za njega kupili u Sarajevu.

1. Objasnite svoj dolazak na čelo SDS-a: kako je došlo do toga da ste zamijenili Vladimira Srebrova na tom mjestu i da li je tačna njegova verzija da se to desilo na zahtjev Slobodana Miloševića, ili se to desilo, po drugoj verziji, na preporuku Dobrice Ćosića? Ako je tako, možete li objasniti Vaše dotadašnje relacije sa Ćosićem? (Jovan Rašković je rekao Srebrovu da povuče kandidaturu jer Karadžić treba da bude predsjednik SDS-a. Srebrov je tvrdio da su u kulturnom društvu „Prosvjeta“ Radovana sumnjivali da je ubačen od policije tako da nije dobro kotirao među „mislećim Srbima“)

2. U javnosti je prisutno nekoliko verzija o tome kako ste u aprilu 1992. izašli iz Sarajeva. Objasnite kada ste i kako napustili Sarajevo i šta se 6. aprila 1992. dešavalo u Sarajevu, konkretno, ispred Skupštine BiH i Holiday Inna?

3. Da li ste sa JNA prije početka sukoba u BiH imali konkretne dogovore oko ustupanja naoružanja? U čemu je konkretno JNA pomogla srpskom narodu u BiH s obzirom da su jugo-generalni u svojim intervjuima uvijek negirali bilo kakav dogovor sa SDS-om, a takvih razgovora je bilo npr. sa generalom Nikolom Uzelcem i još nekim generalima?

4. U javnosti se mnogo pisalo o teritorijalnim pregovorima hrvatske i srpske strane. Po nekim saznanjima, koja je uostalom potvrdio i Vaš savjetnik Jovan Zametica, postojali su pregovori i sa muslimanskom stranom. Pošto se u javnosti malo o tome govori, tačnije, uopšte se ne govori, kažite nešto više o tome. S kim ste sa muslimanske strane pregovarali i oko čega?

5. Nakon Lisabonskog sporazuma 26.2.1992. imali ste sastanak u Gracu sa Matom Bobanom. Tada ste insistirali da Srbi moraju dobiti koridor preko sjeverne Bosne koji bi ih vezivao sa SR Jugoslavijom. Da li je u Gracu između Srba i Hrvata postignut sporazum o podjeli teritorije BiH, odnosno, o čemu se na tom sastanku još razgovaralo?

6. Sredinom 1993. Milošević je insistirao da se prihvati Vance-Owenov plan. Budući da parlament Republike Srpske nije prihvatio plan, da li se ovaj momenat može označiti kao početak Vašeg razlaza sa Miloševićem?

7. Objasnite faze odnosa koje ste imali sa Miloševićem i šta mislite o njemu?

8. Objasnite banjalučke događaje poznate kao Septembar '93. Šta je pozadina sukoba do kojeg je tada došlo i ko je stajao iza septembarskih dešavanja?

9. U intervjuu za SB britanski general Michael Rose tvrdi da ste još 1994. bili spremni vratiti oko 20 posto teritorije i potpisati mir koji je tada odbila bosanska strana. Da li je to tačno? Zašto je došlo do gubitka krajiških opština 1995., da li je to bila politička, odnosno Vaša odluka, kako tvrde neki srpski generali?

10. Da li je tačno, kao što tvrdi Rose, da ste u proljeće 1994. govorili da ćete se povući sa Grbavice, Ilidže i ostalih sarajevskih opština i da gradite novi grad oko Lukavice? Ako je to tačno, zašto su se Srbi iz Sarajeva držali u neizvjesnosti do februara 1996.?

11. Šta se desilo u ljeto 1995. kada je VRS zauzela Srebrenicu i Žepu? Da li je tačno ono što tvrdite u Vašoj odbrani (knjige K. Čavoškog i D. Lukića) da je zauzimanje Srebrenice i Žepe izvršio general Mladić samovoljno, bez Vašeg odobrenja, odnosno uz pomoć S. Miloševića? Čime potkrepljujete ove stavove?
  12. Kakvi su Vaši odnosi sa generalom Mladićem i šta mislite o njemu?
  13. Gdje ste se nalazili u vrijeme bombardovanja NATO avijacije i koliku štetu je tada pretrpjela RS?
  14. Vaše impresije o mirovnom pregovoru u Dejtonu? Da li rezultate tih pregovora, kao i način na koji se do njih došlo, smatrate svojim uspjehom ili porazom?
  15. Vaši nastupi i javni govori su upečatljivi što priznaju i Vaši najveći protivnici. Da li to ima veze sa Vašim obrazovanjem i stručnim usavršavanjem? Na čemu ste doktorirali i gdje?
  16. Kako ocjenjujete predsjednicu Plavšić i njene poteze od kada je preuzela vlast? Kako se to odrazilo na RS?
  17. Kako komentarišete optužnicu koja je protiv Vas podignuta od strane Haškog tribunala i da li se namjeravate braniti pred Tribunalom?
  18. Prepričava se da ste dali vrlo dobru psihološku analizu Alije Izetbegovića, a analizirajući njegovo političko ponašanje nazvali ste ga "pticom čekalicom". Možete li detaljnije elaborirati svoje mišljenje o Izetbegoviću i Mati Bobanu?
  19. Ko je, po Vama, od međunarodnih političara koji su se bavili ratom u BiH korektno tretirao srpsku stranu i s kim ste uspješno sarađivali, a ko je od njih bio najpogubniji za Vas i RS?
- Karadžić je odgovorio vrlo kratko: "Ona pitanja su sinopsis za moje memoare: kada bih na sve ono odgovorio, ne bih pisao memoare. Ponekim stvarima sam zapanjen. Ne dolazi, želim, u obzir, uz svo poštovanje ličnosti, da dam odgovore na ona pitanja, pogotovo ona "netačna". Žao mi je ako sam Vas izneverio u ovoj stvari, ali zaista bi to bilo krajnje pogrešno."

* Kraj!